

Ulikhetens pris;

«En kvantitativ studie av sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn, psykososiale faktorer og livskvalitet blant unge i Stavanger»

Universitetet
i Stavanger

Student: Mari Thu Rygh

Veileder: Jan Otto Jacobsen

Masterstudium i sosialt arbeid og sosialpedagogikk

**MASTERSTUDIUM I SOSIALFAG
MASTERGRADSOPPGAVE**

SEMESTER: Vår 2019

FORFATTER/MASTERKANDIDAT: Mari Thu Rygh

VEILEDER: Jan Otto Jacobsen

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Norsk tittel:

Ulikhetens pris;

«En kvantitativ studie av sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn, psykososiale faktorer og livskvalitet blant unge i Stavanger»

Engelsk tittel:

The price of inequality;

«A quantitative study of the relationship between socio-economic background, psychosocial factors and quality of life among young people in Stavanger»

EMNEORD/STIKKORD

Sosial ulikhet, sosioøkonomisk bakgrunn, livskvalitet, ungdom, psykososiale faktorer, forhold til foreldre, vennskap, skoletrivsel og selvbylde

ANTALL SIDER: 91

STAVANGER, Mai 2019

Mari Thu Rygh

DATO/ÅR

Kandidatens navn

I forbindelse med elektronisk innlevering, kommer jeg til å reservere med mot å offentliggjøre mastergradsoppgaven på universitetets nettsider

Sammendrag

Temaet for masteravhandlingen var sosial ulikhet, og ulikhet i helse og livskvalitet. Formålet med avhandlingen var å undersøke hvordan livskvalitet blant ungdom i Stavanger varierte med sosioøkonomisk bakgrunn, samt å undersøke sammenhengen mellom psykososiale faktorer og livskvalitet.

Masteravhandlingen tok utgangspunkt i følgende problemstilling;

Hva er sammenhengen mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet?

Problemstillingen ble konkretisert gjennom to forskningsspørsmål;

- 1) Hvordan varierer ungdoms livskvalitet med sosioøkonomisk bakgrunn?
- 2) Hvordan påvirker ungdoms forhold til foreldre, venner, trivsel på skole og selvbilde, den eventuelle sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet?

Avhandlingens metode følget et kvantitativt design og det ble benyttet datamaterialet fra ungdomsundersøkelsen gjennomført i Stavanger våren 2016, gjort tilgjengelig gjennom NSD. Analysen bygget på svar fra 3318 ungdom fra 8. til 10. klasse.

Ungdommens livskvalitet ble målt ut fra et samlemål om hvor fornøyde de var med foreldre, venner, skolen, lokalmiljø og helse.

Gjennom regresjons- og korrelasjonsanalyse ble det funnet lav grad av sosiale forskjeller i livskvalitet blant ungdom i Stavanger. Hovedfunnene for analysene var at de psykososiale faktorene; forhold til foreldre, minst en trofast venn, trivsel på skolen og selvbilde, forklarte en betraktelig større del av livskvalitet enn sosioøkonomisk bakgrunn. Spesielt ungdommens selvbilde hadde høy korrelasjon med livskvalitet og hadde en høy forklart varians.

Jenter viste seg å skåre dårligere enn gutter på alle psykososiale stressfaktorer; dårlig forhold til foreldre, ingen trofast venn, mistrivsel på skolen og dårlig selvbilde.

Funnene drøftes i lys av et ressursperspektiv med bakgrunn i resiliens-teori og perspektiv om salutogenese. Videre anvendes teori om forventningens kraft og familiestress- og familieinvesteringsperspektiv som forståelsesramme for sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet.

Abstract

The theme of the master thesis was social inequality, and inequality in health and quality of life. The purpose of the thesis was to investigate how quality of life among young people in Stavanger varied with socio-economic background, as well as to investigate the connection between psychosocial factors and quality of life.

The master thesis was based on the following issue;

What is the connection between youth in Stavanger's socio-economic background, and their quality of life?

Two research questions were used to operationalize the issue;

- 1) How does youth quality of life vary with socio-economic background?
- 2) How do youth relations with parents, friends, well-being at school and self-image affect the possible connection between socio-economic background and quality of life?

The dissertation's method followed a quantitative design and data from the young data survey (ungdataundersøkelsen) conducted in Stavanger during spring 2016 was used. The analysis was based on answers from 3318 youth from the 8th to 10th grade.

The quality of life among youth was measured by a collective goal of how satisfied they were with parents, friends, school, local environment and health.

Through regression and correlation analysis, low levels of social differences in quality of life were found among young people in Stavanger. The main findings for the analyses were that the psychosocial factors; Relationship with parents, at least one faithful friend, well-being at school and self-image, explained considerably more of the quality of life than the socio-economic background. Especially the youth's self-image had a high correlation with quality of life and had a high explained variance.

Girls proved to be worse than boys on all psychosocial stressors; poor relationship with parents, no faithful friend, dissatisfaction with school and poor self-image.

The findings are discussed in light of a resource perspective based on resilience theory and perspective on salutogenesis. The theory of expectation's power and family stress and family investment perspective is used as framework for understanding the connection between socio-economic background and quality of life.

Forord

Et toårig studieløp er snart slutt og veien mot ferdig mastergrad snart gått. Det har vært en lærerik, utfordrende, stressende, motiverende og engasjerende «roller coaster». Det er befriende å tenke at kveldene igjen skal by på annet enn studier, samtidig som lysten til å studere videre er sterkere.

Takk til min dyktige veileder Jan Otto Jacobsen som har peilet meg inn på rett spor når jeg har grublet meg grå over SPSS. Takk for tydelige og gode innspill, og oppfølging gjennom det siste halve året.

Takk til NOVA og NSD som lot meg ta i bruk datamaterialet fra Ungdataundersøkelsene. De data som er benyttet her er hentet fra «Ungdata 2010-2016». Undersøkelsen er finansiert av Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av NOVA gjennom NSD – Norsk senter for forskningsdata AS. Verken NOVA, Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene, eller de tolkninger som er gjort her.

Til slutt; takk til min kjære familie, Eivind, Linnea, Jakob og Lerke, som har vært tålmodige og rause i denne travle studietiden. Takk for at dere har vært forståelsesfulle og heiet på meg i stressende tider.

Stavanger, mai 2019

Mari Thu Rygh

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	6
1 Innledning	11
1.1 Bakgrunn	11
1.2 Tidligere forskning	12
1.2.1 Sosial ulikhet.....	12
1.2.2 Livskvalitet.....	14
1.3 Studiens hensikt.....	15
1.4 Problemstilling	16
1.5 Operasjonalisering av begreper	17
1.5.1 Livskvalitet.....	18
1.5.2 Sosioøkonomisk bakgrunn.....	20
1.5.3 Psykososiale faktorer	22
1.6 Gjennomføring	24
1.7 Strukturen i oppgaven	24
2 Litteraturgjennomgang.....	25
2.1 Salutogenese	25
2.2 Resiliens	28
2.3 Ungdomstid	29
2.4 Sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet	30
2.4.1 Familieprosessmodellen.....	31
2.4.2 Familieinvesteringsperspektivet.....	32
2.5 Forventningsteori.....	32
3 Metode	35
3.1 Datamaterialet	35
3.2 Utvalg	36
3.3 Reliabilitet	36

3.4	Validitet	38
3.5	Forskningsetiske vurderinger	39
4	Datagrunnlaget	41
4.1	Sosioøkonomisk bakgrunn	41
4.1.1	Foreldres utdanning	41
4.1.2	Antall bøker i hjemmet	44
4.1.3	Familiens velstandsnivå	44
4.1.4	Opplevelse av familiens økonomiske situasjon	46
4.1.5	Samlemål sosioøkonomisk bakgrunn.....	47
4.2	Livskvalitet.....	49
4.3	Psykososiale faktorer.....	52
4.3.1	Forhold til foreldre.....	52
4.3.2	Forhold til venner.....	54
4.3.3	Trivsel på skolen.....	55
4.3.4	Selvilde	56
5	Analysedel.....	58
5.1	Sammenhenger mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet	58
5.1.1	Alternativt mål på sosioøkonomisk bakgrunn	60
5.1.2	Sammenhengen mellom familiemiljø og livskvalitet	62
5.1.3	Oppsummering.....	62
5.2	Psykososiale faktorerers sammenheng med ungdoms livskvalitet.....	63
5.2.1	Forhold til foreldre.....	63
5.2.2	En trofast venn	63
5.2.3	Trivsel på skolen.....	64
5.2.4	Ungdommens selvilde.....	64
5.3	Psykososiale faktorerers korrelasjon med hverandre	65

5.4	Psykososiale faktorerers påvirkning på sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet.....	66
5.5	Betydningen av kjønn.....	69
6	Diskusjon	73
6.1	Svak sosial gradient.....	73
6.1.1	Metodiske betraktninger	74
6.1.2	Familiemiljøets betydning.....	75
6.1.3	Sosiale forskjeller.....	76
6.2	Psykososiale faktorer forklarer mer enn sosial bakgrunn.....	77
6.2.1	Foreldrene fremdeles viktigst.....	77
6.2.2	Forhold til venner	79
6.2.3	Trivsel på skolen viktig.....	80
6.2.4	Ungdommens selvbylde, variabelen av størst betydning for livskvalitet ..	81
6.2.5	Jenter mest sårbare	84
7	Konklusjon	87
7.1	Veien videre	88
8	Referanser	90
9	Vedlegg	97
9.1	Statistiske tabeller.....	97
9.2	Avtale NSD	109

Tabelloversikt

Tabell 1 Deskriptiv statistikk av klassetrinn og kjønn	41
Tabell 2 Deskriptiv statistikk av foreldres utdanning (svar fra ungdomsskolen)	42
Tabell 3 Deskriptiv statistikk av foreldres utdanning (vgs)	43
Tabell 4 Deskriptiv statistikk av antall bøker i hjemmet	44
Tabell 5 Deskriptiv statistikk av Family Affluence scale	44
Tabell 6 Deskriptiv statistikk av FAS	45
Tabell 7 Deskriptiv statistikk av familiens økonomi	46
Tabell 8 Deskriptiv statistikk av dimensjonene i sosioøkonomisk bakgrunn.....	46
Tabell 9 Deskriptiv statistikk av fordelingen i samlemålet kulturell kapital	48
Tabell 10 Deskriptiv statistikk av fordelingen i samlemålet økonomisk kapital	48
Tabell 11 Beskrivelse av variabelen fornøydhet med livet.....	49
Tabell 12 Deskriptiv statistikk for separate mål på fornøydhet med livet	50
Tabell 13 Deskriptiv statistikk for samlemålet livskvalitet	51
Tabell 14 Beskrivelse av variabelen forhold til foreldre.....	52
Tabell 15 Deskriptiv statistikk for separate mål av forhold til foreldre.....	53
Tabell 16 Deskriptiv statistikk av variabelen minst en trofast venn	54
Tabell 17 Beskrivelse av variabelen trivsel på skolen	55
Tabell 18 Deskriptiv statistikk for separate mål av trivsel på skolen	55
Tabell 19 Beskrivelse av variabelen selvbilde.....	56
Tabell 20 Deskriptiv statistikk for separate mål av selvbilde	56

Figuroversikt

Figur 1 Korrelasjonsanalyse mellom variablene kulturell kapital, økonomisk kapital og livskvalitet.....	58
Figur 2 Grad av livskvalitet fordelt i gruppene av kulturell kapital.....	59
Figur 3 Grad av livskvalitet fordelt i gruppen av økonomisk kapital	60
Figur 4 Korrelasjonsanalyse av variabelen livskvalitet og alle individuelle mål på sosioøkonomisk bakgrunn.....	61
Figur 5 Regresjonsanalyse av variabelen livskvalitet og Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?.....	61
Figur 6 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og forhold til foreldre	63
Figur 7 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og minst en trofast venn.....	63
Figur 8 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og trivsel på skolen	64
Figur 9 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og selvbilde.....	64
Figur 10 Korrelasjonsanalyse mellom psykososiale faktorer	66
Figur 11 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet, skoletrivsel, trofast venn, forhold til foreldre, selvbilde, økonomisk- og kulturell kapital.....	67
Figur 12 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet - alle individuelle mål for sosioøkonomisk bakgrunn og psykososiale faktorer	68
Figur 13 Kjønn fordelt på variabelen livskvalitet (N=2958)	69
Figur 14 Oversikt over hvordan variablene er kodet i analysen	70
Figur 15 Kjønn fordelt på de psykososiale stressfaktorene etter kulturell kapital	71
Figur 16 Kjønn fordelt på de psykososiale stressfaktorene etter økonomisk kapital.....	71

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Folkehelsen i Norge er på topp. Vi lever lenger og har det generelt sett bedre enn tidligere (Finansdepartement, 2016, s. 135).

Til tross for at Norge er et av verdens mest egalitære samfunn, er det økende sosial og økonomisk ulikhet i landet som fører med seg sosial ulikhet i helse. Sosial ulikhet i helse betyr at «helsen i befolkningen varierer mellom ulike grupper; etter inntekt, utdanning, yrke, kjønn og etnisk og kulturell bakgrunn» (Helsedirektoratet, 2018). Studier viser at jo høyere sosioøkonomisk status (heretter forkortet SØS), desto bedre helse (Helse- og omsorgsdepartement, 2006, s. 5). Det betyr at det enkelte individs plass i det sosioøkonomiske hierarkiet systematisk gjenspeiler dets sjanse for et liv med god helse og velvære, eller sykdom og død (Dahl, Bergsli, & van der Wel, 2014, s. 7).

«Inntekt og økonomi er grunnleggende påvirkningsfaktorer for helse» og «man kan anta at stor økonomisk ulikhet kan lede til økt kriminalitet, sosiale spenninger og politiske konflikter mellom ulike grupper i samfunnet» (Stavanger kommune, 2017, s. 30). I Stavanger var inntektsforskjellene i 2015 på ca 3,4 % (P90/P10) som er over landsgjennomsnittet, og det var kun Bærum og Oslo som hadde større inntektsforskjeller enn Stavanger (Stavanger kommune, 2017, s. 30). Den sosiale ulikheten i Stavanger er med andre ord høy, og den øker i takt med helseforskjellene. I perioden 2009 frem til 2016 var det en økning på 43,6 prosent av barn under 18 år, som levde i lavinntektsfamilier i Stavanger, som i 2016 utgjorde 10,2 prosent eller 2968 barn (Østbø, 2018).

Det er i Norge, samt i Europa generelt, økt politisk enighet om å bedre barn og unges velvære og sosiale inkludering, samt redusere barnefattigdom og sosial ekskludering (Pollock, 2018, s. 1). Barn og unges rett til helse er forankret i FN's Barnekonvensjon (FN-Sambandet, 1989). Gjennom den norske regjeringens strategiplan for perioden 2017-2022 ønsker regjeringen å «tydeliggjøre livskvalitet og mestring som viktige deler av psykisk helsefelt», og det vektlegges at «flere skal oppleve god psykisk helse og trivsel og at de sosiale forskjellene i psykisk helse skal reduseres» (Helse- og omsorgsdepartement, 2017, s. 7–8).

Sosial ulikhet i helse er en samfunnsutfordring vi finner i hele befolkningen også blant barn og unge. Sosial ulikhet i helse er et problem for den enkelte og for samfunnet. Enkeltpersoner frarøves muligheter for frihet, leveår og livskvalitet. I et samfunnsperspektiv er sosial ulikhet i helse blant annet et økonomisk problem (Dahl mfl., 2014, s. 8).

Det er nettopp dette som gjør konsekvensene av den sosiale ulikheten så dypt urettferdig. Ingen kan velge sine foreldre, ei heller på hvilket trappetrinn i det sosioøkonomiske hierarkiet en fødes inn i. De sosiale omstendighetene legger premisser for barnets mulighet for å lykkes i skolen og videre muligheter i arbeidslivet (Helseth, 2001, s. 41).

Barn og unges livskvalitet og velvære er grunnleggende ikke bare for det enkelte barns barndom eller som fundament for et godt liv som voksen, men også for samfunnet som helhet (Pollock, 2018, s. 1).

1.2 Tidligere forskning

1.2.1 Sosial ulikhet

Gjennom oversikter over innbyggernes inntekt, utdanningslengde og typer jobber, er det i forskning funnet et «trappetrinns-mønster» som deler befolkningen, ikke bare etter sosial status, men tilsvarende ulikhet i helse og forventet levealder (Dahl mfl., 2014, s. 7). De med lavest utdanning er de med klart høyeste dødelighet og de med høyest utdanning har den laveste dødeligheten (Dahl mfl., 2014, s. 7). Det er dette vi kaller den sosiale gradient. Mange av de sosiale forskjellene vi finner i Norge lar seg beskrive gjennom en slik «gradient», der avstanden øker for hvert trinn vi beveger oss oppover et sosioøkonomisk hierarki (Bakken, Frøyland, & Aarboen Sletten, 2016, s. 13). Selv med økte materielle- og medisinske goder og en omfordelende velferdsstat, har den sosiale ulikheten i helse økt også i Norge (Dahl mfl., 2014, s. 8).

Det er en sammenheng mellom barn og unges sosioøkonomiske forhold i familien og deres levekår (Bakken mfl., 2016, s. 7; Helse- og omsorgsdepartement, 2006, s. 18). Gjennom HEVAS-prosjektet («Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land.») fremheves betydningen av høy sosioøkonomisk status sett i forhold til ungdommens helse og trivsel (Wold, 2014). Tidligere rapporter fra NOVA (Norsk

institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) basert på nasjonale resultater fra ungdomsundersøkelser, viser at det er systematiske sosiale forskjeller i ungdoms levekår og livskvalitet (Bakken mfl., 2016, s. 8).

Det har vært forsket mindre på sammenhengen mellom barn og unges livskvalitet sett i forhold til sosioøkonomisk bakgrunn, enn studier av voksne (Levin et al. 2011 referert i Zaborskis mfl., 2019, s. 1056). Nyere studier viser at familiens SØS spiller en avgjørende rolle også for barn og unges livskvalitet, samt at den påvirker ungdommens personlighetsutvikling (Zaborskis mfl., 2019, s. 1056).

Det er i en omfattende studie av ungdom i mer enn 40 land funnet en signifikant positiv samvariasjon mellom livskvalitet og families velstandsnivå for begge kjønn (Zaborskis mfl., 2019, s. 1056). Samme studie fant en positiv korrelasjon mellom familiens velstandsnivå og ulikhet i livskvalitet, sett i forhold til landets Gini-indeks (Zaborskis mfl., 2019, s. 1073). Land med stor grad av ulikhet i inntektsfordeling, viste også høyere grad av ulikhet i livskvalitet (Zaborskis mfl., 2019, s. 1073).

Barn fra ulike sosiale lag har ulik tilgang til helseressurser og helsevaner, og dette bidrar til ulikhet i helse også i voksen alder. I løpet av barnets oppvekst dannes en del av grunnlaget for fremtidig helse. Også i Norge vil det ufødte barnets fremtidige helse og muligheter være påvirket av de sosiale omstendighetene rundt mor. Forskning viser at barn født av mødre med lavere utdanning har over dobbelt så stor sannsynlighet for å dø innen sitt første leveår enn barn født av høyt utdannede mødre (Dahl mfl., 2014, s. 8).

Forskning viser at barn av foreldre med lavere SØS oftere blir skadet og innlagt på sykehus (Dahl mfl., 2014, s. 13). Disse barna har oftere psykiske problemer, dårligere tannhelse, fedme, selvrappporterte helseplager og opplever oftere vold, misbruk og kroniske plager (Dahl mfl., 2014, s. 13).

Studier viser at ungdom med lavere SØS generelt har et dårligere forhold til foreldre og venner, at de viser dårligere trivsel på skolen og at de har flere psykiske og fysiske utfordringer enn unge fra høyere sosiale lag (Bakken mfl., 2016, s. 8)

Foreldres økonomiske status ser i stor grad ut til å være avgjørende for om barns oppvekstmiljø er støttende eller begrensende med tanke på barnets utviklingspotensial

(Letourneau, Duffett-Leger, Levac, Watson, & Young-Morris, 2013, s. 211). Også i en nordisk studie fant man en sammenheng mellom SØS og livskvalitet, der en fant de mest sårbare barna i familier med lav inntekt, lav utdanning og enslige foreldre (Helseth, Christophersen, & Lund, 2007, s. 15).

Forskning viser en sterk sammenheng mellom SØS og psykiske plager (Dalgard, 2008, s. 252). Dalgard viser til den glidende økningen i helseproblemer når en går fra høy sosial status til lav sosial status (2008, s. 252). I samme studie fant Dalgard at den sosiale gradient var gjeldene i forhold til både psykososiale-, livsstils- og somatiske variabler for både kvinner og menn, men at gradienten var noe svakere blant kvinner (2008, s. 254).

Studier har vist en klar sammenheng mellom familiens inntekt og hvor fornøyde tenåringer er med livet (Burton & Phipps 2010 referert i Zaborskis mfl., 2019, s. 1057). Kjønn har i flere studier vist seg å være prediktor for ungdoms livskvalitet, der gutter mer sannsynlig rapporterer om høyere livskvalitet enn jenter (Reiss 2013; Moksnes and Espnes 2013; Klanšček et al. 2014 referert i Zaborskis mfl., 2019, s. 1057).

1.2.2 Livskvalitet

Samtidig viser studier at det også er andre faktorer enn SØS som påvirker menneskets livskvalitet. Ifølge nyere litteratur er det spesielt personlige og interpersonlige aspekt, som relasjoner til foreldre og venner som er noen av de viktigste faktorene i ungdommens miljø, som bidrar til god livskvalitet (Corsano, Majorano, & Champretavy, 2006, s. 341; Helseth, 2001, s. 40).

Forskning viser at «et positivt kroppsbilde og et godt selvbilde» (Berntsson 2000 sitert i Helseth mfl., 2007, s. 15), god sosial kapital, dvs. foreldres utdannelsesnivå og familiens økonomi, barns og unges «tilhørighet og tilknytning til omsorgspersoner og venner, samt hvordan de vurderer seg selv», er faktorer med sterk innflytelse på de unges livskvalitet (Helseth mfl., 2007, s. 15).

Vennskap med jevnaldrende er for ungdommen av stor betydning; “adolescents’ relationships with peers are vital to the experience of QOL [quality of life], and without friends it is almost impossible to be happy” (Helseth & Misvær, 2010, s. 1457). Det

viktigste er ikke hvor mange venner de har, men heller det å «høre sammen med noen», det å ikke føle seg utenfor (Helseth & Misvær, 2010, s. 1457). Andre studier har vist at livskvalitet eller psykologisk velvære har en klar sammenheng med å bli akseptert og inkludert i fellesskapet, da spesielt i de tidlige stadiene av ungdomsårene (Corsano mfl., 2006, s. 342; Corsano, Musetti, Caricati, & Magnani, 2017, s. 25). Vennsksrelasjoner har også vist seg å være en beskyttende faktor mot utvikling av blant annet avvikende oppførsel, depresjon og opplevelse av fremmedgjøring (Corsano mfl., 2006, s. 342).

«To be your own friend» viste seg i en studie å være en avgjørende dimensjon for god livskvalitet (Helseth & Misvær, 2010, s. 1457). Begrepet henviser til et positivt selvbilde, høy selvtilit, selvfølelse og å være fornøyd og ha respekt for seg selv (Helseth & Misvær, 2010, s. 1457). Med dette tenker jeg positivt selvsnakk framfor konstant negativt blikk på seg selv og negativt selvsnakk. Et godt selvbilde vil hjelpe ungdommen på vei med å skape nære vennskap, og som igjen legger premissene for god livskvalitet (Chango, McElhaney, Allen, Schad, & Marston, 2012, s. 370).

Tillit og trygghet til foreldre, samt opplevelsen av at foreldrenes oppdragerstil er preget av en fornuftig balanse mellom frihet og kontroll, påvirker ungdommens livskvalitet i positiv retning (Helseth & Misvær, 2010, s. 1457).

1.3 Studiens hensikt

Hovedformålet med denne avhandlingen er å undersøke forholdet mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet blant ungdom i Stavanger. For det første skal jeg undersøke hvorvidt det eksisterer sosioøkonomisk ulikhet i livskvalitet blant ungdommen. For det andre skal jeg undersøke hvordan psykososiale faktorer som forhold til foreldre, forhold til venner, trivsel på skolen og selvbilde påvirker den eventuelle sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet. Masteroppgaven har som mål å undersøke om livskvalitet blant ungdom er sosialt betinget, og hvorvidt forekomsten følger en sosial gradient.

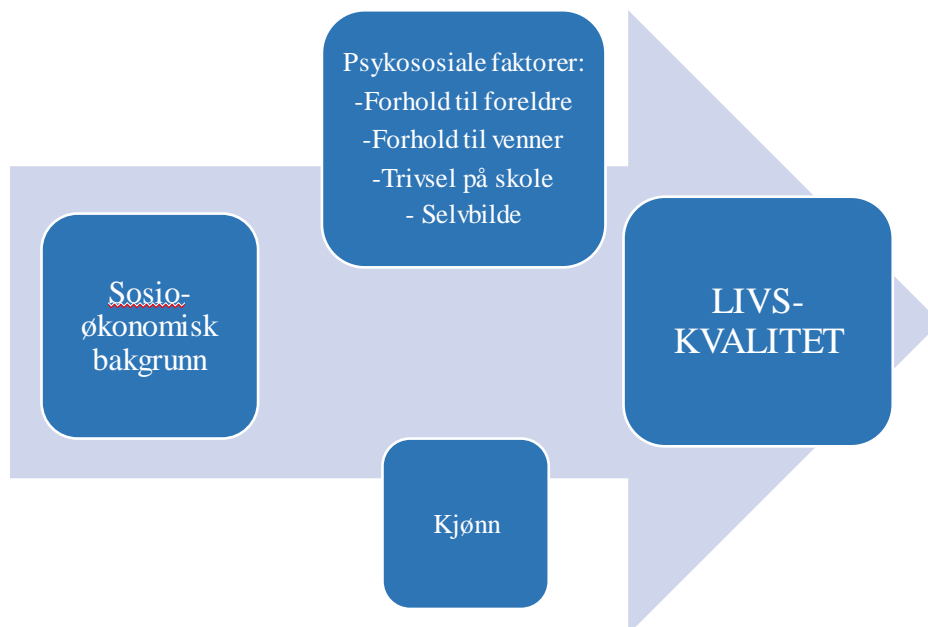
Med bakgrunn i denne tematikken vil jeg nå å presentere masteravhandlingens problemstilling.

1.4 Problemstilling

Min problemstilling for gjeldende masteravhandlings er som følger:

Hva er sammenhengen mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet?

Tematikken i masteravhandlingen kan illustreres slik:

Utgangspunktet for undersøkelsen er at hver ungdom møter hverdagen med noen forutsetninger, i denne sammenheng en definert sosioøkonomisk bakgrunn. Jeg ønsker å undersøke hvordan denne direkte påvirker ungdommens livskvalitet. Jeg vil også se på hvordan psykososiale faktorer varierer med sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet.

Livskvalitet kan tenkes å variere mellom kjønn, og kjønn inkluderes derfor som en kontrollvariabel i analysen.

For å konkretisere problemstillingen å gjøre den enklere forskbar, ble problemstillingen operasjonalisert gjennom følgende forskningsspørsmål:

- 1) Hvordan varierer ungdommens livskvalitet med sosioøkonomisk bakgrunn?
- 2) Hvordan påvirker ungdommens forhold til foreldre, venner, trivsel på skole og selvbylde den eventuelle sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet?

Ut ifra tidligere forskning og teori har jeg en antagelse om sammenhenger som danner grunnlag for hypoteser til undersøkelsen:

- Unge med høy sosioøkonomisk bakgrunn rapporterer om bedre livskvalitet enn de med lavere sosioøkonomisk bakgrunn.
- Godt forhold til foreldre, venner, skole og selvbylde påvirker livskvalitet i positiv retning, til tross for lav sosioøkonomisk bakgrunn.
- Lite eller ingen forskjell mellom kjønn i forhold til sosioøkonomisk bakgrunn, men jenter rapporterer om dårligere livskvalitet enn gutter.

Problemstillingen er viktig på et mikronivå, for å sette lys på den enkelte ungdoms livskvalitet, muligheter og begrensninger. Det er per i dag ingen helhetlig informasjon om livskvalitet blant ungdommer i Norge, men resultater fra Ungdata og HEVAS gir oss svar på enkeltspørsmål om barn og unges trivsel på ulike arenaer (Folkehelseinstituttet, 2018). Det er derfor nyttig med mer kunnskap om hva som bidrar til god livskvalitet hos barn og unge.

Økt grad av ulikhet, dårligere psykisk helse og lavere fremtidshåp blant unge har uheldige konsekvenser for både individ og samfunn. Det vil derfor være nyttig med mer kunnskap om hva som påvirker ungdommens helse. På den måten kan en kanskje finne redskaper som kan bidra til å skape et sunnere og friskere samfunn og ungdomsbefolkning. En masteravhandling om temaet vil være et bidrag til slik kunnskapsutvikling.

1.5 Operasjonalisering av begreper

For at begreper, enheter og sammenhenger i problemstillingen skal kunne representeres i det empiriske datamaterialet må disse operasjonaliseres. Å operasjonalisere begreper innebærer å gi begrepene operasjonelle definisjoner, som innebærer klare kriterier og målbare former (Grønmo, 2016, s. 87). Det må skilles mellom den variabelen som

påvirker, og de som *påvirkes*. Den variabelen som påvirker kaller vi *uavhengig variabel* (Grønmo, 2016, s. 313).

Masteravhandlingens fokus er å si noe om ungdommens livskvalitet og hvordan den varierer med ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn. De uavhengige variabler i denne avhandlingen er sosioøkonomisk bakgrunn, forhold til foreldre, forhold til venner, trivsel på skole og selvbilde. Disse variablene antas å påvirke den avhengige variabelen; livskvalitet.

1.5.1 Livskvalitet

Livskvalitet er den viktigste variabelen og et sentralt begrep i denne avhandlingen. En tydelig avgrensning og forståelse av begrepet er nødvendig.

For å forstå livskvalitet er det nødvendig med en avklart forståelse av begrepet helse. Verdens helseorganisasjons (WHO) definisjon av helse: «en tilstand av fullstendig fysisk, mentalt og sosialt velvære og ikke bare fravær av sykdom og lyte» (Braut, 2018) danner bakteppe for min forståelse og bruk av begrepet i avhandlingen. Denne definisjonen får ofte kritikk for å gjøre alle mennesker syke, da den folkelige forståelsen av helse ofte innbefatter helse som fravær av sykdom. Definisjonen bør forstås som en idealbeskrivelse av helse (Mæland, 2010, s. 25).

Begrepet livskvalitet har langt på vei erstattet begrepet om helse, og gjenspeiler ulike oppfatninger om hva «det gode liv er» (Mæland, 2010, s. 24). «Livskvalitet kan variere fra god til dårlig. God livskvalitet handler om å oppleve å ha det godt og å fungere godt – som å oppleve glede, vitalitet og tilfredshet, trygghet og tilhørighet, interesse, mestring, mening, engasjement og autonomi» (Helse- og omsorgsdepartement, 2017, s. 9). I dagligtalen hører vi stort sett ord som lykke, trivsel eller velværet, og ikke livskvalitet. I engelskspråklig samfunnsvitenskapelig litteratur brukes ofte «subjectiv well-being»/life satisfaction eller quality of life (QOL) (Helseth & Misvær, 2010, s. 1454).

Livskvalitet handler om hvordan vi har det, hvordan vi opplever vårt eget liv, mening med livet og fungering i hverdagen. I litteraturen henvises det ofte til to hovedretninger, der den vanligste tilnærmingen definerer livskvalitet «som opplevelsen av å ha det

godt» (den hedoniske), mens den andre hovedretningen, den eudaimoniske, (inspirert av Aristoteles) i større grad fokuserer på «det å fungere godt» (Barstad, 2014, s. 67; Pollock, 2018, s. 2).

Jeg vil i denne masteravhandlingen støtte meg til den hedoniske retningen.

Utrykkene «å ha det godt» og «psykisk velvære» brukes ofte synonymt med livskvalitet, og fremhever med det at livskvalitet handler om enkeltindividets psykiske velvære (Næss, 2011, s. 15). Livskvalitet handler om å oppleve glede og velvære, ikke bare fravær av lidelse (Næss, 2011, s. 16). Subjektiv livskvalitet handler om «kvaliteten på de indre opplevelsene, om i hvilken grad en person tenker og føler positivt om sitt liv» (Barstad, 2014, s. 15). Med dette som utgangspunkt er det med andre ord kun personen selv som kan mene noe om sin egen livskvalitet, om han eller hun opplever å ha det godt eller ikke.

Det mest generelle argumentet for å at subjektive mål på livskvalitet er det mest fruktbare, kommer fra det kjente Thomas theoremet, etablert i den symbolske interaksjonismen; «If men define situations as real, they are real in their consequences» (Thomas and Thomas 1928:572 referert i Kroll & Delhey, 2013, s. 15). Ved å ta utgangspunkt i den enkeltes subjektive opplevelser, deres selvrapporterte erfaringer, mener forskerne at man vil få et ærligere mål på livskvalitet, enn f.eks. ved å måle antall smil (Kroll & Delhey, 2013, s. 15). Ved å henvise til Thomas theoremet konstaterer man samtidig at livskvalitet er et relativt begrep og at det må ses i forhold til den det gjelder i den konteksten den enkelte lever i.

Siden 1960-tallet har forskere gjennomført undersøkelser ved bruk av spørreskjema og intervju for å måle livskvalitet (Folkehelseinstituttet, 2015). Spørreskjema er det mest vanlige måleinstrumentet og inneholder spørsmål som «ber om vurderinger av varige tilstander eller om oppsummeringer av opplevelser som har skjedd over et bestemt tidsrom» (Folkehelseinstituttet, 2015). Det finnes mange ulike spørreskjema som i dag brukes for å måle livskvalitet. KIDSCREEN er et mye brukt spørreskjema som er spesielt utviklet for å måle barn og unges livskvalitet (Haraldstad & Richter, 2014). Det er et omfattende instrument som finnes i tre versjoner med henholdsvis 52, 27 og 10 spørsmål.

Ungdataundersøkelsen som er benyttet som datagrunnlag i denne avhandlingen har ikke et eksplisitt spørsmålsbatteri, eller definerte variabler som totalt skal måle livskvalitet. Ungdataundersøkelsene inneholder enkeltspørsmål om hvor fornøyde de unge er med foreldre, venner, skole, lokalmiljø, helse og utseende. Samlet sier disse spørsmålene mye om hvor fornøyde ungdommen er med livet alt i alt (Folkehelseinstituttet, 2018), og jeg vil derfor bruke disse spørsmålene som indikator på ungdommens livskvalitet.

1.5.2 Sosioøkonomisk bakgrunn

Barn og unge har enda ikke fått muligheten til å opparbeide seg sin egen status, men de gis en status ut ifra sine foreldres SØS. Jeg skal i denne avhandlingen ha søkelys på ungdom og velger derfor å bruke betegnelsen ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn. Å måle barn og unges sosioøkonomiske bakgrunn er en vanskelig øvelse, og det finnes ingen fasitsvar for hvordan man gjør dette på best mulig måte (Frøyland, 2017, s. 24). I avhandlingen kommer jeg til å ta utgangspunkt i samme variabler som Ungdata bruker for å lage et samlemål på sosioøkonomisk bakgrunn.

Foreldres utdanning

Foreldrenes utdanning, yrke og inntekt er de vanligste indikatorene for SØS (Samdal mfl., 2016, s. 49). Det har vist seg at unge ofte har begrenset kunnskap om disse faktorene. Ungdata har forenklet spørsmålene i forhold til foreldres status, og spør kun om mor/far har utdanning fra universitet eller høyskole. Det er blant annet gjort for å lette arbeidet med å dele ungdommen i grupper etter foreldres utdanning, men i størst grad av anonymitetshensyn (Bakken mfl., 2016, s. 22).

Studier viser at foreldres utdanningsnivå har en sammenheng med ungdommens karakterer (Bakken mfl., 2016, s. 22). Ungdom av foreldre med høyskoleutdanning har et høyere resultatnivå på skolen, enn ungdom av foreldre med lav eller ingen utdanning (Bakken, 2004, s. 85). En studie av norske ungdommers karakterer og sosioøkonomiske bakgrunn viste at ungdom av mødre uten heltidsarbeid hadde lavere karakternivå og prestasjonsnivå, enn ungdom av heltidsarbeidende mødre (Bakken, 2004, s. 85). Ikke bare var ungdommens resultater dårligere, men resultatene var også blitt dårligere i løpet av den ti års perioden studien gikk over, noe som taler for tendenser av økt ulikhet (Bakken, 2004, s. 86). Korrelasjonen mellom foreldres utdanningsnivå og ungdoms

karakterer fra andre studier, tyder på at målet til en viss grad fanger opp foreldres utdannelsesnivå og kan benyttes som indikator på sosioøkonomisk bakgrunn (Bakken mfl., 2016, s. 24).

Familiens velstandsnivå

I tillegg til foreldres utdannelsesnivå bruker Ungdata fire spørsmål fra skalaen Family Affluence Scale II (FAS II) (Currie, Elton, Todd, & Platt, 1997; Currie et al., 2008 sitert i Frøyland, 2017, s. 24). Skalaen ble opprinnelige utviklet i forbindelse med en undersøkelse fra Verdens helseorganisasjon (WHO) om sosioøkonomiske forskjeller i helse (Bakken mfl., 2016, s. 26). FAS inneholder spørsmål om antall datamaskiner/nettbrett, antall ferier det siste året, antall biler og om ungdommen har eget soverom. Målet har vist seg å være en valid indikator for å måle familiens samlede materielle velstandsnivå, samt plassere ungdommen i en sosioøkonomisk posisjon (Zaborskis mfl., 2019, s. 1057). Normalt lages det en sumskåre av de fire spørsmålene som inngår i skalaen.

Bøker i hjemmet

I tillegg til foreldres utdannelsesnivå og FAS mål, inkluderer Ungdata spørsmål om antall bøker i hjemmet. Spørsmålet er ment å fange opp akademiske ressurser i familien og er således et mål på familiens «kulturelle kapital» (Bakken mfl., 2016, s. 24; Bourdieu 1984 referert i Frøyland, 2017, s. 29).

Til tross for den digitale utviklingen med stor overgang fra papirbøker til e-bøker, tyder studier på at bøkene ikke helt har mistet sin plass i ungdommenes hjem (Bakken mfl., 2016, s. 25). Flere studier viser en klar sammenheng mellom antall bøker i hjemmet og ungdommens skolerestater (Bakken, 2004, s. 84). Bakken mfl. viser til studier der gjennomsnittlige karakterpoeng var på hele 1,2 mellom de ungdommene som svarte at de ikke hadde noen bøker i hjemmet og mot de som hadde over 1000 bøker i hjemmet (Bakken 2009 referert i Bakken mfl., 2016, s. 25). Andre studier har vist at sammenhengen mellom antall bøker og karakterer har blitt sterkere de siste tiårene (Bakken, 2004, s. 85).

Familiens økonomiske situasjon

I tillegg til de variablene ungdomdata bruker i sine samlemål av ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn, vil jeg inkludere et tilleggsspørsmål; *Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?* Denne variabelen måler ungdommens egen vurdering av familiens økonomiske situasjon de seneste årene (Frøyland, 2017, s. 24–25).

Disse målene til sammen danner bakteppe for min forståelse og bruk av begrepet sosioøkonomisk bakgrunn i denne masteravhandlingen, og er målene jeg kommer til å benytte i analysen.

1.5.3 Psykososiale faktorer

Psykososiale faktorer handler om psykiske og sosiale forhold som har betydning for den enkeltes helse og mentale fungering (Svartdal, 2018). Sosiale forhold kan blant annet være oppvekstvilkår, forhold i hjemmet eller på skolen, mens de psykologiske faktorene viser til den enkeltes kognitive og emosjonelle håndtering av de sosiale faktorene (Svartdal, 2018). I barne- og ungdomsarbeid er en opptatt av å legge til rette for et godt psykososialt oppvekstmiljø som fremmer de unges livskvalitet. For å fremme livskvalitet må en ha kunnskap om hvilke faktorer som er av betydning. I litteraturen er det spesielt de unges opplevelse av «fysisk helse, forhold til familie og venner, selvtillit/selvbilde, mental helse og skole» man er spesielt opptatt av (Helseth & Lund, 2005; Helseth, Lund, & Christophersen, 2006 referert i Helseth mfl., 2007, s. 15).

I denne masteravhandlingen operasjonaliserer jeg psykososiale faktorer med fire variabler: Ungdommens forhold til foreldre, forhold til venner, trivsel på skolen og selvbilde.

Forhold til foreldre

For å måle ungdommens forhold til foreldre skal jeg lage et samlemål som innbefatter 8 variabler med ungdommens svar på spørsmål som handler om deres relasjon og tillit til foreldre. Spørsmålene dreier seg om hvor godt foreldrene kjenner til hvor ungdommen er på fritiden, kjenner ungdommens venner, kjenner vennenes foreldre, kjenner til kontakter på internett og om ungdommen forsøker å holde fritiden sin skjult for

foreldrene sine. Samlemålet vil også inneholde spørsmål om krangling mellom foreldre og ungdom, krangling mellom de voksne i familien, samt om ungdommen prater med foreldrene sine om personlige problem.

Forhold til venner

Evnen til å danne og opprettholde nære sosiale relasjoner er viktig for ungdommens utvikling. I ungdomstiden er de mellommenneskelige relasjoner til venner for de fleste blitt viktigere enn til foreldrene (Helseth, 2001, s. 41). I sammenheng med relasjoner til venner, er kvalitet viktigere enn kvantitet (Helseth & Misvær, 2010, s. 1457). For å undersøke ungdommens vennsrelasjoner skal jeg benytte spørsmålet *Har du minst en venn som du kan stole fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig?*

Trivsel på skolen

Skolen er en av de viktigste livsarenaene i ungdomsalder (Borge, 2018, s. 130), og jeg anser derfor variabel trivsel på skolen som en viktig faktor som kan påvirke ungdommens livskvalitet. I ungdomsundersøkelsen er det spørsmål som måler om de unge er enige eller uenige i 6 utsagn som omhandler skolen; *Jeg trives på skolen, Lærerne bryr seg om meg, Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen, Kjeder meg på skolen, Gruer meg til å gå på skolen.*

I analysen vil jeg bruke spørsmålet; *Jeg trives på skolen.*

Selvbilde

Ungdommens selvbilde påvirkes og formes av det psykososiale miljøet ungdommen vokser opp i. Selvbildet vil i stor grad være preget av responsen ungdommen mottar i de ulike sosiale nettverk de er i, og selvbildet blir på den måten i stor grad skapt ut fra hvordan du opplever at omverden ser deg. En persons selvbilde er med andre ord i en vedvarende prosess i samspill med andre (Frønes, 2011).

Får å måle ungdommens selvbilde lages et samlemål av 6 spørsmål fra ungdomsundersøkelsen; *Jeg er ofte skuffa over meg selv, Jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på, Jeg er svært fornøyd med hvordan jeg er, Jeg er stort sett fornøyd med meg selv, Jeg liker meg selv slik jeg er, samt Fornøyd med utseendet mitt.*

1.6 Gjennomføring

For å svare på problemstilling og forskningsspørsmål skal jeg bruke data fra ungdomsundersøkelsen som ble gjennomført i Stavanger blant alle ungdomsskoleelever våren 2016.

For å svare på første forskningsspørsmål vil jeg utføre en deskriptiv analyse av hvordan livskvalitet varierer i forhold til ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn. Ungdommen deles opp i ulike sosioøkonomiske grupper og det vil gi mulighet for å si noe om livskvalitet blant ungdom i Stavanger følger en sosial gradient.

For å undersøke forskningsspørsmål 2, om psykososiale faktorer påvirker den eventuelle sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet, vil jeg i første omgang undersøke hvordan de ulike psykososiale faktorene alene og sammen, påvirker ungdommens livskvalitet. Deretter skal jeg gjennomføre en logistisk regresjonsanalyse. Variabler for psykososiale faktorer vil i avhandlingen være ungdommens forhold til foreldre, om ungdommen har minst en trofast venn, trivsel på skolen og ungdommens selvbilde.

Jeg vil også undersøke om eventuelle sammenhenger opptrer ulikt for gutter og jenter.

Som analytisk innfallsvinkel for denne avhandlingen, med problemstillingen: *Hva er sammenhengene mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet?* har jeg valgt å ha et ressursperspektiv for å sette søkelyset på mulige ressurser i ungdommens psykososiale miljø.

1.7 Strukturen i oppgaven

I Kapittel 2 vil jeg gi en presentasjon av relevante teoretiske perspektiver for avhandlingen, samt gi en dypere beskrivelse av aktuelle begrep.

I Kapittel 3 vil jeg gå gjennom metodiske valg for avhandlingen.

I Kapittel 4 gir jeg en presentasjon og beskrivelse av datamaterialet.

Kapittel 5 inneholder analyser og funn i disse.

I Kapittel 6 vil jeg drøfte funn fra analysen i lys av relevant teori.

I Kapittel 7 følger en konklusjon og oppsummering.

2 Litteraturgjennomgang

Med bakgrunn i avhandlingens problemstilling, *Hva er sammenhengen mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet?* skal jeg i dette kapitlet redegjøre for oppgavens teoretiske fundament, altså hvilke teoretiske perspektiv som er sentrale for denne studien. Jeg skal også gi en grundig innføring i sentrale begrep som anvendes.

2.1 Salutogenese

Med WHO's helsebegrep og subjektiv livskvalitet som utgangspunkt (ref. Punkt 1.5.1), vil jeg nå redegjøre for Aaron Antonovskys teori om salutogenese.

Den salutogene tilnærmingen setter søkelys på ressurser for helse og helsefremmende forløp (Lindström & Eriksson, 2015, s. 41), i motsetning til den biomedisinske eller patogene tilnærmingen der helse skapes ved å eliminere risikoen for sykdom.

Perspektivet ønsker å forstå hvilke helseressurser (eller helsedeterminanter) man har til rådighet, og om å ha mål i livet som oppleves som meningsfulle (god livskvalitet) og evne til å bruke egne helseressurser (håndterbarhet) (Lindström & Eriksson, 2015, s. 41).

Det var Antonovsky som på slutten av 1970 tallet utviklet dette nye teoretiske rammeverket for helse, og som etter hvert ble knyttet opp mot helsefremmende arbeid (Antonovsky 1996 referert i Lindström & Eriksson, 2015, s. 7). Navnet salutogenese stammer fra ordene *salus*, (helse på latin) og *genesis* (gresk for opprinnelse) og som sammen betyr «helsens opprinnelse» (Lindström & Eriksson, 2015, s. 27). Ved å etablere et nytt teoretisk rammeverk tok Antonovsky et oppgjør med den gamle tilnærmingen som i all hovedsak hadde et risiko- og sykdomsbasert perspektiv på helse, og som søkte en forståelse av hva som var avgjørende faktorer ved dårlig helse (Lindström & Eriksson, 2015, s. 15). Gjennom den salutogene forståelse av helse mente Antonovsky å kunne finne svar på hvordan mennesker, til tross for stressende og vanskelige situasjoner i livet, klarer seg godt og opplever å ha god helse og et godt liv (Lindström & Eriksson, 2005, s. 440).

Antonovsky så på individet som aktivt og deltakende subjekt og var opptatt av den subjektive opplevelsen av god eller dårlig helse. Han mente at mennesket ikke enten var friskt eller sykt, men at vi gjennom hele livet beveger oss mellom to poler i *kontinuumet mellom helse eller uhelse*, der vi har grader av helse, og så lenge vi lever er vi i noen grad frisk/har helse (Lindström & Eriksson, 2015, s. 20).

Sentralt i teorien om salutogenese er uttrykket *sense of coherence* (opplevelse av sammenheng, videre betegnet som OAS). Antonovsky fremhevet OAS som en viktig egenskap hos den enkelte for å kunne håndtere sprikket mellom forventninger og faktiske muligheter gjennom livet og på den måten fremme helse (Braut, 2018). En sterk OAS innebærer «evne til å forstå, forklare og sette ord på de inntrykk og påkjenninger man utsettes for, de mulighetene man har for å håndtere disse, og den meningen med livet som man er i stand til å mobilisere» (Braut, 2018). Vi kan ut fra denne forklaringen fremheve tre dimensjoner i begrepet; begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet, som alle tre er nært forbundet og i samspill med hverandre.

Evnen til å forstå/begripelighet (comprehensibility) er den kognitive komponenten. Her vektlegges det at den enkelte opplever at informasjonen han/hun får fra ulike hold er meningsfull, konsistent og tydelig, samt en forventning om at fremtidig informasjon vil være forutsigbar og eksplisitt (Lindström & Eriksson, 2005, s. 441). OAS har videre en instrumentell/atferdsmessig komponent som er den enkeltes mulighet for å *håndtere (manageability)* de ulike forventninger han/hun bombarderes av i løpet av livet, og at den enkelte opplever å ha tilgjengelig nødvendige og riktige ressurser (Lindström & Eriksson, 2005, s. 441). Den siste komponenten er motivasjonskomponenten meningsfullhet (*meaningfulness*), som handler om den enkeltes opplevelse av mening med livet, at den enkelte klarer å se problemer og krav som utfordringer heller enn belastninger, og at disse utfordringene er verdt å investere i (Lindström & Eriksson, 2005, s. 441). En sterk OAS vil med disse komponentene bli forbundet med god livskvalitet.

God helse gjennom sterk OAS vil gjøre oss bedre rustet til å håndtere at livet til tider kan være kaotisk og vanskelig, samt bevare troen og tilliten til at livet likevel kan ordne seg (Lindström & Eriksson, 2015, s. 18). Ifølge Antonovsky skal ikke OAS betraktes som en mestringsstrategi eller som et personlighetsstrekk, men som en livsinnstilling

som bidrar til den enkeltes evne til å se løsninger, og å benytte seg av disse som strategier for å mestre utfordringer i livet (Lindström & Eriksson, 2015, s. 29).

Et annet viktig begrep innen teori om salutogenese er generelle motstandsressurser. Generelle motstandsressurser er materielle og ikke-materielle kvaliteter som er knyttet til personen selv, eller til ressurser i personens nære eller fjerne omgivelser og er en forutsetning for utviklingen av OAS. Fire motstandsressurser fremheves som et minimum for å kunne utvikle en sterk OAS, nemlig «meningsfylte aktiviteter, eksistensielle tanker, kontakt med indre følelser og sosiale relasjoner» (Lindström & Eriksson, 2015, s. 29). Disse ressursene bidrar til å forebygge eller bekjempe et bredt spekter av stressorer og som på den måten hindrer at spenningen den enkelte opplever omdannes til stress (Lindström & Eriksson, 2015, s. 29–30).

Helse forstått i salutogent perspektiv, betraktes som et forløp der den enkelte gjennom å ta kontroll på helseressursene, kan opparbeide seg god helse og leve et aktivt og produktivt liv. De utfordringer en støter på i løpet av livet kan noen ganger løses, andre ganger ikke. Men erfaringene man har tilegnet seg, vil uansett bidra til å gjøre en bedre rustet til å løse en lignende utfordring i fremtiden (Lindström & Eriksson, 2015, s. 41).

I følge Lindström og Eriksson viser studier på internasjonalt plan at en sterk OAS er forbundet med god helse, spesielt psykisk helse, og at «en sterk OAS beskytter mot angst, depresjon, utbrenthet og håpløshet, har en sterk positiv sammenheng med helseressurser som optimisme, robusthet, kontroll og mestring, predikerer god helse og livskvalitet fra barndom til voksen alder, og jo sterkere OAS, jo færre symptomer på psykisk sykdom» (Eriksson og Lindström 2006 sitert i Lindström & Eriksson, 2015, s. 46). I en dansk studie fant forskerne at spesielt jenter med sterk OAS hadde en mer dempet opplevelse av stress, enn jentene som skåret lavt på OAS (Nielsen & Hansson, 2007, s. 337). De jentene som hadde lav OAS rapporterte om sykdom etter opplevd stress dobbelt så ofte som jentene med sterk OAS. Lignende resultater finner en også fra studier av ungdom og voksne i krigsherjede områder (Sagy og Braun-Lewensohn 2009, Ebina og Ymazaki 2008 referert i Lindström & Eriksson, 2015, s. 47).

Tilhengere av den salutogene tilnærmingen innen helsefremmende arbeid hevder at teorien, forståelsen, verktøyene og rammeverket, kan bidra til å finne løsninger på

dagens største helseutfordringer, som psykisk helse (Lindström & Eriksson, 2005, s. 440).

2.2 Resiliens

Resiliens er teorien som forsøker å forklare «hvorfors noen greier seg bra, mens andre ikke gjør det, til tross for at de møter de samme problemene og belastningene» (Borge, 2018, s. 39). Det er flere ulike definisjoner på resiliens. «Resiliens er prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativ stor risiko for å utvikle problemer eller avvik» (Rutter 2000 referert i Borge, 2018, s. 20). En ofte brukt og mer forenklet definisjon er; «resiliens er god fungering tross risiko» (Borge, 2018, s. 22). Resiliens er ikke en egenskap som opptrer alene, men må forstås som et «resultat av et samspill mellom individ og de mange sosiale systemene individet er en del av» (Borge, 2018, s. 24). Disse sosiale systemene kan blant annet være familien, vennekrets, skolen eller fritidsarena.

Enhver ungdom vil oppleve ulike kriser på sin unike måte, og ulike reaksjoner vil komme til uttrykk. En må derfor se etter individuelle variasjoner hos ungdommen, både med tanke på hvordan de håndterer utfordringene de møter og de tegn til resiliens de viser (Borge, 2018, s. 21).

Både resiliens og salutogenese vektlegger prosesser som bringer en fremover mot friskhet og velvære (Borge, 2018, s. 30). Begge teoriene er en styrkebasert måte å forstå utvikling på og retter søkelyset på beskyttelsesfaktorer i individet, familien, miljøet, nabolaget og kulturer (Borge, 2018, s. 39). Det er beskyttelsesfaktorene som bidrar til resiliens, og studier ønsker derfor å undersøke hvilke beskyttelsesfaktorer som ser ut til å bidra til god utvikling tross risiko (Borge, 2018, s. 40).

Studier viser at et godt selvbilde fungerer som beskyttelsesfaktor (Borge, 2018, s. 49). Et godt selvbilde bygger på en sterk selvfølelse og en trygg selvtillit. Samlet kan disse egenskapene «bidra vesentlig til utvikling av følelsesmessig, sosial og skolemessig resiliens» (Borge, 2018, s. 40).

Studier viser at sosiale relasjoner og evnen til å omgå andre virker som beskyttelsesfaktorer (Borge, 2018, s. 81). Det kan være en god venn (Borge, 2018, s.

81), samspillet og relasjonen mellom foreldre og barn (Borge, 2018, s. 85) eller en nær relasjon til minst en voksen (Helseth, 2001, s. 41). Sosiale relasjoner preget av god kontakt, en god dose ros, innlevelse og engasjement i barnet/ungdommen, styrker den unges selvbilde og tro på seg selv, og gjør barnet/ungdommen bedre rustet til å håndtere de utfordringene det står ovenfor (Borge, 2018, s. 85).

Skolen og hjemmet er blant de viktigste livsarenaene i barndom og ungdomsalder (Borge, 2018, s. 130). Borge retter fokus på betydningen av at skolens ledelse og kvalitet er god, og at det kan bidra til at barn og unge tross utfordrende familieforhold og bakgrunn, kan forbedre seg ytterligere (2018, s. 91). Et godt skolemiljø er bra for alle. Vennskap og sosiale relasjoner gir økt sosial kapital, som gir barnet/ungdommen «sosial kompetanse og sosial rikdom» (Borge, 2018, s. 130).

For at resiliens, eller motstandskraften i mennesket skal vekkes til live, trenger kroppen en dose motstand. Resiliens utvikles med andre ord når en står i situasjoner/stress der utfordringer skal løses, ikke unngås (Borge, 2018, s. 83). Hvordan barnet/ungdommen møter dette stresset vil være preget av hvordan den enkelte opplever og fortolker omgivelsene sine (Borge, 2018, s. 85). Hvor mottakelig barnet/ungdommen er for risikoen de utsettes for vil også variere med genetisk utrustning og tidligere erfaringer (Borge, 2018, s. 89).

Kunnskap om resiliens kan bidra til å styrke ungdommens og familienes sterke sider og gjøre barn og unge i bedre stand til å håndtere risiko senere i livet (Borge, 2018, s. 34–35). Kunnskap om hva som fremmer resiliens er til nytte for alle barn, og kan dermed fungere som et universelt helsebringende tiltak.

2.3 Ungdomstid

Ungdomstiden kan være utfordrende. Det er en tid preget av dramatisk endring og vekst (Corsano mfl., 2006, s. 341). Ungdom preges av store fysiologiske, psykologiske og emosjonelle endringer. Ungdommen, samt omgivelsene reagerer ulikt på disse omveltningene. Det som til enhver tid anses som idealet og trenden i det enkelte ungdomsmiljø vil påvirke hvordan ungdommen og omgivelsene håndterer disse omveltningene (Klepp, 2009, s. 63).

Ungdommen utvikler seg følelsesmessig og kognitivt, og dette påvirker den enkeltes evne til å tenke og reflektere om seg selv. De er opptatt av hva andre tenker og mener om dem, og utvikler evnen til å reflektere om egen situasjon. Mange unge utvikler i denne tiden en større uavhengighet til foreldre, de utvikler nye forhold til venner og utvikler sin seksuelle identitet (Klepp, 2009, s. 63).

Ungdomstiden er preget av store personlige endringer og en ny måte å forstå omgivelsene på. Hovedoppgaven i denne perioden er utviklingen av selvet og ungdommens identitet i sosiale relasjoner (Erikson, 1959, 1968 referert i Corsano mfl., 2017, s. 24). Tiden kan for noen være preget av usikkerhet knyttet til egen rolle og forventninger fra andre og identitetsforvirring. Dette er med og bidrar til at ungdom i denne perioden kan være mer sårbare for å utvikle depresjon (Klepp, 2009, s. 64).

Barndommen og ungdomstiden er preget av kritiske utviklingstrinn, der utfallet av disse vil påvirke og prege den enkeltes mulighet for selvstendighet eller avhengighet, samt hvordan disse barna vil utvikle seg som fremtidige foreldre (Richardson 2012 referert i Pollock, 2018, s. 1).

De aller fleste unge har en tilfredsstillende utvikling og kommer seg styrket gjennom ungdomstiden (Corsano mfl., 2006, s. 341). Studier finner samtidig at livstilfredshet og livskvalitet avtar gjennom ungdomstiden (Goldbeck, Schmitz, Besier, Herschbach, & Henrich, 2007, s. 969). Det er funnet en signifikant nedgang i livskvalitet blant ungdom i alderen 11-16 år, og spesielt jenter rapporterte om lavere livskvalitet enn gutter (Goldbeck mfl., 2007).

2.4 Sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet

I forskningslitteraturen skilles det mellom to hovedforklaringer på årsaken til hvorfor sosioøkonomisk bakgrunn påvirker ungdommens livskvalitet (Mayer 1997 referert i Bakken mfl., 2016, s. 13). Familiestressmodellen og familieinvesteringsmodellen er begge forklaringsmodeller som legger vekt på hvordan individuelle mekanismer, og mekanismer i samspill med andre, påvirker sammenhengen mellom SØS, og barn og unges livskvalitet (Bøe, 2015, s. 7). For å kartlegge sammenhenger mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet blant unge, ser man de direkte og de indirekte effektene hver for seg, altså der sosioøkonomiske bakgrunn påvirker livskvalitet

direkte, og der sosioøkonomisk bakgrunn påvirker indirekte via mellomliggende variabler (Bøe, 2015, s. 7). Den direkte effekten av sosioøkonomisk bakgrunn på barn og unges psykiske vansker viser seg å være lav (Bøe, 2015, s. 8). En rekke studier fremhever imidlertid mellomliggende variabler som foreldre og familiemiljø som de viktigste indirekte effektene mellom sosioøkonomisk bakgrunn og psykisk helse og velværet blant barn og unge (Bøe, 2015, s. 8).

Omfattende studier har vist at «både de mer strukturelle komponentene ... fra familieinvesteringsperspektivet og de mer affektive komponentene fra familieprosessmodellen var helt sentrale for å forstå den komplekse sammenhengen mellom lav inntekt og barns kognitive og sosioemosjonelle utvikling» (Bøe, 2015, s. 12). Andre studier har påpekt at det er først når husholdningsinntekten er så lav at den fører til «materieell deprivasjon (dvs. problemer med å betale regninger, usikkerhet knyttet til bosituasjon, å ikke ha tilstrekkelig med mat, og ikke adekvat tilgang til/bruk av helsetjenester)», at familiestresset øker, og at dette går utover barnets sosioemosjonelle utvikling (Bøe, 2015, s. 13).

2.4.1 Familieprosessmodellen

Familieprosessmodellen (The family stress model (FSM) of economic hardship (Conger & Donnellan, 2007, s. 178)) bygger på studier fra USA der en undersøkte «hvordan økonomiske problemer påvirket parforhold og familieklima», samt hvordan dette påvirket «den psykiske helsen til barn og unge i disse familiene» (Conger, R.D., et al 1994; Elder, G.H., et al 1985 referert i Bøe, 2015, s. 8). Modellen ser på familiestresset som en «årsak av økonomisk knapphet, og den belastning dette medfører for familien gjennom økt kilde til stress og konfliktnivå innad i familien» (Bakken mfl., 2016, s. 13). Gjennom stresset som oppstår i familien utvikler foreldrene atferds- eller emosjonelle problemer som får påvirkning på deres oppdragerstil og praksis, og som bidrar til at foreldrene i mindre grad fungerer som resurspersoner for sine barn (Bakken mfl., 2016, s. 13; Bøe, 2015, s. 8; Conger & Donnellan, 2007, s. 179). Med strengere oppdragerstil, mindre involvering og inkonsekvent samspill med barna, fører dette til negativ sosioemosjonell utvikling og dårligere livskvalitet hos barna (Bøe, 2015, s. 8; Conger & Donnellan, 2007, s. 179).

2.4.2 Familieinvesteringsperspektivet

Familieinvesteringsperspektivet, eller The family investment model (FIM) (Conger & Donnellan, 2007, s. 178) er utviklet innen «en mer økonomisk tradisjon og tar utgangspunkt i hvilken grad familien har råd til å gjøre investeringer i familien; det vil si kjøpe varer og tjenester» (Bøe, 2015, s. 9). Med høy inntekt har foreldrene ressurser og muligheter til blant annet å investere i bolig i bedre nabolag, næringsrik mat, stimulerende leker, medisinske tjenester og har mer fritid å bruke sammen med barna. Motsatt vil familier med lav inntekt ha begrensede ressurser for å gjøre slike investeringer, som vil påvirke utviklingen og livskvaliteten til barna i disse familiene (Bøe, 2015, s. 10; Conger & Donnellan, 2007, s. 179). «According to the theory, then, economic wellbeing will be positively related to parental material investments and child-rearing activities expected to foster the academic and social success of a child» (Conger & Donnellan, 2007, s. 181). Internasjonale studier har vist at det finnes en sosial gradient i forhold til familieinvesteringer (Bøe, 2015, s. 10). Foreldre med høyere utdannelse og høyere yrkes-stilling viser høyere grad av sensitiv og aktiv involvering i barna sine (Conger & Donnellan, 2007, s. 181), har en mer autoritativ foreldrestil (Bakken mfl., 2016, s. 8; Bøe, 2015, s. 19) og gjør i større grad investeringer som er positive med tanke på barnas utvikling og velvære (Conger & Donnellan, 2007, s. 181). (...) “the FIM proposes that parents with greater resources are likely to invest their economic, educational, and occupational capital in ways that facilitate the well-being of their offspring from childhood into the adult years” (Conger & Donnellan, 2007, s. 181).

2.5 Forventningsteori

“Mennesket er et produkt av sin kulturelle og personlige historie og av sine umiddelbare sosiale omgivelser» (Manger & Wormnes, 2015). Vi er kontinuerlig i en prosess hvor vi fortolker omgivelsene, konstruksjonene av virkeligheten, og forstår oss selv i lys av dette. Tilbakemeldinger fra omgivelsene og de gruppene vi tilhører er med å påvirke vår forståelse av oss selv.

Alle mennesker inngår i ulike grupper i løpet av dagen, det være seg familien, barnehagen, skolen, arbeidsplass, fritidsarena med videre. I disse gruppene utvikler medlemmene raskt «mellommenneskelige handlingsmønstre, noe som kan kalles

gruppens uformelle rollestruktur» (Manger & Wormnes, 2015), der medlemmene går inn i bestemte roller. De øvrige medlemmene kommer rast i en posisjon der de får bestemte forventninger til de andres roller, for eksempel som bråkmakeren, den blyge, klovnen, den hjelpsomme osv. Rolleforventningene kan «bli så fast forankret i hele gruppen at enkelte barn ikke har mulighet til å få den sosiale støtten de trenger for å forandre atferd» (Schmuck & Schmuck 1983 referert i Manger & Wormnes, 2015), og de øvrige medlemmene legger ikke merke til om barnet forsøker å forandre seg.

I kontakten med andre mennesker, i det sosiale samspillet, vil forventninger kommuniseres kontinuerlig, både gjennom direkte henvendelser og via indirekte signaler (Manger & Wormnes, 2015). Det kan blant annet være gjennom hva vi sier, hva vi gjør, hva vi viser gjennom kroppsspråk og gestikulering. Det kan for eksempel være læreren som ber eleven jobbe selvstendig med oppgavene, for så å henge over enkelte elever – som blir en måte å vise at han/hun ikke har troen på at de skal mestre det. Eller foreldrene som med angst i stemmen ber ungdommen oppføre seg fint i kveld.

«Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv innebærer at tro og forventninger skaper sosiale realiteter» (Manger & Wormnes, 2015). De sosiale forventningene vil over tid bidra til at vi tilpasser oss de ulike rollene omgivelsene forventer at vi skal inngå i (Manger & Wormnes, 2015). Samtidig som atferden vår er uttrykk for egen vilje og motivasjon, er den også uttrykk for omgivelsenes forventninger – og jo viktigere personene er for oss, «desto større innflytelse får deres reaksjoner på utviklingen av vår selvoppfatning» (Manger & Wormnes, 2015). Vi formers kontinuerlig av de andres tilbakemeldinger. Når forventningene fra de andre over tid peker samme vei, vil påvirkningen på egen rolle bli sterkere og vi går mer og mer inn i den rollen det forventes at vi skal være i, eller som vi selv oppfatter blir forventet av oss.

Effekten av sosiale forventninger er spesielt kjent fra skoleeksperimentet til den amerikanske psykologen Robert Rosenthal. Det ble i eksperimentet undersøkt hvilken intellektuell effekt det hadde på elevene at lærerne, før barna startet på skolen, fikk en liste over «tidlig modne» barn. Barna var tilfeldig trukket fra klassen, og var ikke mer begavet enn resten. Elevene ble etter ett semester, så etter ett år testet med en ikke-verbal intelligens-test, som viste at samtlige av barna fra «tidlig moden» gruppen, hadde en signifikant forbedring sett i forhold til resten av elevgruppen (Rosenthal & Jacobson 1968 referert i Manger & Wormnes, 2015).

Mekanismen som illustreres er det som beskrives som selvoppfylgende profeti, som innebærer at en ubegrunnet forventning ble oppfylt, rett og slett fordi den var forventet. Rosenthal mente at forventningen innebar en ubevisst endret oppførsel og forventning til de «tidlig modne» elevene enn de andre, som bedret læringsmiljøet: «Lærerne oppførte seg mer vennlig overfor disse elevene, de stilte høyere krav til dem, de gav dem flere og mer differensierte tilbakemeldinger, og de skapte flere muligheter for «de spesielle elevene» til å vise sin dyktighet i klassen og dermed få forsterket denne» (Rosenthal 1990 referert i Manger & Wormnes, 2015). De unges utvikling ble på den måten påvirket av de voksnes forventning.

Der er mange ulike måter andres forventninger kommer til uttrykk i hverdagen. Det kan være å få mer profilerende muligheter, måten man blir møtt på av andre med oppmuntring eller skepsis, eller muligheten til å løse interessante og utfordrende oppgaver (Manger & Wormnes, 2015). Grupper kan bli inndelt etter de flinkeste og de mindre flinke, der de mindre flinke gjerne får lite inspirerende oppgaver og negative kommentarer. Inndelingene er trolig ikke ment i ond hensikt, men begrunnes gjerne med at for eksempel lettere oppgaver legger til rette for at barnet skal oppleve mestring på sitt nivå.

Kunnskap om forventningens kraft tilsier at forventningene vi signaliserer i møtet med den andre, vil bidra til deres etablering av roller og forståelsen av seg selv, og da spesielt de forventningene som virker over lang tid (Manger & Wormnes, 2015). Forventningene våre til andre vil dermed påvirke den andres motivasjon, atferd og prestasjoner.

3 Metode

Dette kapitlet har til hensikt å tydeliggjøre avhandlingens metodiske tilnærming for å ivareta kravet om blant annet intersubjektivitet.

Ifølge Grimen er «formålet med all forskning (...) å gi sannferdige framstillinger av og forklaringer av hva som faktisk er tilfellet» (2004, s. 239). Denne masteroppgaven er en samfunnsvitenskapelig forskning som har tatt utgangspunkt i kvantitative data. Ved å bruke kvantitativ metode har jeg siktet mot forståelse i *bredden*, ved å undersøke samme variabler blant mange enheter som gir et stort utvalg. Ved kvalitativ metode ønsker forskeren å oppnå forståelse i dybden, ved for eksempel å ha dybdeintervju og observasjon av få enheter (Grimen, 2004, s. 239). Innen kvantitativ metode er positivistisk eller ny positivistisk forskningstradisjon mye brukt. Poenget med det kvantitative forskningsopplegget er «å frambringe data som kan tallfestes og som kan danne grunnlag for generalisering» (Grimen, 2004, s. 251). Man undersøker fenomener ved å samle empirisk data som gjennom statistiske tester vil kunne gi breddekunnskap og kunnskap om årsakssammenhenger. Testene vil også kunne fortelle om resultatene vi oppnår er tilfeldige eller ikke. Når vi studerer menneskelige og sosiale fenomener vil vi se at de lovmessige årsakssammenhengene stort sett er av statistisk art (Thomassen, 2006, s. 52). Det innebærer at resultatene vi finner ikke vil være universelle, men at det vil gjelde en gitt prosentandel. Den statistiske lovmessigheten vil kunne «gi grunnlag for å forutsi prosentdelen av fremtidig forekomst med en spesifisert grad av sannsynlighet» (Thomassen, 2006, s. 52).

3.1 Datamaterialet

Det empiriske grunnlaget i denne avhandlingen har vært datamateriale fra Ungdataundersøkelsen gjennomført blant ungdomsskoleelever i Stavanger i 2016, gjort tilgjengelige gjennom Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Ungdata er lokale ungdomsundersøkelser der ungdom over hele landet svarer på spørsmål om ulike sider ved deres liv og livssituasjon. Undersøkelsene gjennomføres elektronisk i skoletiden og er rettet mot elever i ungdomsskolen og videregående opplæring. Siden 2010 har Ungdata vært et tilbud til alle kommuner og fylkeskommuner i Norge, og er gratis for kommunene å ta i bruk. Ungdata skal primært gi en oversikt over den lokale oppvekstsituasjonen. Resultatene brukes nå av svært mange kommuner som kunnskapsgrunnlag i

lokalt forebyggende ungdomsarbeid og i arbeidet med å bedre unges folkehelsesituasjon (Bakken, 2016, s. 1).

NOVA og Stavanger KoRus hadde det faglige ansvaret for undersøkelsen i Stavanger, mens kommunen stod for den praktiske gjennomføringen.

Analysene skal gjennomføres ved bruk av statistikkprogrammet IBM SPSS Statistics Data Editor, versjon 25.

3.2 Utvalg

Utvalget for undersøkelsen var ungdomsskoleelever i Stavanger. For å oppnå et mest mulig representativt utvalg ønsket jeg å ha flest mulig med i undersøkelsen. Jeg valgte derfor å benytte meg av data innhentet av ungdomsundersøkelsen gjennomført i Stavanger i 2016 blant alle ungdomsskoleelever i kommunen. Undersøkelsen ble gjort i uke 8 i 2016. 3570 elever svarte på undersøkelsen, noe som gir en svarprosent på 85 prosent (Ungdata, 2016). Undersøkelsen regnes som en populasjonsundersøkelse og gir et representativt uttrykk for skoleungdom i den aktuelle aldersgruppen.

3.3 Reliabilitet

«*Reliabilitet* referer til datamaterialets pålitelighet» og «avhenger av hvordan undersøkelsesopplegget er utformet, og hvordan datainnsamlingen blir gjennomført» (Grønmo, 2016, s. 240–241). Dersom undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen gir pålitelige data regnes reliabiliteten som høy. Høy reliabilitet forutsetter også at datamaterialet i liten grad varierer på grunn av metodologiske forhold.

Undersøkelsen er gjennomført elektronisk i skoletiden. Ungdatas erfaring er at de aller fleste ungdommer tar undersøkelsen på alvor, og at undersøkelsen derfor gir et riktig bilde av situasjonen til ungdom flest (Bakken, 2016, s. 7). Samtidig er det alltid noen som ikke tar undersøkelsen seriøst og Ungdata har derfor utviklet et system for «vasking» av data som samles inn. Det er valgt ut syv grupper av spørsmål som er egnet til å luke ut useriøse besvarelser, og det er laget en standardisert rutine som brukes på alle datasett som samles inn. Usannsynlig involvering i ulike aktiviteter som etterspørres i samme spørsmålsbatteri eller usannsynlige kombinasjoner av svar, gjør at

svarene slettets på de aktuelle spørsmålene (Frøyland, 2017, s. 17). Det er likevel ingen garanti for at en på denne måten får tak i alle useriøse besvarelser.

Det kan tenkes at ungdommen ikke svarer ærlig på spørsmålene. Undersøkelsen foregår i elevenes vanlige klasserom i en vanlig time. En kan tenke seg at elevene sitter ved siden av hverandre, og har lett tilgang til å se den andres svar. Kan det tenkes at det påvirker måten de unge svarer? Er undersøkelsen da så anonym som ungdommen loves? Å ha dårligere økonomiske midler kan være skambelagt, og det kan være flaut og leit at andre ser at du svarer at du ikke har noen venner eller lignende. En reliabilitetsutfordring knyttet til denne undersøkelsen kan derfor være situasjonen undersøkelsen gjennomføres i, samt at en kan tenke seg at elevene ikke svarer ærlig på alle spørsmål.

Ungdataundersøkelsen har en obligatorisk grunnmodul, og en modul der kommunen selv kan plukke aktuelle forhåndsdefinerte tilleggsspørsmål. I tillegg kan kommunen inkludere egendefinerte spørsmål til spørreundersøkelsen (Frøyland, 2017, s. 13). Spørreskjemaene har derfor en tendens til å bli ganske lange. Reliabiliteten kan tenkes å falle utover i undersøkelsen, etter hvert som ungdommen blir lei, og besvarelsene kan bli mindre nøyaktige.

Det kan tenkes at noen ungdommer opplever at spørsmålene er vanskelige å svare på, sensitive, eller at de ikke har kunnskap om temaet. Det er mulig at noen oppgir familiens velstandsnivå som høyere enn det faktiske forholdet tilsier, eller at noen underrapporterer/overrapporterer psykiske lidelser og/eller helseplager. Fattigdom og marginalisering er skambelagt, og en kan tenke seg at ungdommen gjerne vil oppgi uærlige svar for å kompensere for, og skjule dette.

Disse aspektene ved undersøkelsen kan bidra til at de funnene jeg gjør kan være usikre. Samtidig er det et stort utvalg som deltar i undersøkelsen, og man kan derfor anta at funnene ikke er konspirerte sannheter, men at de er et uttrykk for tendenser i ungdomsmiljøet.

3.4 Validitet

Validitet dreier seg om «datamaterialets gyldighet for de problemstillingene som skal belyses ... [og] er et uttrykk for hvor godt det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen» (Grønmo, 2016, s. 241).

Jeg har benyttet sekundærkilde, datamateriale fra ungdomsundersøkelsen gjennomført i Stavanger 2016. Før man gjennomfører sekundæranalyser er det viktig å foreta kritiske vurdering av de foreliggende data, særlig med hensyn til relevans for egen problemstilling, kvalitet og etikk (Grønmo, 2016, s. 150). Jeg har gjort meg godt kjent med egenskaper ved datamaterialet samt datainnsamlingsmetode og foretatt vurderinger på at foreliggende data er treffende til min problemstilling.

Da det ikke er jeg som har utviklet spørreskjemaet til ungdomsundersøkelsen, kan det tenkes at spørsmålene er stilt og formulert for å besvare andre spørsmål enn hva jeg har gjort i denne avhandlingen.

Spørreskjemaet i undersøkelsen revideres normalt hvert tredje år (Frøyland, 2017, s. 16). Primært gjøres dette for å sørge for at spørreskjemaet holdes relevant for ungdommene som skal svare på det, samt at man i løpet av en slik tidsperiode har fått anledning til å finne ut om det er enkelte spørsmål som ikke fungerer som de er tenkt (Frøyland, 2017, s. 16). Slik jeg har forstått spørsmålene i spørreskjemaet og med min problemstilling som utgangspunkt, ser det ut til at dataene har kunnet belyse problemstillingen min og at svarerne som gis i undersøkelsen har vært treffende for å sikre studiens validitet. Ungdomsundersøkelsen dekker et bredt utvalg, og jeg vurderer det slik at det har styrket studiens gyldighet.

Med tanke på at jeg i avhandlingen har målt sosioøkonomisk bakgrunn, livskvalitet, forhold til foreldre og venner, trivsel på skolen og selvbilde, har måten jeg har samlet disse variablene vært avgjørende for de resultatene jeg har fått. Jeg har derfor brukt mye tid på å operasjonalisere variablene i tråd med begrepens teoretiske forankring.

Et viktig spørsmål i forhold til studiens validitet er om variablene i spørreskjema måler det de er ment å måle. Jeg opplever at spørsmålene er tydelige og at de samsvarer med teoretiske begrep. Utfordringen er heller at reliabilitetsutfordringene ved at

ungdommene kan tenkes å svar uærlig, påvirker validiteten. Dersom man får uoppriktige svar, vil dette påvirke om spørsmålene faktisk måler det de er tenkt å måle.

Ved gjennomgang av resultat etter ungdataundersøkelsen gjennomført i 2010 fant man et veldig høyt nivå av depressive plager (Frøyland, 2017, s. 47). Det ble derfor besluttet at svaralternativene skulle snus, slik at «Veldig mye plaget» ble nederste svaralternativ og «Ikke plaget i det hele tatt» ble første svaralternativ, for å sjekke om det høye resultatet var en spørreskjemaeffekt. Neste undersøkelse fikk et lavere resultat av depressive plager, noe som kan tyde på at det nettopp var oppstillingen av svaralternativ som påvirket resultatet. Til tross for dette var svaralternativet «Veldig mye plaget» fremdeles det øverste svaralternativet i undersøkelsen i 2012, for etter det å bli endret permanent (Frøyland, 2017, s. 48).

Enkelte mener at spørsmålene som er ment å måle ungdommens mentale helsetilstand, måler «uhelse, gjennom spørsmål som minner om diagnostiske manualer for klinisk praksis (Schille-Rognmo, 2017). Enkelte stiller spørsmål ved om ikke ungdataundersøkelsen selv bidrar til å skape den virkeligheten undersøkelsen hevder å måle (Haugland, 2018; Schille-Rognmo, 2017).

3.5 Forskningsetiske vurderinger

Ungdataundersøkelsene gjennomføres i all hovedsak som anonyme undersøkelser og det er frivillig å delta. Det innhentes ikke skriftlig samtykke fra foreldre, men foreldrene informeres om undersøkelsen og gis mulighet til å reservere sine barn fra å delta (Frøyland, 2017, s. 15). Dataene jeg mottar kommer dermed i anonym form.

Ungdataundersøkelsene har som mål å gi et dekkende, oppdatert og nasjonalt oversiktsbilde over den norske ungdoms liv og helse (Bakken, 2016; Schille-Rognmo, 2017). Undersøkelsen fremstilles som «objektive representasjoner av hva som rører seg i unges følelsesliv» (Schille-Rognmo, 2017). Samtidig kan ungdataundersøkelsene også ses ut fra at bilde om elendighetsforskning, der en er mest opptatt av det som er negativt (Næss, 2011, s. 20). Ved gjennomgang av alle spørsmålene i undersøkelsen er det en systematisk overvekt av negativt ladede spørsmål, orientert mot det som ikke er lov eller sykdomsfokusert. Blant annet er nesten alle spørsmålene i undersøkelsen som er tenkt å vurdere psykisk helse negativt ladet (Schille-Rognmo, 2017).

Som etiske vurderinger til undersøkelsesopplegget er det viktig å ta i betraktning hvordan undersøkelsen og spørsmålsstillingen påvirker det som måles. Min avhandling har på mange måter et mål om å kartlegge det umålbare, gjennom variabler som er tenkt å dekke teoretiske begrep som livskvalitet, relasjoner til andre og selvbylde. Ved å benytte meg av ungdatabundersøkelsene må jeg også være klar over de begrensninger det fører med seg og at undersøkelsen i seg selv kan være med å påvirke de svarene jeg får. Ungdata har fått kritikk for at kunnskapsgrunnet produseres, heller enn at «fakta» forvaltes (Schille-Rognmo, 2017).

Jeg ønsker med masteravhandlingen å bidra til kunnskapsutvikling. Samtidig krever det at jeg har et åpent blikk og er kritisk til hvordan undersøkelsesopplegget påvirker, og ikke utelukkende fremhever undersøkelsen funn. Jeg skal være bevisst definisjonsmakten jeg sitter med og ha et gjennomtenkt forhold til at funn kan tenkes å bidra til en forventingskultur.

4 Datagrunnlaget

Datagrunnlaget for denne avhandlingen, med problemstillingen; *Hva er sammenhengene mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn og deres livskvalitet?* tar utgangspunkt i ungdataundersøkelsen gjennomført i Stavanger våren 2016 på ungdomsskoletrinnet. Tabellen nedenfor viser fordeling av gutter og jenter på de forskjellige klassetrinn som har svart på undersøkelsen. Fordelingen mellom gutter og jenter, samt fordelingen på klassetrinn er gjevt fordelt.

Tabell 1 Deskriptiv statistikk av klassetrinn og kjønn

<i>N= 3318</i>	<i>8. trinn</i>	<i>9. trinn</i>	<i>10. trinn</i>
<i>Gutter</i>	563 (48 %)	499 (51%)	546 (50%)
<i>Jenter</i>	605 (52%)	479 (49%)	519 (50%)
<i>Totalt</i>	1168 (100%)	978 (100%)	1065 (100%)

Note: Totaltallene inkluderer også ungdom som ikke har besvart spørsmålet om de er gutt eller jente.

4.1 Sosioøkonomisk bakgrunn

Ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn operasjonaliseres i oppgaven gjennom variabler som måler den samlede tilgang på økonomiske og kulturelle ressurser (Bakken mfl., 2016, s. 21).

I ungdataundersøkelsene er det en rekke spørsmål som er ment å fange opp disse dimensjonene. Spørsmålene knyttes til foreldrenes utdannelsesnivå, antall bøker i hjemmet, samt familiens materielle velstandsnivå.

4.1.1 Foreldres utdanning

Tallene fra datamaterialet tyder på at ungdomsskoleelever har begrenset kunnskap om foreldres utdanningsnivå. Hele 75,2 prosent svarte at mor har utdanning på universitet eller høyskolenivå, og 72,4 prosent svarte at far har utdanning på samme nivå. I følge tall fra Statistisk sentralbyrå hadde 43,3 prosent av alle menn og kvinner i aldersgruppen 40-49 år utdanning på universitets- og høyskolenivå i Norge i 2017 (Statistisk sentralbyrå, 2019a). Aldersgruppen er valgt da den tilsvarer sannsynlig alder for ungdommens foreldre. Ut fra SSBs registerdata fra Rogaland er tallene noe lavere,

der totalt 32,2 prosent (36,7 prosent kvinner og 28 prosent menn) i samme aldersgruppe hadde høyere utdanning i 2017 (Statistisk sentralbyrå, 2019a).

Det er som vist i tabellen under en relativt høy prosentandel på Missing (11,3 og 10,2), som igjen kan tyde på at ungdommen ikke vet hvilket utdanningsnivå foreldrene har.

Tabell 2 Deskriptiv statistikk av foreldres utdanning (svar fra ungdomsskolen)

<i>Spørsmål</i>	<i>Svaralternativer</i>	<i>Kodet</i>	<i>P</i>	<i>Prosent</i>
<i>Har faren din utdanning på universitet eller høyskole?</i>	Ja	1	3	72,4
	Nei	2	0	16,1
		Missing	0	11,3
<i>Har moren din utdanning på universitet eller høyskole?</i>	Ja	1	3	75,2
	Nei	2	0	14,6
		Missing	0	10,2

N = 3318 De som har svart Ja på en og Nei på en får verdien 1,5

Andre studier viser samme tendens til overrapportering av utdanningsnivå og andel som ikke har svart på spørsmålet (Bakken mfl., 2016, s. 22). Bakken mfl. viser til studier der andelen som svare «Ja» på at foreldrene har utdanning fra universitet eller høyskole synker i løpet av ungdomsårene. Det kan tyde på at ungdommen i løpet av disse årene har fått mer kunnskap om foreldrenes utdanning. Andre studier viser at de som ikke svarer på spørsmålet om foreldres utdanning, ofte har foreldre som ikke har høyskole/universitetsutdanning (Bakken mfl., 2016, s. 23).

Jeg sjekket tallene opp mot videregående skole i Stavanger ved undersøkelsen gjennomført i 2016, og fant at ungdom som svarte at foreldrene hadde utdanning på universitet eller høyskole var noe lavere enn tallene fra ungdomsskolen. Dette samsvarer med funn fra andre studier, med trolig årsak i at ungdommen har fått bedre kunnskap om foreldrenes utdanning og yrke (Bakken mfl., 2016, s. 23).

Tabell 3 Deskriptiv statistikk av foreldres utdanning (vgs)

Spørsmål	Svaralternativer	Verdi	Prosent
Har faren din utdanning på universitet eller høyskole?	Ja	1	61,4
	Nei	2	33,7
		Missing	4,8
Har moren din utdanning på universitet eller høyskole?	Ja	1	66,3
	Nei	2	29,7
		Missing	4

Selv om tallene for videregående skole er noe lavere enn de fra ungdomsskolen, er tallene fortsatt betydelig høyere enn hva Statistisk sentralbyrå oppgir, som kan forstås som en overrapportering av utdanningsnivået til foreldre.

Samvariasjon mellom ungdoms karakterer og foreldrenes utdanning (se Punkt 1.5.2) viser at målet (foreldres utdanning) til en viss grad fanger opp familiens sosioøkonomiske bakgrunn. Samtidig må det regnes med noe «statistisk støy» knyttet til dette målet, blant annet på grunn av den høye andelen som oppgir høyere utdanning. Jeg vurderer likevel målet som viktige for å kunne lage et samlemål på ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn. Jeg velger derfor å bruke dataene i videre analyser. Som Bakken mfl. har gjort i sin analyse, så inkludere jeg andelen med missing til gruppen som har svart *Nei* (ikke utdanning på universitet eller høyskole). Årsaken til det er at Bakken mfl. sine studier viser at de som ikke har svart på dette spørsmålet på mange måter er like de som har svart *Nei* (2016, s. 23)

Det er ikke mulig å foreta en kvalitetstest med tanke på samvariasjon mellom foreldres utdanning og ungdommens karakterer i gjeldende masteroppgave, da ungdomsundersøkelsen i Stavanger ikke inkluderer spørsmål om ungdommens skolekarakterer.

Basert på ungdommens svar lages det i analysen et samlemål for foreldres utdanning. Ungdom som har svart at begge foreldrene har høyere utdanning får skår 3. De som har en forelder med høyere utdanning får skår 1,5, og de som ikke har foreldre med høyskoleutdanning får skår 0 (se Tabell 2).

4.1.2 Antall bøker i hjemmet

Den andre dimensjonen i sosioøkonomisk bakgrunn er spørsmålet om antall bøker i hjemmet.

Tabell 4 Deskriptiv statistikk av antall bøker i hjemmet

Spørsmål	Svaralternativer	Kodet	Poeng	Prosent
Hvor mange bøker tror du det er hjemme hos dere?	Ingen	1	0	,8
	Mindre enn 20	2	0,5	7,7
	20-100	3	1	29,4
	100-500	4	1,5	37,0
	500-1000	5	2	17,3
	Mer enn 1000	6	3	7,0
		Missing		

N = 3318. *Mean*: 3,84. *Median*: 4,00. *Sd.avvik*: 1,05

Kun 8,5 prosent av ungdommen i Stavanger svarer at de har mindre enn 20 bøker hjemme. Hele 61,9 prosent svarer at de har mer enn 100 bøker hjemme og 24,3 prosent oppgir at de har mer enn 500 bøker. Med antall bøker hjemme som mål for kulturell kapital, kan vi dermed hevde at de aller fleste unge i Stavanger vokser opp i hjem med relativt høy kulturell kapital.

4.1.3 Familiens velstandsnivå

Familiens velstandsnivå er den tredje dimensjonen ved sosioøkonomisk status, slik status er målt i ungdomsundersøkelsen. Spørsmål om materielle ressurser skal være med å gi et samlet bilde av familiens velstandsnivå. Tidligere forskning har vist at spørsmål om tilgang til ulike type ressurser kan gi temmelig valide mål på å fange opp sosioøkonomiske forhold i hjemmet (Bakken mfl., 2016, s. 26).

Tabell 5 Deskriptiv statistikk av Family Affluence scale

Spørsmål	Svaralternativer	Kodet	Poeng	Prosent
Har familien din bil?	Nei	1	0	2,8
	Ja, en	2	2	37,8
	Ja to eller flere	3	3	59,2
		Missing		
Har du eget soverom?	Ja	1	3	95,7
	Nei	2	0	3,6
		Missing		

<i>Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din I løpet av det siste året</i>	Ingen ganger	1	0	5,9
	En gang	2	1	17,1
	To ganger	3	2	22,0
	Mer enn to ganger	4	3	53,9
	Missing			1,0
<i>Hvor mange datamaskiner har familien din?</i>	Ingen	1	0	,5
	En	2	1	4,8
	To	3	2	13,3
	Mer enn to	4	3	80,4
	Missing			1,1

Tabellen viser hvordan spørsmålene er formulert i spørreskjema, svaralternativ og svarfordelingen på spørsmålene samt ny poengskåre. Ut fra tallene ser vi at de aller fleste unge i Stavanger oppgi at de har gode materielle ressurser hjemme. Kun 2,8 prosent oppgir at de ikke har bil. Tabellen angir også at de aller fleste, nærmere 96 prosent av ungdommene har eget soverom. Nærmere 77 prosent av ungdommene oppgir at de har reist på ferie med familien to ganger eller flere det siste året.

Tabell 6 Deskriptiv statistikk av FAS

<i>Verdi</i>	<i>Antall biler</i>	<i>Eget soverom</i>	<i>Antall ferier</i>	<i>Antall datamaskiner</i>
<i>Lavest verdi</i>	0	0	0	0
<i>Høyest verdi</i>	3	3	3	3
<i>Gjennomsnitt</i>	2,5	2,89	2,25	2,7
<i>Median</i>	3	3	3	3
<i>Sd.avvik</i>	,644	,56	,95	,56

I tabellen over ser vi at gjennomsnittet på 3 av variablene ligger svært tett opp mot høyeste verdi 3. Noe lavere kommer *antall ferier* med et gjennomsnitt på 2,25. Det kan tenkes at antall ferier ikke nødvendigvis trenger å ha en sammenheng med familiens materielle ressurser, da dette kan være et bevist valg om ferie i nærområdet. At ungdommen blir eldre og ikke reiser bort sammen med familien i like stor grad som før, kan også tenkes som en årsak til at dette tallet er noe lavere enn de andre målene. Å ikke ha bil trenger heller ikke henge sammen med tilgang til materielle ressurser. Det kan tenkes at det ligger et miljøfokus til grunn for et slikt valg, og målet om bil eller ikke bil, kan derfor tenkes å gi et skjevt bilde med tanke på tilgjengelige materielle ressurser.

4.1.4 Opplevelse av familiens økonomiske situasjon

Som et supplement til målet sosioøkonomisk bakgrunn har jeg tatt med spørsmålet om hvordan ungdommen opplever familiens økonomiske situasjon. Denne variabelen inkluderes ikke som mål i Ungdata sine egne samlevariabler om sosioøkonomisk bakgrunn.

Tabell 7 Deskriptiv statistikk av familiens økonomi

Spørsmål	Svaralternativer	Kodet	Poeng	Prosent
Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	Vi har hatt god råd hele tiden	1	3	47,3
	Vi har stort sett hatt god råd	2	2	34,3
	Vi har verken hatt god råd eller dårlig råd	3	1	12,7
	Vi har stort sett hatt dårlig råd	4	0	2,7
	Vi har hatt dårlig råd hele tiden	5	0	,6
	Missing			2,3

Ut ifra tabellen kan vi se at de fleste, 83,6 prosent, oppgir at familien har god råd stort sett hele tiden. 3,3 prosent av de unge oppgir at de har dårlig råd hele, eller nesten hele tiden. I følge Statistisk sentralbyrå lever 5 prosent av befolkningen i Norge i en husholdning som har vanskelig eller svært vanskelig for å få endene til å møtes (Statistisk sentralbyrå, 2019b). I Stavanger utgjorde dette 10,2 prosent, eller 2968 barn under 18 år (Østbø, 2018). Antall ungdom som i ungdataundersøkelsen oppga at de alltid, eller stort sett alltid har hatt dårlig råd de siste to årene kan dermed se ut til å være for lav, altså en underrapportering av fattigdom. Det kan dermed følge noe statistisk støy ved denne variabelen, gjennom en for lav avdel på de laveste verdiene. Jeg vurderer likevel ungdommens vurdering av familiens økonomi som et viktig supplement til variabelen om sosioøkonomisk bakgrunn, og vil inkludere denne i samlemålet.

Tabell 8 Deskriptiv statistikk av dimensjonene i sosioøkonomisk bakgrunn

Verdi	Foreldres utdanning	Bøker i hjemmet	FAS skala	Opplevelse av øk. sit.
Lavest verdi	0	0	0	0
Høyest verdi	3	3	3	3
Gjennomsnitt	2,21	1,4	2,58	2,29
Median	3	1,5	3	2
Sd.avvik	1,16	0,68	0,68	0,82

Deskriptiv statistikk for de ulike dimensjonene av sosioøkonomisk bakgrunn

Alle dimensjonene som skal måle sosioøkonomisk bakgrunn er gitt poeng mellom 0-3, der 0 er lavest verdi og 3 er høyest verdi. Det går fram i tabellen at FAS målet er forholdsvis skjevfordelt, da gjennomsnitt og median ligger nokså høyt over midtpunktet på skalaen. Det relativt lave standardavviket på *Bøker i hjemmet* og *FAS* viser at spredningen er forholdsvis liten.

4.1.5 Samlemål sosioøkonomisk bakgrunn

Å lage et samlemål for sosioøkonomisk bakgrunn viste seg å være utfordrende. De ulike variablene lot seg ikke kombinere i en samlevariabel da cronbach's alpha ble for lav. Hensikten med et samlemål er å skape et mer robust mål for sosioøkonomisk bakgrunn enn det variablene utgjør hver for seg (Ensminger mfl.2000 referert i Bakken mfl., 2016, s. 28).

Etter å ha gitt alle aktuelle variabler for sosioøkonomisk bakgrunn nye poeng, fra 0-3, med 3 som høyeste verdi, samlet jeg alle i en faktoranalyse. Resultatet var to fasetter av sosioøkonomisk bakgrunn, der component 1 inneholdt variablene foreldres utdannelse, antall bøker, antall ferier og ungdommens opplevelse av familiens økonomiske situasjon. Component 1 har en forklart varians på 22,5 prosent. Component 2 inneholdt variablene antall biler, soverom og datamaskiner. Component 1 og 2 forklarer til sammen 43,8 prosent.

Kulturell kapital

Reliabilitets kontroll av variablene i component 1 gir en cronbach's alpha på 0,518. Dette er i utgangspunktet et for lavt nivå til å lage en skala av. På grunn av faktoranalysen som viser to klare componenter for målet om sosioøkonomisk bakgrunn, har jeg likevel valgt å samle variablene i component 1 (foreldres utdannelse, antall bøker, ferier, opplevelse av økonomisk situasjon) og vurderer at disse samlet gir et bilde av familiens kulturelle kapital.

Skalaen ble så delt i 5 deler som representerer grupper med ulik tilgang på kulturell kapital.

Tabell 9 Deskriptiv statistikk av fordelingen i samlemålet kulturell kapital

Valid		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0-2,5	Svært lav kulturell kapital	41	1,2	1,5	1,5
3-4,5	Lav kulturell kapital	146	4,4	5,2	6,7
5-6,5	Middels kulturell kapital	360	10,8	12,9	19,6
7-9	Høy kulturell kapital	1007	30,3	36	55,6
9,5-12	Svært høy kulturell kapital	1241	37,4	44,4	100
Missing	System	523	15,8		
Total		3318	100		

Økonomisk kapital

Komponent 2 med variablene antall biler, soverom og datamaskiner kan vi anta sier noe om familiens økonomiske kapital. Variablene får en samlet cronbach`s alpha på 0,423. Tallet er heller ikke her ideelt for å lage en skala, og det laveste tallet kan bety at variablene ikke gir uttrykk for samme underliggende fenomen. Igjen henviser jeg til faktoranalysen, og velger å lage et samlemaal for økonomisk kapital for den videre analysen.

Tabell 10 Deskriptiv statistikk av fordelingen i samlemålet økonomisk kapital

Valid		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0-1	Svært lav økonomisk kapital	13	,4	,4	,4
2-3	Lav økonomisk kapital	16	,5	,5	,9
4-5	Middels økonomisk kapital	104	3,1	3,2	4,1
6-7	Høy økonomisk kapital	404	12,2	12,4	16,4
8-9	Svært høy økonomisk kapital	2728	82,2	83,6	100
Missing	System	53	1,6		
Total		3318	100		

4.2 Livskvalitet

Den avhengige variabelen i denne avhandlingen med problemstillingen *Hva er sammenhengen mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet?* er nettopp *livskvalitet*. Da ungdomsundersøkelsen ikke opererer med variabler som eksplisitt måler ungdommens livskvalitet blir det opp til meg både å gjøre valg og vurderinger i forhold til hvilke spørsmål jeg mener viser til dette begrepet, samt teste dette empirisk.

I ungdomsundersøkelsen er det et spørsmålsbatteri som er ment å fange opp hvor fornøyd ungdommen er med ulike deler av livet sitt. Her blir ungdommen spurt om i hvilken grad de er fornøyde med foreldre, venner, skole, lokalmiljø, egen helse og utseendet. Som beskrevet i Punkt 1.5.1 handler begrepet livskvalitet blant annet om hvordan vi har det i livet vårt, vårt subjektive velvære. Et slikt mål må inkludere ulike aspekt av de unges liv og de arenaer de opptrer på i løpet av dagen. Spørsmålene om hvor fornøyd ungdommen er med foreldre, venner, skole, lokalmiljø, helse og utseende mener jeg derfor vil være en god indikator på ungdommens livskvalitet.

Tabell 11 Beskrivelse av variabelen *fornøydhet med livet*

<i>Teoretisk begrep</i>	<i>Variabelnavn</i>	<i>Variabelbeskrivelse</i>	<i>Verdi</i>
<i>Livskvalitet</i>	Fornøydhet med livet	Foreldrene dine Vennene dine Skolen du går på Lokalmiljøet der du bor Helsa di Utseendet ditt	1 = Svært misfornøyd 2 = Litt misfornøyd 3 = Verken fornøyd eller misfornøyd 4 = Litt fornøyd 5 = Svært fornøyd

Av tabellen under kan vi se at det er en overvekt av oppgitte svar på svaralternativene litt eller svært fornøyd på alle spørsmål. Nærmere 68 prosent oppgir at de er fornøyde, eller svært fornøyde med egne foreldre. Også venner oppgir de fleste at de er svært fornøyde med. Variabelen som flest er usikker på, der 14,6 prosent svarer verken eller, og over 19 prosent er svært- eller litt misfornøyd, er i forhold til eget utseendet. Ut fra gjennomsnittsverdien kan vi se at de fleste har svart litt fornøyd på spørsmålene om hvor fornøyde de er med skolen de går på, lokalmiljø og egen helse.

Tabell 12 Deskriptiv statistikk for separate mål på fornøydhet med livet

Verdi	Foreldrene dine	Vennene dine	Skolen du går på	Lokal-miljøet der du bor	Helsa di	Utseendet ditt
1	6,3	5,5	6,7	5,7	6,9	9,6
2	3,8	2,7	6,6	4,2	7,8	9,7
3	4,8	5,1	11,8	12,3	9,0	14,6
4	10,3	18,3	27,9	25,2	24,9	28,9
5	67,8	61,3	39,8	45,0	43,7	29,4
N	3085	3081	3081	3063	3061	3062
Missing	233	237	237	255	257	256
Gj.verdi	4,39	4,37	3,94	4,08	3,98	3,64
Sd.avik	1,181	1,109	1,219	1,163	1,259	1,306

Variabelen om eget utseende er som vist en del av ungdatas spørsmålsbatteri for å måle fornøydhet. Utseende er ikke inkludert i spørsmålsbatteriet om selvbilde. Det forundret meg, og jeg foretok derfor en faktoranalyse med alle variablene om fornøydhet og selvbilde. Formålet med en faktoranalyse er å trekke ut den/de forklarende eller forårsakende latente variablene i et datasett, den/de variablene som forklarer felles varians (Eikemo & Clausen, 2007, s. 221). Analysen viste at variablene forklarte to componenter. I følge rotated component matrix fremgår det at spørsmålet om hvor fornøyd ungdommen er med eget utseende i større grad korrelerer med componenten som måler ungdommens selvbilde, enn med målet om fornøydhet.

Med bakgrunn i faktoranalysen har jeg derfor flyttet variabelen om fornøydhet med utseende til samlevariabelen om selvbilde (se Punkt 4.3.4).

Samlemål: Livskvalitet

Livskvalitet er som tidligere beskrevet et sammensatt og bredt begrep. For å operasjonalisere begrepet og gjøre det målbart må ulike variabler kombineres for å lage et mer robust samlemål til analysen. Ut fra variablene i tabellen ovenfor (bortsett fra variabelen om eget utseende), konstrueres det et samlemål for å rangere ungdommen ut fra grad av fornøydhet, som vil utgjøre samlevariabelen om livskvalitet. Cronbach`s alpha for samlemålet på fornøydhet er 0,89, noe som regnes for å være høyt. Cronbach`s alpha er et tall fra 0-1 og måler grad av samvariasjon mellom skårene. Med

en cronbach`s alpha på 0,89 er det dermed høy grad av samvariasjon og vi kan anta at variablene er uttrykk for samme underliggende fenomen (grad av livskvalitet).

Hensikten med samlemålet om livskvalitet er å undersøke om det finnes systematiske mønster i hvordan grad av livskvalitet fordeler seg i forhold til sosioøkonomisk bakgrunn.

Tabell 13 Deskriptiv statistikk for samlemålet livskvalitet

Valid		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
5-8	Svært dårlig livskvalitet	175	5,3	5,8	5,8
9-12	Dårlig livskvalitet	73	2,2	2,4	8,2
13-16	Verken god eller dårlig livskvalitet	190	5,7	6,3	14,5
17-20	God livskvalitet	545	16,4	18	32,5
21-25	Svært god livskvalitet	2042	61,5	67,5	100
Missing	System	293	8,8		
Total		3318	100		

I analysen konstrueres også et samlemål for å identifisere gruppen av ungdom som har dårligst livskvalitet. Denne variabelen vil samle ungdommen som har svært svært misfornøyd og litt misfornøyd på alle fem spørsmålene som er med i samlemålet. Gruppen vil videre i oppgaven omtales som ungdom med dårlig livskvalitet. De resterende vil samles i en gruppe med god livskvalitet.

Begrensninger knyttet til samlemålet

Et samlemål som beskrevet ovenfor forenkler bilde av virkeligheten. Det å samle alle som i gjennomsnitt har svart at de verken er fornøyde eller misfornøyde, at de er litt fornøyde og svært fornøyde, kan danne et skjevt bilde. Det kan tankes at noen av dem som havner i gruppen med god livskvalitet har skåret lavt på enkelte variabler, men høyt på flertallet. At de omtales som ungdom med god livskvalitet, kan altså bety at de likevel er misfornøyde med enkelte deler av livene sine. Poenget med samlemålet er likevel å fange opp de som totalt sett skårer lavt på disse variablene.

4.3 Psykososiale faktorer

Et viktig formål med masteroppgaven er å undersøke om samvariasjonen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet hos ungdom i Stavanger kan forklares med variasjoner i ungdommens psykososiale miljø. Å vokse opp i et miljø preget av nære relasjoner til andre har stor betydning for ungdoms livskvalitet. Ungdom som vokser opp i ressursfattige familier kan ha ekstra stor hjelp av nære bånd til andre, da nære relasjoner kan tenkes å fungere som en buffer mot utfordringer de unge møter i hverdagen (Bakken mfl., 2016, s. 14).

4.3.1 Forhold til foreldre

Det er en rekke spørsmål i ungdomsundersøkelsen som har til hensikt å måle ungdommens forhold til foreldre. Tabellen nedenfor viser spørsmålene og svaralternativene i spørreskjemaet. Noen av spørsmålene har jeg omkodet for å få svarene til å gå i samme retning, fra svært godt forhold til svært dårlig forhold til foreldre.

Tabell 14 Beskrivelse av variabelenforhold til foreldre

<i>Teoretisk begrep</i>	<i>Variabelbeskrivelse</i>	<i>Verdi</i>
<i>Forhold til foreldre</i>	Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hvem jeg er sammen med i fritiden	1 = Passer svært godt 2 = Passer ganske godt
	Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med på fritida	3 = Passer ganske dårlig 4 = Passer svært dårlig
	Mine foreldre kjenner foreldrene til mine venner	
	Foreldrene mine kjenner til hvem jeg har kontakt med på nettet	
<i>Disse variablene har jeg snudd for å få svarene til å gå i samme retning</i>	Jeg forsøker å holde mesteparten av fritida mi skjult for foreldrene mine.	1 = Passer svært dårlig 2 = Passer ganske dårlig
	Jeg krangler ofte med foreldrene mine	3 = Passer ganske godt 4 = Passer svært godt
	Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie	
	Tenk deg at du har et personlig problem.	1 = Helt sikkert
	Du føler deg utafør og tris og trenger noen å snakke med. Hvem ville du snakket med eller søkt hjelp hos? Foreldre	2 = Kanskje 3 = Nei

Som vist i Tabell 15 under, tyder svarene på at ungdommens foreldre har god kontroll på hvor ungdommen er på fritiden, hvem de er sammen med og at foreldrene kjenner

ungdommens venner. Dersom vi slår sammen verdi 1 og 2, utgjør det over 90 prosent av oppgitte svar på disse to variablene. Omtrent 80 prosent av ungdommen oppgir at foreldrene ikke bare kjenner vennene, men også vennenes foreldre. Det er en lavere prosent som oppgir at foreldrene har oversikt over hvem de har kontakt med på internett, omtrent 58 prosent svarer at foreldrene har svært til ganske god kjennskap til det. Kun 4,7 prosent av ungdommen prøver å holde fritiden sin skjult for foreldrene sine.

Det er få ungdommer som krangler med foreldrene sine, og enda færre som opplever krangling mellom de voksne i familien. Over halvparten av ungdommene er helt sikre på at de ville pratet med foreldrene sine om et personlig problem, mens 12 prosent er helt sikre på at de ikke ville gjort det. Samlet kan vi ut fra dette hevde at de aller fleste ungdommene har en god relasjon og høy tillitt til sine foreldre.

Tabell 15 Deskriptiv statistikk for separate mål av forhold til foreldre

<i>Verdi</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>N</i>	<i>Missin g</i>	<i>Gj. verdi</i>	<i>Sd. avik</i>
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hvem jeg er sammen med i fritiden	69,8	26,3	2,4	,9	3297	21	1,34	,572
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med på fritida	60,8	32,2	5,2	1,1	3297	21	1,47	,651
Mine foreldre kjenner foreldrene til mine venner	27,4	49,2	17,0	4,9	3269	49	1,99	,807
Foreldrene mine kjenner til hvem jeg har kontakt med på nettet	22,2	35,6	23,0	17,4	3140	178	1,59	,703
Jeg forsøker å holde mesteparten av fritida mi skjult for foreldrene mine.	49,7	31,9	11,6	4,7	3249	69	1,7073	,85685
Jeg krangler ofte med foreldrene mine	35,2	41,0	17,1	5,2	3266	52	1,9213	,85786

Det er ofte kringling mellom de voksne i min familie	56,9	27,7	9,1	4,1	3244	74	1,5949	,82397
Snakket med foreldre om personlig problem	51,0	31,8	11,9	-	3140	178	1,59	,703

Samlemål: Forhold til foreldre

Gjennom reliability analysis i SPSS fikk de overnevnte variablene en samlet cronbach`s alpha på 0,747. Tallet forteller oss at det er høy grad av samvariasjon mellom de ulike variablene og vi kan anta at variablene er utrykk for samme underliggende fenomen (forhold til foreldre).

4.3.2 Forhold til venner

Ungdommens forhold til venner er operasjonalisert gjennom variabelen *Har du minst en venn som du kan stole fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig?* Ut fra tabellen ser vi at nærmere 92 prosent av ungdommen tror, eller er helt sikre på at de har minst en trofast venn. 6,9 prosent tror ikke de har en fortrolig venn, og 1,1 prosent svarer at de har ingen de ville kalle venner nå for tiden. Denne siste gruppen på 8 prosent kan en anta at står en særlig sårbar posisjon.

Tabell 16 Deskriptiv statistikk av variabelen *minst en trofast venn*

Verdi	Minst en trofast venn
1 = Ja, helt sikkert	65,8
2 = Ja, det tror jeg	24,0
3 = Det tror jeg ikke	6,9
4 = Har ingen jeg ville kalle venner nå for tiden	1,1
<i>N</i>	3246
<i>Missing</i>	72
<i>Gj.verdi</i>	3,5804
<i>Sd.avik</i>	,6708

4.3.3 på skolen

Tabellen nedenfor beskriver spørsmålene i spørreskjema og svaralternativene.

Tabell 17 Beskrivelse av variabelen trivsel på skolen

Teoretisk begrep	Variabelbeskrivelse	Verdi
Trivsel på skolen	Jeg trives på skolen	1 = Helt enig
	Lærerne bryr seg om meg	2 = Litt enig
	Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen	3 = Litt uenig
	Det er mange som forventer at jeg skal gjøre det godt på skolen	4 = Helt uenig
	Kjeder meg på skolen	
	Gruer meg til å gå på skolen	

Vi kan ut fra tabellen under se at de aller fleste ungdommene oppgir at de trives godt på skolen, de opplever at lærerne bryr seg om dem og at de passer inn blant de andre elevene. Ungdommene opplever at det er mange som forventer at de skal gjøre det godt på skolen. Samtidig som trivselen er stor, ser vi at det er en relativt stor andel (nærmere 60 prosent) som oppgir at de kjeder seg på skolen. Litt over 20 prosent gruer seg i noen grad til å gå på skolen.

På grunn av lav cronbach`s alpha har jeg ikke samlet målene for trivsel på skolen i et samlemål, men kommer til å bruke variabelen *Jeg trives på skolen* i den videre analysen.

Tabell 18 Deskriptiv statistikk for separate mål av trivsel på skolen

Verdi	Jeg trives på skolen	Lærerne bryr seg om meg	Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen	Det er mange som forventer at jeg skal gjøre det godt på skolen	Kjeder meg på skolen	Gruer meg til å gå på skolen
1	70,4	56,4	59,4	48,3	10,2	51,7
2	23,9	34,5	28,8	37,7	28,1	26,3
3	3,2	6,4	7,9	9,7	43,9	14,9
4	2,1	1,9	2,9	3,0	17,6	6,0
N	3306	3292	3283	3274	3295	3283
Missing	12	26	35	44	23	35
Gj.verdi	1,37	1,53	1,54	1,67	2,6886	1,7508
Sd.avik	,652	,703	,763	,744	,87821	,92467

4.3.4 Selvbilde

Tabellen nedenfor viser spørsmålene i spørreskjema og svaralternativ. Jeg har omkodet to av spørsmålene, og snudd om på verdiene slik at alle svarene går i samme retning, fra å ha et godet selvbilde, til lavt selvbilde.

Tabell 19 Beskrivelse av variabelen selvbilde

Teoretisk begrep	Variabelnavn	Variabelbeskrivelse	Verdi
<i>Selvbilde</i>	<i>Selvbilde</i>	Jeg er svært fornøyd med hvordan jeg er Jeg er stort sett fornøyd med meg selv Jeg liker meg selv slik jeg er	1 = Stemmer svært godt 2 = Stemmer ganske godt 3 = Stemmer ganske dårlig 4 = Stemmer svært dårlig
<i>Disse variablene har jeg snudd for å få svarene til å gå i samme retning</i>	<i>Selvbilde</i>	Jeg er ofte skuffa over meg selv Jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på	1 = Stemmer svært dårlig 2 = Stemmer ganske dårlig 3 = Stemmer ganske godt 4 = Stemmer svært godt

De tre første spørsmålene i spørreskjema er relativt like, men med noe ulik formulering. Slik svarene er fordelt ser man at antall som oppgir at påstanden stemmer svært godt stiger når spørsmålet er av mer nøytral karakter, fra *svært fornøyd*, til *stort sett fornøyd*, til *liker meg selv*. Samtidig ser en at de spørsmålene som i spørreskjema er snudd, som er negativt ladet (*ofte skuffa over meg selv*, *liker ikke den måten jeg lever livet mitt på*) får en høyere svarandel på at ungdommen er misfornøyd med seg selv og livene sine.

Tabell 20 Deskriptiv statistikk for separate mål av selvbilde

Verdi	<i>Jeg er svært fornøyd med hvordan jeg er</i>	<i>Jeg er stort sett fornøyd med meg selv</i>	<i>Jeg liker meg selv slik jeg er</i>	<i>Jeg er ofte skuffa over meg selv</i>	<i>Jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på</i>
1	40,1	41,7	43,4	31,9	39,2
2	38,0	33,5	32,3	41,2	25,2
3	10,0	11,9	10,4	20,0	16,0
4	2,8	3,4	4,2	6,9	9,9
N	3018	3004	2997	3004	2997
Missing	300	314	321	314	321
Gj.verdi	1,73	1,75	1,73	2,02	1,96
Sd.avik	,777	,823	,841	,891	1,024

Mellom 83-85 prosent at ungdommene oppgir at de tre første påstandene stemmer svært- eller ganske godt, noe som kan tyde på et godt selvbilde. Til tross for noe høyere andel på at ungdommen ikke er fornøyd med måten de lever livet sitt på og er skuffet over seg selv, kan vi ut ifra tabellen påstå at de aller fleste ungdommer som har svart, har et godt selvbilde.

Som beskrevet i Punkt 4.2 har jeg undersøkt og funnet at variabelen fornøyd med utseende korrelerer med variablene om selvbilde. Denne variabelen er derfor inkludert i samlemålet selvbilde.

Samlemål: Selvbilde

For å lage et mer robust mål for selvbilde har jeg samlet variablene i et samlemål. Cronbach`s alpha for samlemålet på selvbilde er 0,835. Når jeg legger til variabelen *fornøydhet med utseende* øker cronbach`s alpha til 0,843. Det høye tallet regnes som et tegn på at samlemålet har en god intern konsistens, altså at variablene er uttrykk for samme underliggende fenomen (grad av selvbilde).

5 Analysedel

Problemstillingen for masteravhandlingen er; *Hva er sammenhengen mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet?* Før jeg besvarer denne, skal jeg i første omgang undersøke forskningsspørsmålene.

5.1 Sammenhenger mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet

Dette kapitlet har til hensikt å si noe om hvordan livskvalitet fordeler seg etter sosioøkonomisk bakgrunn blant ungdom i Stavanger, og vil belyse mitt første forskningsspørsmål: Hvordan varierer ungdommens livskvalitet med sosioøkonomisk bakgrunn?

Som beskrevet i Punkt 4.1.5 valgte jeg å lagte to samlemål for å vurdere ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn, henholdsvis kulturell- og økonomisk kapital.

Figur 1 Korrelasjonsanalyse mellom variablene kulturell kapital, økonomisk kapital og livskvalitet

		Kulturell kapital	Økonomisk kapital	Livskvalitet
Kulturell kapital	Pearson Correlation	1	,319**	,142**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N	2795	2765	2578
Økonomisk kapital	Pearson Correlation	,319**	1	,072**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	2765	3265	2987
Livskvalitet	Pearson Correlation	,142**	,072**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	
	N	2578	2987	3025

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

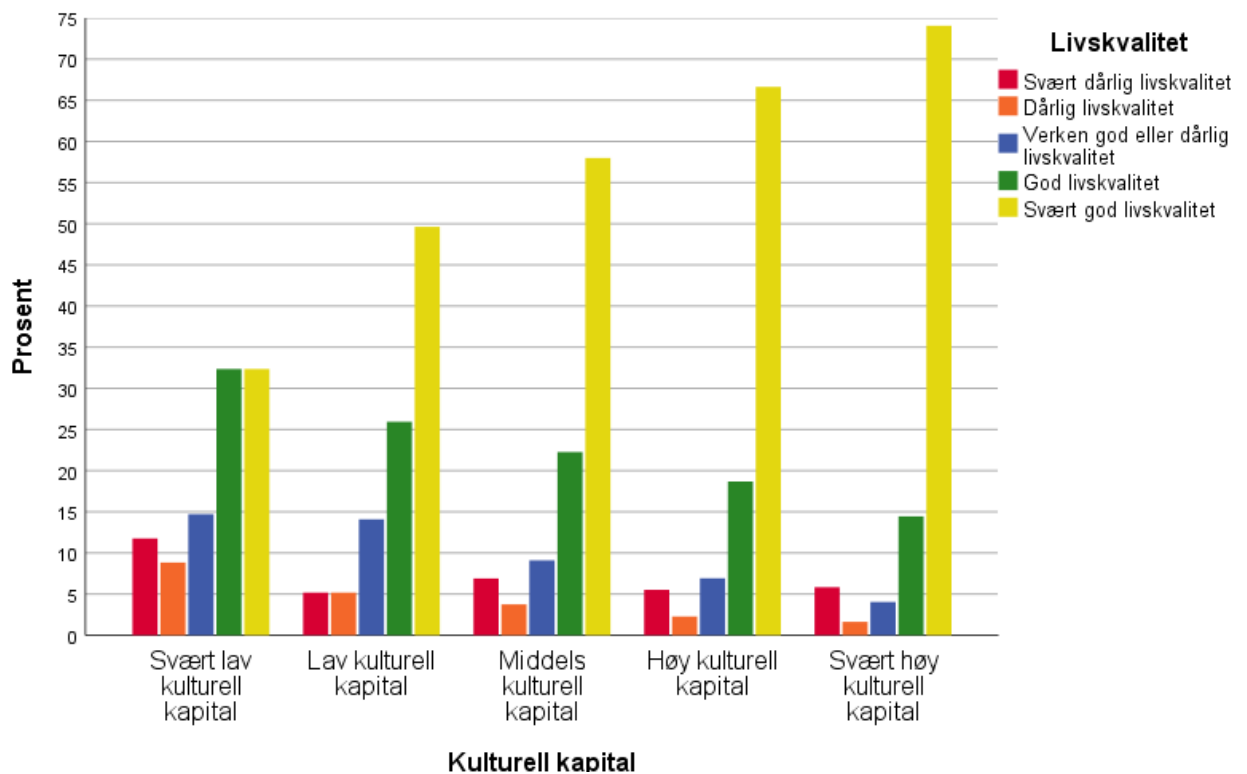
Analysen forteller at det er, om veldig svak, en samvariasjon mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet blant ungdom, og at funnene er signifikante på 0,01 nivå (signifikansnivå på 0,01 nivå vil videre bli angitt med **).

Multipel lineær regresjonsanalyse viste at økonomisk- og kulturell kapital til sammen hadde en forklart varians på 2,2 prosent på den avhengige variabelen livskvalitet, begge statistisk signifikante (se Tabell 1 i vedlegg). Dette er en lav forklaringsprosent, og

indikerer at variasjon i ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn bare i begrenset grad forklarer variasjoner i ungdommens livskvalitet. Signifikansnivået forteller oss at tendensene er uttrykk for faktiske forskjeller og ikke et resultat av tilfeldig variasjon. Det betyr at nullhypotesen om ingen sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet kan forkastes med 95 prosent sikkerhet. Samtidig viste analysen at ungdoms livskvalitet også henger sammen med andre faktorer enn tilgang på økonomisk og kulturell kapital.

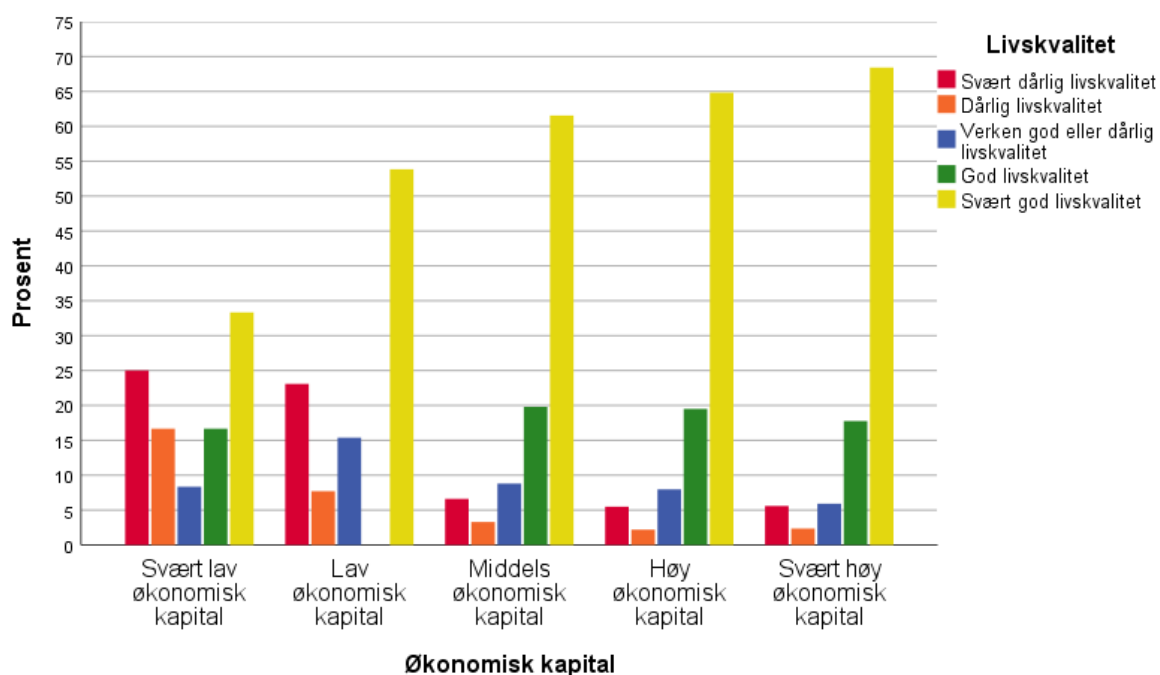
Figur 2 og 3 gir et nyansert bilde av hvordan grad av livskvalitet prosentvis er fordelt innad i gruppene av sosioøkonomisk bakgrunn.

Figur 2 Grad av livskvalitet fordelt i gruppene av kulturell kapital

Figur 2 viser at andelen med svært dårlig livskvalitet ble mer enn halvert fra gruppen med svært lav kulturell kapital til gruppen med svært høy kulturell kapital. Andelen med svært god livskvalitet øker jevnt når vi beveger oss oppover stigen av kulturell kapital.

Figur 3 Grad av livskvalitet fordelt i gruppen av økonomisk kapital

Analysen viser et trappetrinns-mønster i hvordan ungdom med god og dårlig livskvalitet fordeler seg i forhold til deres sosioøkonomiske bakgrunn (målt gjennom samlemålene kulturell- og økonomisk kapital). Det er tydelig både med tanke på økningen av andelen som har god livskvalitet etter hvert som vi beveger oss oppover stigen av kulturell kapital, samt at andelen med dårlig livskvalitet synker.

Andelen med dårlig livskvalitet er nærmere dobbelt så høy i gruppene med svært lav- til lav økonomisk kapital, sett i forhold til gruppene svært lav- til lav kulturell kapital. Ut fra disse tallene kan vi påstå at det er mer belastende å ha lav økonomisk kapital, enn lav kulturell kapital.

5.1.1 Alternativt mål på sosioøkonomisk bakgrunn

Som beskrevet i Punkt 4.1.5 lå cronbach's alfa for de to samlemålene om sosioøkonomisk bakgrunn i nedre sjiktet, altså under foretrukket nivå for å lage en skala. Lav cronbach's alfa utgjør en fare for at samlevariabelen kan forklare mindre enn de enkelte variablene gjør hver for seg. Et samlemål på sosioøkonomisk bakgrunn vil uansett være viktig for å fordele ungdommen i ulike sosioøkonomiske grupper.

Det er som tidligere nevnt ulike måter å måle sosioøkonomisk bakgrunn på, og det argumenteres i forskningsmiljøet om at studier som undersøker sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og barn og unges utvikling og livskvalitet – bør analysere ut fra separate mål for ikke å miste verdifull informasjon i samlevariabler (Conger & Donnellan, 2007, s. 177). For å forklare sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet vil det derfor være relevant å se på hvordan enkeltvariablene alene og sett i forhold til hverandre, korrelerer med livskvalitet.

Figur 4 Korrelasjonsanalyse av variabelen livskvalitet og alle individuelle mål på sosioøkonomisk bakgrunn

		Livs- kvalitet	Utd. Far	Utd. Mor	Antall Bil	Eget soverom	Antall ferie	Antall data	Øk. Situasjon	Antall bøker
Livs- kvali- tet	Pearson Correlation	1	-,085**	-,098**	,038*	-,058**	,053**	,038*	-,170**	,048**
	Sig. (2- tailed)		,000	,000	,037	,001	,004	,039	,000	,009
	N	3025	2698	2725	3024	3013	3001	2998	2977	3011

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Korrelasjonsanalyse mellom livskvalitet og alle variablene som er inkludert i de to samlemålene for sosioøkonomisk bakgrunn viste at det var variabelen *Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?* som i størst grad korrelerte med livskvalitet (se Figur 4), og at denne variabelen alene forklarte mer av variasjonen i livskvalitet enn samlemålene kulturell- og økonomisk kapital gjorde til sammen (se Figur 5 under).

Figur 5 Regresjonsanalyse av variabelen livskvalitet og Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,170 ^a	,029	,029	4,90741

a. Predictors: (Constant), Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?

Alle enkeltvariablene for mål på sosioøkonomisk bakgrunn ble inkludert i regresjonsmodellen, og viste til sammen en forklart varians på 3,5 prosent av variasjonen på den avhengige variabelen livskvalitet, mot 2,2 prosent forklart varians ved å benytte de to samlemålene for sosioøkonomisk bakgrunn (se Tabell 2 i vedlegg).

5.1.2 Sammenhengen mellom familiemiljø og livskvalitet

I tillegg til at variabelen om familiens økonomiske situasjon sier noe om hvordan de unge opplever familiens økonomiske situasjon, kan vi tenke oss at variabelen også sier noe om miljøet i familien. Korrelasjonsanalyse av variablene *Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?* og alle variablene som inngår i samlemålet om forhold til foreldre, viste en signifikant samvariasjon mellom variabelen familiens økonomiske situasjon og variabelen krancling mellom ungdommen og foreldrene ($r = -.207^{**}$), samt krancling mellom de voksne i familien ($r = -.204^{**}$) (se Tabell 3 i vedlegg). Videre var det en signifikant korrelasjon mellom livskvalitet og krancling mellom ungdom og foreldre ($r = .221^{**}$) og livskvalitet og krancling mellom de voksne i familien ($r = .177^{**}$) (se Tabell 3 i vedlegg).

Opplevelse av familiens økonomiske situasjon, krancling mellom ungdom og foreldre, samt krancling mellom de voksne i familien hadde en forklart varians på den avhengige variabelen livskvalitet på 7,1 prosent (se Tabell 4 i vedlegg).

5.1.3 Oppsummering

Analysene i dette punktet har vist hvordan grad av livskvalitet varierer i forhold til sosioøkonomisk bakgrunn (målt gjennom ungdommens tilgang på kulturell- og økonomisk kapital) blant ungdom i Stavanger. Analysene viser en lav, men signifikant samvariasjon og forklart varians mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet, som med andre ord betyr at livskvalitet følger, om svak, en sosial gradient. Vi har også sett hvordan familiens økonomiske situasjon henger sammen med familiemiljøet og hvordan dette igjen påvirker ungdommens livskvalitet.

Det kan tenkes at sosioøkonomisk bakgrunn påvirkes av andre uavhengige variabler som til sammen forklarer mer av variasjonen i livskvalitet. Videre analyse vil gjerne finne svarene på dette.

5.2 Psykososiale faktorerers sammenheng med ungdoms livskvalitet

For å undersøke mitt andre forskningsspørsmål ønsket jeg først å kartlegge de enkelte variablenes samvariasjon og betydning på den avhengige variabelen livskvalitet. Jeg gjennomførte derfor en korrelasjonsanalyse av de ulike variablene for psykososiale forhold, samt en lineær regresjonsanalyse for å måle forklart varians.

Variablene forhold til foreldre, en trofast venn, trivsel på skolen og selvbylde er tenkt å måle psykososiale faktorer i miljøet rundt ungdommen. Hensikten med å inkludere disse faktorene i analysen var for å undersøke i hvilken grad psykososiale faktorer kan forklare variasjonen i livskvalitet blant ungdom i Stavanger.

5.2.1 Forhold til foreldre

Samlemålene livskvalitet og forhold til foreldre ble i denne modellen benyttet.

Korrelasjonen mellom ungdommens livskvalitet og forhold til foreldre viste seg å være moderat positiv**.

Figur 6 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og forhold til foreldre

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,277 ^a	,076	,076	4,71906

a. Predictors: (Constant), Forhold til foreldre

Modellen viste også at forhold til foreldre hadde en forklart varians på 7,6 prosent** på den avhengige variabelen livskvalitet. Denne variabelen alene forklarte med andre ord mye av variansen og må ses som en viktig faktor for å forstå variasjonen i ungdommens livskvalitet.

5.2.2 En trofast venn

Samlemålet for livskvalitet og variabelen *Minst en trofast venn* ble benyttet i analysen.

Variabelen som måler om de unge har en trofast venn hadde en svak positiv samvariasjon med variabelen livskvalitet**.

Figur 7 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og minst en trofast venn

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,178 ^a	,032	,031	4,88313

a. Predictors: (Constant), Minst en trofast venn

Modellen viste at variabelen *Minst en trofast venn* hadde forklart varians på den avhengige variabelen livskvalitet på 3,1 prosent. Denne variabelen forklarer overaskende nok mindre av ungdommens livskvalitet enn variabelen om forhold til foreldre.

Sett i lys av forhold til foreldre, forklarer disse to variablene 9,8 prosent av variasjonen i variabelen livskvalitet (se Tabell 5 i vedlegg).

5.2.3 Trivsel på skolen

Samlemålet på livskvalitet og variabelen *Jeg trives på skolen* ble brukt i analysen.

Figur 8 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og trivsel på skolen

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,314 ^a	,099	,099	4,71936

a. Predictors: (Constant), Skoletrivsel

Ungdommens skoletrivsel viste en moderat positiv samvariasjon med livskvalitet. Trivsel på skolen forklarte alene 9,9 prosent** av variasjonen i ungdommens livskvalitet som er en høy forklart varians. Sett i lys av de to andre variablene med psykososiale faktorer forklarte disse tre til sammen 14,2 prosent, signifikansnivå ** (se Tabell 6 i vedlegg), av variasjonen i livskvalitet.

Da jeg la til variablene kulturell- og økonomisk kapital til den samme modellen sank forklart varians til 14 og variabelen økonomisk kapital var ikke-signifikant (se Tabell 7 i vedlegg).

5.2.4 Ungdommens selvbilde

I analysen ble samlemålet for selvbilde og samlemålet for livskvalitet brukt.

Korrelasjonen mellom selvbilde og livskvalitet var moderat i retning sterk negativ**, og er variabelen med sterkest korrelasjon til livskvalitet av valgte variabler i avhandlingen.

Figur 9 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet og selvbilde

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,413 ^a	,171	,171	4,46692

a. Predictors: (Constant), Selvbilde

Negativ samvariasjonen betyr at høy verdi på den ene variabelen gir lav verdi på den andre. Samlemålet for livskvalitet går fra dårlig livskvalitet til god livskvalitet. Samlemålet på selvbilde er omvendt, fra godt selvbilde til lavt selvbilde. Et godt selvbilde vil ifølge denne analysen med andre ord korrelere med god livskvalitet.

Den uavhengige variabelen selvbilde forklarer alene 17,1 prosent av variasjonen i den avhengige variabelen livskvalitet, sig.** noe som gir en svært høy individuell forklart varians. Sett i lys av de andre psykososiale faktorene forklarer de 4 variablene til sammen hele 21,1 prosent (sig.***) av variasjonen av ungdommens livskvalitet (se Tabell 8 i vedlegg).

Selvbilde viste seg å være den variabelen som i sterkest grad korrelerte med alle de andre psykososiale variablene; *Forhold til foreldre* -0,436**, *Minst en trofast venn* - 0,236** og *Skoletrivsel* -0,414** (se Tabell 9 i vedlegg).

5.3 Psykososiale faktorerers korrelasjon med hverandre

De forskjellige psykososiale faktorene hadde fra moderat til sterk samvariasjon. Selvbilde ser vi er den variabelen som i størst grad korrelerte med alle de andre variablene, og sterkest med variabelen forhold til foreldre. Ellers finner vi også en sterk korrelasjon mellom skoletrivsel og selvbilde.

Figur 10 Korrelasjonsanalyse mellom psykososiale faktorer

		Forhold til foreldre	Minst en trofast venn	Skoletrivsel	Selvilde
Forhold til foreldre	Pearson Correlation	1	-,215**	-,346**	,436**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000
	N	2979	2931	2974	2745
Minst en trofast venn	Pearson Correlation	-,215**	1	,211**	-,236**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000
	N	2931	3246	3241	2871
Skoletrivsel	Pearson Correlation	-,346**	,211**	1	-,414**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	2974	3241	3306	2912
Selvilde	Pearson Correlation	,436**	-,236**	-,414**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	2745	2871	2912	2917

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.4 Psykososiale faktorerers påvirkning på sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet

For å undersøke mitt andre forskningsspørsmål: Hvordan påvirker ungdommens forhold til foreldre, venner, skole og ungdommens selvtilit den eventuelle sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet? foretok jeg en linear regresjonsanalyse. I modellen ble variablene for sosioøkonomisk bakgrunn og de fire psykososiale faktorene inkludert.

Av figuren under ser vi at disse variablene til sammen hadde forklart varians på 21,4 prosent, en økning på 0,3 prosent fra analysen uten de sosioøkonomiske variablene. Det må presisere at verken kulturell- eller økonomisk kapital var signifikante i den siste modellen. Jeg vil også gjøre oppmerksom på at grad av samvariasjon og forklart varians har variert noe fra modell til modell med tanke på valg av rekkefølge på de uavhengige variablene i regresjonsmodellen.

Figur 11 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet, skoletrivsel, trofast venn, forhold til foreldre, selvbilde, økonomisk- og kulturell kapital

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,463 ^a	,215	,213	4,28494
2	,465 ^b	,216	,214	4,28367

Predictors: (Constant), Skoletrivsel, minst en trofast venn, Forhold til foreldre, Selvbilde

Predictors: (Constant), Skoletrivsel, minst en trofast venn, Forhold til foreldre, Selvbilde, Økonomisk kapital, Kulturell kapital

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	15,754	1,077		14,631	,000
	Selvbilde	-,336	,025	-,299	-13,623	,000
	Forhold til foreldre	,119	,027	,093	4,416	,000
	Minst en trofast venn	,415	,146	,056	2,841	,005
	Skoletrivsel	1,246	,164	,160	7,586	,000
2	(Constant)	14,906	1,239		12,030	,000
	Selvbilde	-,334	,025	-,297	-13,488	,000
	Forhold til foreldre	,112	,027	,088	4,095	,000
	Minst en trofast venn	,395	,146	,053	2,696	,007
	Skoletrivsel	1,230	,164	,158	7,483	,000
	Kulturell kapital	,055	,045	,025	1,220	,222
	Økonomisk kapital	,078	,083	,019	,946	,344

a. Dependent Variable: Livskvalitet

For å kontrollere i forhold til eventuelle svakheter ved samlemålene på sosioøkonomisk bakgrunn ble kulturell- og økonomisk kapital bytte ut med alle individuelle mål for sosioøkonomisk bakgrunn. Resultantene viste akkurat samme nivå av forklart varians på variabelen livskvalitet som ved bruk av samlemålene.

Figur 12 Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet - alle individuelle mål for sosioøkonomisk bakgrunn og psykososiale faktorer

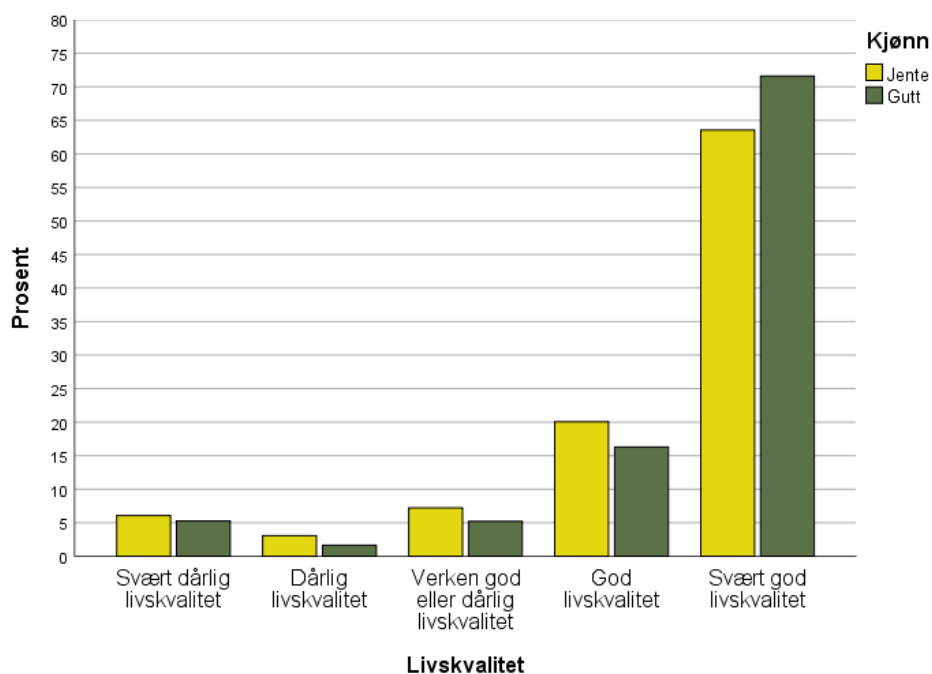
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1 a. Predictors: (Constant), Antall bøker? Har familien din bil?, Har du eget soverom?, Antall ferier med familien det siste året?, Har faren og moren din utdanning på universitet eller høyskole? Antall datamaskiner, Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	,193 ^a	,037	,034	4,74813
2b. Predictors: (Constant), Antall bøker? Har familien din bil?, Har du eget soverom?, Antall ferier med familien det siste året?, Har faren og moren din utdanning på universitet eller høyskole? Antall datamaskiner, Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?, Mor, minst en trofast venn , Skoletrivsel ,Forhold til foreldre, Selvbilde	,467 ^b	,218	,214	4,28227

Med bakgrunn i disse modellene kan en hevde at det er psykososiale faktorer som i sterkst grad forklarer variasjonen i livskvalitet blant ungdom i Stavanger, og ikke ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn.

5.5 Betydningen av kjønn

Jeg vil i dette avsnitte kontrollere for eventuelle variasjoner i forhold til kjønn. Korrelasjonen mellom variablene kjønn og livskvalitet var svak ($r = ,075$) men signifikant på 0,01 nivå (se Tabell 10 i vedlegg).

Figur 13 Kjønn fordelt på variabelen livskvalitet (N=2958)

For å kontrollere kjønn mot de andre variablene ble det konstruert dummyvariabler av variabelen *Er du gutt eller jente?* Jente er kodet 0 og Gutt 1. Variabelen livskvalitet ble også konstruert som en dummyvariabel der de med dårlig livskvalitet ble kodet 1 og de øvrige kodet 0 (se Punkt 4.2). Tabellen under gir en oversikt over hvordan de øvrige variablene ble kodet.

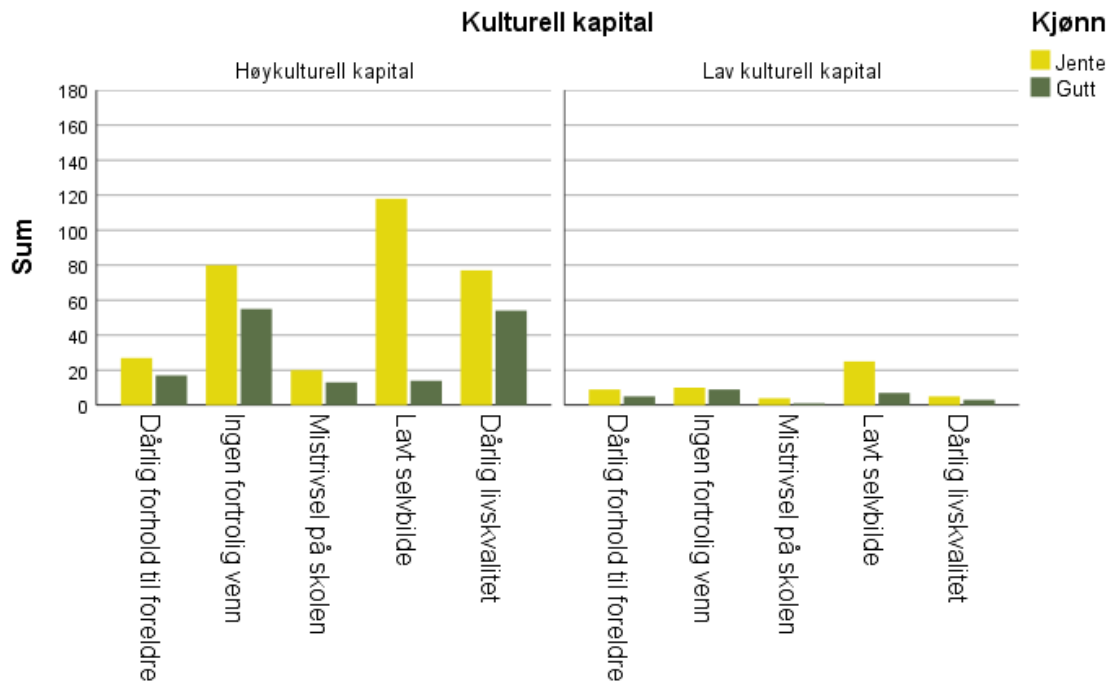
Figur 14 Oversikt over hvordan variablene er kodet i analysen

Variabelnavn	Kodet 1	Kodet 0
Lav kulturell kapital	De som totalt har fått 4 poeng på de 4 spørsmålene knyttet til samlemålet	De øvrige
Lav økonomisk kapital	De som totalt har fått 4 poeng på de 3 spørsmålene knyttet til samlemålet	De øvrige
Dårlig forhold til foreldre	De som har svart passer svært dårlig til dårlig på spørsmålene i samlemålet	De øvrige
Ingen fortrolig venn	De som har svart «tror ikke det» eller «har ingen jeg vil kalle venner nå for tiden» på spørsmålet «Har du minst en venn som du kan stole fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig?»	De øvrige
Mistrivsel på skolen	De som har svart «helt uenig» på spørsmålet om de trives på skolen	De øvrige
Dårlig selvbilde	De som har svart passer svært godt eller svært dårlig (der spørsmålene er snudd) på spørsmålene i samlemålet, samt litt og svært misfornøyd til spørsmålet om eget utseende	De øvrige

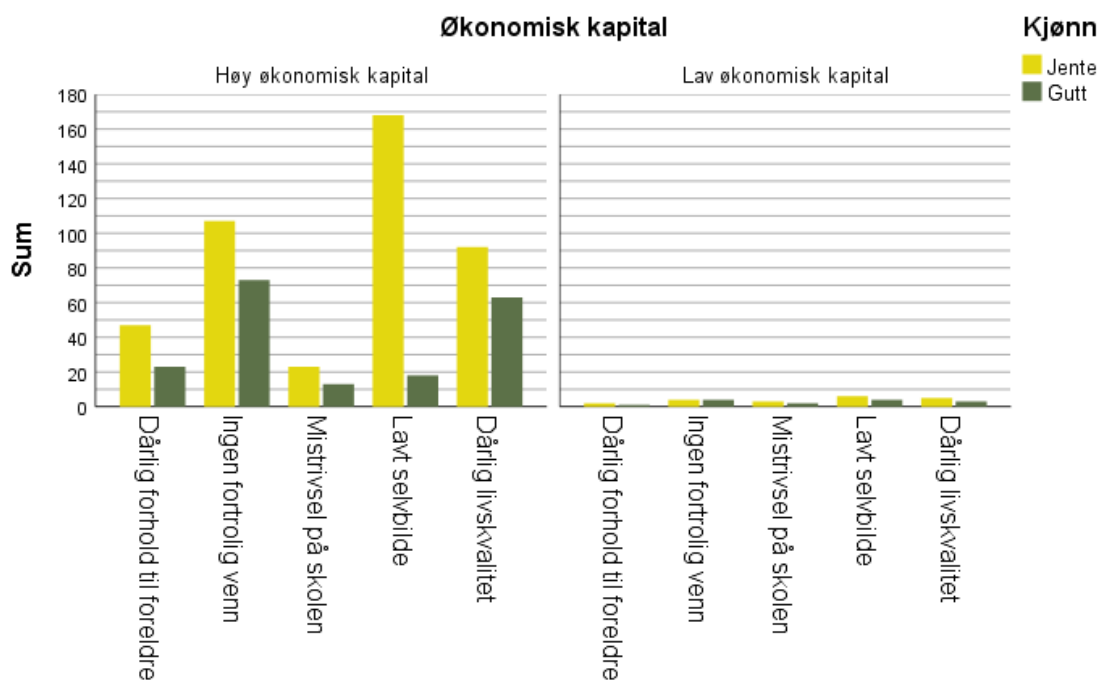
Denne omkodningen trekker frem andelen som skårer dårlig på alle variabler, og setter dermed søkelyset på de mest sårbare ungdommene i undersøkelsen. Disse dummyvariablene vil i det videre betegnes som psykososiale stressfaktorer.

Fordelingen av gutter og jenter i gruppen av de med lav kulturell kapital var tilnærmet lik, henholdsvis 5,8 prosent jenter og 5,1 prosent gutter. Det var en litt større andel jenter i gruppen lav økonomisk kapital enn gutter, med 2,4 prosent jenter og 1,3 prosent gutter (Se Tabell 11 og 12 i vedlegg).

Figur 15 Kjønn fordelt på de psykososiale stressfaktorene etter kulturell kapital

Figur 16 Kjønn fordelt på de psykososiale stressfaktorene etter økonomisk kapital

Av figurene over ser vi at det var en betraktelig høyere andel jenter enn gutter på alle psykososiale stressfaktorer. Dette gjaldt både i forhold til kulturell- og økonomisk kapital. Å være jente vil med andre ord ifølge denne analysen være en risikofaktor for en rekke psykososiale stressfaktorer og gi høyere sannsynlighet for dårligere livskvalitet.

Funnet er gjeldende for jenter fra både høyere og lavere sosiale lag.

Korrelasjonsanalyse med kjønn i forhold til psykososiale stressfaktorer viste at mistrivsel på skolen og dårlig livskvalitet var ikke-signifikante (se Tabell 13 i vedlegg). Dårlig forhold til foreldre og ingen fortrolig venn hadde begge svært svake korrelasjoner til kjønn, men var signifikante på 0,05 nivå (se Tabell 13 i vedlegg).

Det var spesielt variabelen selvbilde som var fremtredende i begge grupper med en stor overvekt av jenter. Korrelasjonsanalyse viste at samvariasjonen mellom selvbilde og kjønn var moderat negativ ($r = -,301$) på 0,01 signifikans nivå (se Figur 10 i vedlegg). Krysstabell med kjønn og selvbilde viste at i gruppen «dårlig selvbilde» var 87,4 prosent jenter og 12,6 prosent gutter (se Tabell 14 i vedlegg). Kjønn sett i forhold til dårlig selvbilde hadde en persons correlation på $-,213^{**}$ (se Tabell 13 i vedlegg).

Kjønn ble inkludert i regresjonsanalysen med sosioøkonomiske variabler samt psykososiale variabler. Forklart varians av variabelen livskvalitet steg da med 0,4 prosent. Modellen forklarte med andre ord 21,6 prosent av total variasjon i ungdommens livskvalitet (se Tabell 15 i vedlegg).

6 Diskusjon

Mitt første forskningsspørsmål dreide seg om hvordan ungdommens livskvalitet varierte med sosioøkonomisk bakgrunn. For å svare på dette har jeg blant annet undersøkt hvorvidt det kunne påvises en sosial gradient i forekomsten av livskvalitet. Første del av drøftingen vil ta for seg disse funnene.

I Punkt 6.2 vil funn tilknyttet mitt andre forskningsspørsmål drøftes. Disse funnene dreide seg om hvordan psykososiale faktorer virket inn på ungdommens livskvalitet, og hvordan disse påvirket sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet blant unge i Stavanger.

Den siste delen av drøftingen vil behandle funn i forbindelse med betydningen av kjønn sett i forhold til livskvalitet, psykososiale faktorer og sosioøkonomisk bakgrunn.

6.1 Svak sosial gradient

Resultatene fra korrelasjonsanalyse og regresjonsanalyse foretatt i Punkt 5, viste at sosioøkonomisk bakgrunn hadde en overaskende lav samvariasjon og forklart varians med den avhengige variabelen livskvalitet, slik variablene var operasjonalisert i denne avhandlingen. Dette stod i kontras til funn i andre studier som viste en mer tydelig sosial gradient i helse og livskvalitet blant unge (Bakken mfl., 2016; Helseth mfl., 2007; Zaborskis mfl., 2019). Utfordringen med å sammenligne mine funn med funn fra andre undersøkelser er at «tydelig sosial gradient» ikke er tallfestet. Rapporten til Bakken mfl. viser for eksempel til signifikante funn, og diagram som viser den prosentvise fordelingen, men det refereres ikke til korrelasjonsmåll mellom variablene. Hvilken grad av korrelasjon det er mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet andre rapporter viser til, vet jeg derfor ikke. Jeg vil anta at begrepet «tydelig sosial gradient» referere til en korrelasjon som er høyere enn $r = ,14 / ,07$ som var korrelasjonen jeg fikk ved bruk av samlemålene (jfr. Punkt 5.1).

Samvariasjonen som var, viste seg likevel som et trappetrinns-mønster i hvordan fordelingen av ungdom med dårlig og god livskvalitet viste seg i de ulike sosioøkonomiske gruppene.

Av samlemålene kulturell kapital og økonomisk kapital var det den førstnevnte som i størst grad korrelerte med livskvalitet.

6.1.1 Metodiske betraktninger

Jeg har i masteravhandlingens analyser benyttet andre samlemål på sosioøkonomisk bakgrunn enn for eksempel Bakken mfl. (2016) som også har benyttet ungdomsundersøkelsen som datakilde. Ulike samlemål for sosioøkonomisk bakgrunn kan være noe av forklaringen på ulike funn.

Den deskriptive analysen av foreldrenes utdannelsesnivå i Punkt 4.1.1 viste at det var en overrapportering av foreldrene med høyere utdanning. Den urimelig store gruppen ungdom med høyskoleutdannede foreldre kan ha bidratt til å danne et skjevt bilde av den reelle fordelingen. Dersom dette stemmer, kan manglende sosial gradient på denne indikatoren for sosioøkonomisk bakgrunn, knyttes til manglende kunnskap hos ungdommen. Dette i seg selv kan skape noen problematiske aspekt ved å bruke denne variabelen som mål på ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn.

Som vist i Punkt 4.1.5 var det et fåtall av de unge som befant seg i de laveste gruppene av både kulturell og økonomisk kapital, og at de aller fleste unge i Stavanger levde i familier med god materiell- og kulturell kapital. Samtidig kan vi tenke oss at de som skåret lavt på indikatoren for sosioøkonomisk bakgrunn kan ha lave skår her på grunn av foreldrenes beviste valg og prioriteringer. Kanskje ligger det et miljø-beviste valg om ikke å ha bil/flere biler, dra bort på ferier eller ha stort hus. At ungdommen skåret lavt på disse variablene er dermed ikke ensbetydende med at ungdommen kom fra familier med lav sosioøkonomisk status. Dette kan også ha bidratt til å danne et skjevt bilde av gruppen og at disse ungdommene har flere ressurser tilgjengelig enn det som kommer frem av statistikken.

Vi så at andelen unge som oppgav at de hadde dårlig råd var lavere enn tall fra Statistisk sentralbyrå. Dette kan på den ene siden forstås som en bevisst underrapportering for å skjule fattigdom. Fattigdom kan for mange, og gjerne spesielt for ungdommer, være et skambelagt tema som de vil gjøre alt for å skule for klassekamerater og andre. Man kan derfor tenke seg at ungdom som kommer fra fattige familier lyver om dette, og kamuflere fattigdommen med uærlige svar. På den andre siden kan det bety at ungdommen har lite kunnskap om dette, og at de i det daglige ikke legger merke til om familien har god eller dårlig råd.

Variabelen om antall bøker samt alle variablene som hører til under FAS målet hadde ubetydelig korrelasjon til livskvalitet. Ingen av variablene hver for seg viste med andre ord en sosial gradient til livskvalitet.

Som tidligere nevnt er det ingen fasit på hvordan en best skal måle ungdommers sosioøkonomiske bakgrunn (Frøyland, 2017, s. 24), og punktene over peker på hvorfor dette er vanskelig. Ungdommens kunnskap til de ulike temaene er usikre, samt at ungdommen selv befinner seg i en periode i livet der mange er usikre på egen rolle og forventinger til den (Klepp, 2009, s. 64). En kan tenke seg at noen ungdommer gjerne på grunn av usikkerhet fremstille seg som bedre, lykkeligere, eller mer ulykkelige enn de egentlig er. Det betyr at også målene for grad av livskvalitet kan være ukorrekte. Barn og unge har en tendens til å svare ut ifra hvordan de har det på selve testdagen, og klarer ikke i like stor grad som voksne å se tilbake i tid.

Med bakgrunn i denne diskusjonen, kan en tenke seg at målene som inngår i analysen for sosioøkonomisk bakgrunn kanskje ikke måler det de er tenkt å måle. Dersom disse variablene ikke fanger opp den reelle sosioøkonomiske bakgrunnen til ungdommen, kan det være en av årsakene til lav sosial gradient.

6.1.2 Familiemiljøets betydning

Den eneste variabelen fra målene om sosioøkonomisk bakgrunn som alene hadde en korrelasjon av betydning for livskvalitet, var spørsmålet *Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?* Analysen viste en svak samvariasjon, som kan tyde på at den enkeltes opplevelse av om familien har god eller dårlig råd er av større betydning enn familiens faktiske velstandsnivå (målt gjennom samlemålene for sosioøkonomisk bakgrunn), for ungdommens livskvalitet. Ungdommens opplevelse av familiens økonomiske situasjon kan tenkes å gjenspeile hvordan foreldrene påvirkes av den reelle økonomiske situasjonen. Det kan bety at foreldrenes måte å håndtere utfordringene med begrensede økonomiske ressurser, er av betydning for hvordan de unge har det. Foreldrenes håndtering av situasjonen, kan tenkes å gjenspeile deler av familiemiljøet og hvordan foreldrene har det sammen. Når sosial deprivasjon preger familiemiljøet kan det bidra til psykiske lidelser og stress hos foreldrene, som skaper økt stress i familien (Bakken mfl., 2016; Bøe, 2015; Conger & Donnellan, 2007). Stresset påvirker i sin tur foreldrenes omsorgsfungering i negativ retning, som kan få

betydning for de unges sosioemosjonelle utvikling og livskvalitet. I lys av familieprosessmodellen kan vi tenke oss at stresset som er i familiene med få materielle ressurser kan resultere i økt konfliktnivå mellom de voksne.

I analysen i Punkt 5.1.1 så vi at de unges livskvalitet hadde en svak, men signifikant samvariasjon med *Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie* og *Jeg krangler ofte med foreldrene mine*. Variabelen krangling mellom de voksne i familien hadde en forklart varians på livskvalitet på 3,1 prosent. Det var en signifikant samvariasjon mellom variablene *Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie* og *Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?*

En mulig forklaring på sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og livskvalitet, sett i lys av familieprosessmodellen vil altså være å rette fokus på de indirekte, mellomliggende årsakene og ikke den direkte påvirkningen av lav sosioøkonomisk kapital. De mellomliggende årsaken av størst betydning i denne sammenheng vil altså være konfliktnivået i familien og ungdommens opplevelse av om familien har god eller dårlig råd.

6.1.3 Sosiale forskjeller

Norge er en velferdsstat med generøse og universelle ordninger som er ment å fremme utjevning av levekår og sosiale- og økonomiske forskjeller (Dølvik, 2013, s. 47). Til tross for velferdsstatens utjevneende intensjoner, finner vi økende sosial ulikhet i Norge, der det vokser frem et mer velstående flertall og et marginalisert mindretall.

Familier med vedvarende lavinntekt har dårlige forutsetninger for å gjøre investeringer som kommer barnas utvikling og livskvalitet til gode (jf.

Familieinvesteringsperspektivet Punkt 2.4.2). En kan tenke seg at dårligere boforhold, mindre næringsrik mat, få stimulerende leker og liten grad av meningsfulle, organiserte fritidsaktiviteter påvirker de unges utvikling og livskvalitet i negativ retning (Bøe, 2015; Conger & Donnellan, 2007).

I tillegg til de faktiske materielle forskjellene, kan det at de unge evaluerer egen situasjon i forhold til hvem de sammenligner seg med, øke opplevelsen av *materiell deprivasjon*. I en by som Stavanger, der flertallet har svært høye materielle levekår kan den sosiale sammenligningen føre til at mange unge opplever å bli hindret i/eller ikke oppleve like mulighetene for å oppnå samme standarden som de andre,

referansegruppen har. Dette kan føre til frustrasjon og manglende tilfredsstillelse. Dette gjelder ikke bare for de med laveste sosioøkonomiske bakgrunn, men for alle stadier oppover på den sosiale stigen. Sosial sammenligning handler om at mennesket «har et grunnleggende behov for selvforståelse og selvutvikling, og i den prosessen sammenligner vi oss med andre mennesker for å redusere usikkerhet om hvor vi selv står» (Aalen, 2015). Dette kan være noe av forklaringen til høyere forekomst av svært lav livskvalitet i gruppen av de med svært høy kulturell kapital (jfr. Figur 2). Disse unge forventer gjerne, på bakgrunn av materiell og kulturell rikdom at de skal være veldig lykkelige, og kjenne på høy grad av tilfredshet. De sammenligner seg gjerne med ungdom fra samme sosiale bakgrunn, og dersom de ikke opplever at de har samme grad av lykke eller muligheter som referansegruppen, vil de vurdere sin egen livskvalitet som dårligere.

6.2 Psykososiale faktorer forklarer mer enn sosial bakgrunn

Psykososiale faktorer som forhold til foreldre, det å ha minst en trofast venn, trivsel på skolen og selvbilde, viste stor grad av samvariasjon med ungdommens livskvalitet, og forklarte betraktelig mye mer variasjon i den avhengige variabelen, enn ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn (se Punkt 5.2).

De psykososiale variablene dekker et bredt spekter av viktige faktorer og arenaer i ungdommens liv, og hadde som beskrevet i Punkt 5.2.4 en forklart varians på variasjonen i livskvalitet på hele 21,1 prosent, noe som er et svært høyt nivå. Funnet viste at det psykososiale miljøet ungdommen lever i er svært viktig med tanke på deres livskvalitet.

6.2.1 Foreldrene fremdeles viktigst

Med utgangspunkt i tidligere studier (Helseth & Misvær, 2010) og teorier om ungdommens utvikling hadde jeg forventet å finne at forhold til venner var en viktigere faktor for de unges livskvalitet, enn forhold til foreldre. Analysene i Punkt 5.2.1 viste derimot det motsatte. Funnet om at foreldre fremdeles er viktigere enn venner var overaskende, og betryggende for en kommende tenåringsmor ... Som flere andre studier trekker frem er familien og foreldre av stor betydning for ungdommens livskvalitet. Nære relasjoner til familie, venner eller minst en annen voksen er ifølge

resiliens-teori beskyttelsesfaktorer for unge i ulike risikogrupper (Borge, 2018; Helseth, 2001).

Tendensene i denne analysen samsvarer med funn fra landet generelt, og de siste tiårs utvikling, om at ungdom har et tettere og nærere forhold til sine foreldre enn de tidligere generasjoner har hatt (Bakken, 2016, s. 2). Det er dermed ikke lenger snakk om samme tydelige og gjerne dramatiske løsrivelsen fra foreldre som det var for noen år tilbake. Dette kan ha med foreldrenes oppdragerstil å gjøre, og nivået av tillitt og trygghet mellom ungdom og voksne. Studier viser at økt utdannelsesnivå øker sannsynligheten for en autoritativ foreldrestil, som både legger fundament for trygg tilknytning og sunn utvikling (Bakken, 2016; Bøe, 2015). Utdanningsnivået i Norge har de siste 20 årene hatt en jevn økning (Statistisk sentralbyrå, 2018). Foreldre- og oppdragerstil, i kombinasjon med dagens barneperspektiv, kan være bidragsgivende til denne tendensen, da dagens foreldre i større grad involverer seg i barnas fritid og aktiviteter, enn tidligere foreldregenerasjoner (Bakken, 2016).

Analysene viste at forhold til foreldre hadde en moderat til sterk samvariasjon med ungdommens selvbilde. Samsillet og forholdet mellom barn og foreldre er elementært for de unges utvikling av relasjonskompetanse og selvbilde. At foreldre er viktige i forhold til barns selvbilde var derfor ikke overaskende og en kan tenke seg at det kan ses i sammenheng med tilknytting og nære bånd mellom foreldre og barn.

Selvbilde og nære relasjoner til andre er relevant både innen resiliens-teori, innen et salutogent perspektiv samt for utvikling av sterk OAS (Lindström & Eriksson, 2015). Med et nært forhold til foreldre i bunn, som har dannet basis for et godt selvbilde, kan vi med utgangspunkt i resiliens-teori og et salutogent perspektiv anta at ungdommen i større grad er rustet for å møte eventuelle risikoer, som for eksempel lav sosioøkonomisk bakgrunn i hverdagen sin.

Forhold til foreldre hadde en moderat- til sterk samvariasjon også sett i forhold til de andre psykososiale faktorene minst en trofast venn og skoletrivsel. Dette viste at de ulike faktorene står i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre. En kan anta at ungdommens forhold til foreldre ligger til grunn for de andre faktorene, og at det er denne faktoren som påvirker hvordan de unge trives på skolen og deres mulighet for å danne gode vennsksrelasjoner til andre. Igjen kan vi se dette i lys av familiestressmodellen, og betydningen av å vokse opp i et trygt familiemiljø med

sensitive voksne som responderer og bygger opp barna sine – som på den måten legger et godt fundament for barna- og de unges sosioemosjonelle utvikling (Bøe, 2015; Conger & Donnellan, 2007).

6.2.2 Forhold til venner

Det var overaskende å finne at variabelen minst en trofast venn ikke hadde større betydning for ungdommens livskvalitet. Ut fra relevant teori og tidligere studier viser funn at vennsrelasjoner til jevnaldrende er av svært viktig betydning for de unges livskvalitet (Helseth & Misvær, 2010).

Ungdommens forhold til venner ble i avhandlingen operasjonalisert og målt ut fra en enkeltstående variabel. Det kan være av betydning for resultatet. Det var ulike spørsmål knyttet til hva ungdommen gjorde i fritiden og hyppighet av dette i ungdataundersøkelsen. Med utgangspunkt i teori og tidligere funn om at det er kvaliteten av relasjonene som er av betydning for de unge, og ikke antall venner (jf. Punkt 1.5.3), valgte jeg å kun bruke enkeltvariabelen for mine analyser.

Ungdommen som deltok i undersøkelsen, var i alderen 12 til 16 år (de ble 13 år ila 8. klasse). Tendenser i forhold til ungdommens forhold til foreldre viser at ungdommen bruker mere tid hjemme med foreldre nå enn de gjorde for bare ti år siden, og en kan derfor anta at løsrivelsen fra foreldre og en større orientering mot venner, kommer noe senere nå enn for bare noen år siden (Bakken, 2016, s. 2–3). Foreldre beholder dermed sin posisjon ovenfor ungdommen lenger utover ungdomsårene. Samtidig har vennskap og samvær med venner fått en ny karakter. Vennskap og samvær foregår i større grad via skjerm, gjennom nettbaserte spill, kommunikasjon via digitale nettverk og sosial medier, og det er blitt mindre vanlig at ungdommen «henger» sammen ute eller hjemme hos hverandre (Bakken, 2016, s. 3). Dette kan forstås som at den nære, emosjonelle kontakten med foreldrene er viktigere enn den mer distanserte kontakten med venner. Samtidig viser studier at det er en økning av ungdom som er aktive på fritiden gjennom et organisert fritidstilbud/klubb (Bakken, 2016, s. 3). Det kan også bety at samholdet og tilhørigheten til en gruppe er viktige for ungdommen.

Variabelen minst en trofast venn hadde en signifikant, moderat samvariasjon med alle de andre psykososiale faktorene, men var den variabelen av de psykososiale faktorene som hadde lavest korrelasjon med livskvalitet. Igjen kan dette tegne et bilde av at

familien og tilhørighet til en gruppe, eksempel via skolen eller fritidsarena, er av større betydning for livskvaliteten til de unge, enn betydningen av en trofast venn.

6.2.3 Trivsel på skolen viktig

Trivsel på skolen var en viktigere faktor for livskvalitet enn både forhold til foreldre og forhold til venner. Skolen er den arenaen ungdommen bruker mest tid på. Det er arenaen for å etablere nære relasjoner og oppleve tilhørighet. Tilhørighet og vennskap har vi sett er avgjørende faktorer for ungdoms livskvalitet (jf. Punkt 1.2.2).

Funnet om generelt høy trivsel på skolen (jfr. Tabell 15), er i tråd med andre studier som viser at trivselen blant skoleungdom i Norge har økt de siste 20 årene (Bakken, 2016, s. 24).

Tilhørighet og samhold er viktig for livskvalitet sett i lys av både resiliens-teori og salutogenese. Trivsel på skolen handler om å gi hverdagen mening, da ungdommen bruker største delen av sine våkne timer på skolen. Et meningsfullt innhold i dagen der man får dekket behovet for kontakt og sosialt samvær med andre bidrar til en sterk OAS, som igjen kan bidra til økt livskvalitet (jfr. Punkt 2.1).

Skolen er arena for intellektuell- og kognitiv læring og utvikling. Det bidrar til å utvikle ungdommens evne til å forstå (comprehensibility) som igjen påvirker og utvikler ungdommens evne til å håndtere ulike utfordringer de støter på (jfr. Punkt 2.1). Skolen er gjerne den viktigste arena for utvikling av sosial kompetanse med jevnaldrende, der den enkelte må øve og lære seg å blant annet komme i kontakt med indre følelser. Alle disse komponentene vil i et salutogent perspektiv bidra til en sterk OAS som kan bidra til at ungdommen er bedre rustet for å bekjempe ulike stressorer, og som på den måten kan fremme bedre livskvalitet.

Den norske grunnskolen har til hensikt å utjevne sosiale forskjeller og legge til rette for like muligheter for alle (Finansdepartementet, 2018, s. 5). Skolen er på den måten ment som en arena som skal kompensere for foreldrenes eventuelle lave økonomiske- og akademiske ressurser. Forskning viser derimot at det er unntaksvis at ungdom fra familier der foreldrene har lav utdanning går ut fra 10. klasse med like gode karakterer som unge fra familier med høy sosioøkonomisk bakgrunn (Bakken & NOVA, 2009, s. 93).

Men skolen er mer enn bare karakterer, og som mine analyser viser er trivsel på skolen sterkt knyttet til ungdommens livskvalitet. Skole er som nevnt en av de viktigste arenaene der de unge får utviklet din sosiale og emosjonelle kompetanse sammen med jevnaldrende. God sosioemosjonell kompetanse er grunnleggende for de unges utvikling av selvbilde og legger viktige premisser for deres evne til å involvere seg med andre og etablere, og holde på nære relasjoner (Domitrovich, Durlak, Staley, & Weissberg, 2017, s. 408). En skole som har fokus på dette, og legger til rette for et skolemiljø der de unge får trene og utvikle disse ferdighetene i trygge og støttende rammer, kan en dermed tenke seg at bidrar til økte sosioemosjonelle ferdigheter, så vel som økt livskvalitet blant de unge.

Det var overraskende å finne at over 20 prosent av ungdommen svarte at de var litt, eller helt enige i påstanden *Gruer meg til å gå på skole*, til tross for at nærmer 94 prosent svarte at de var helt enige eller litt enige i *Jeg trives på skolen* (jfr. Tabell 15). Det hadde vært spennende å undersøke videre mellomliggende variabler her, for å finne ut hva det er som gjør at så mange gruer seg til å gå på skolen.

6.2.4 Ungdommens selvbilde, variabelen av størst betydning for livskvalitet

Selvbilde var den uavhengige variabelen i analysen som hadde sterkest korrelasjon til den avhengige variabelen livskvalitet. Variabelen forklarte alene over 17 prosent av variasjonen i livskvalitet, noe som er en svært høy forklart varians (jfr. Figur 9). Selvbilde var også den variabelen som hadde sterkest samvariasjon med de andre uavhengige faktorene om psykososiale forhold (jfr. Figur 10).

Funnet om at selvbilde korrelerer med livskvalitet blant unge, stemmer overens med funn i tidligere studier (jfr. Punkt 1.2.2).

Selvbilde påvirker ungdommens opplevelse og forståelse av omgivelsene sine, og hvordan de oppfatter seg selv og andre. Dette vil trolig påvirke hvordan de opplever de ulike aspekt ved livet sitt, og hvordan de totalt sett vurderer egen livskvalitet. I hvilken grad du er «venn med deg selv» vil derfor si mye om hvordan du har det. Et sterkt selvbilde kan i lys av salutogent-perspektiv ses på som deler av grunnlaget for sterk OAS, og som bidrar til å sette i gang motstandsressurser i kroppen når man blir utsatt

for stress (jfr. Punkt 2.1). Et sterkt eller godt selvbilde kan dermed ses på som en beskyttelsesfaktor både i et salutogent perspektiv og i forhold til resiliens teori.

Et sterkt selvbilde har som vi har sett en sammenheng med både OAS og resiliens. Jeg opplever at disse begrepene i stor grad handler om å vekke, og bruke motstandsressurser i seg selv, for på best mulig måte å mestre livet. Det at livsmestring som fag er på vei inn i skolen tenker jeg er svært positivt for å øke barn og unges OAS, resiliensfaktorer og selvbilde. Livsmestring handler nettopp om:

”Å utvikle ferdigheter og tilegne seg praktisk kunnskap som hjelper den enkelte til å håndtere medgang, motgang, personlige utfordringer, alvorlige hendelser, endringer og konflikter på en best mulig måte. Å skape en trygghet og tro på egne evner til å mestre også i fremtiden” (Prebensen & Hegstad, LNU, 2017 sitert i Læringsmiljøsenderet, 2019).

Når man er sin egen venn, vil man trolig tåle motstand og utfordringer bedre, enn om man hadde møtt de samme utfordringene med et lavere selvbilde. Ungdomsårene er preget av usikkerhet, og andres meninger om egne prestasjoner og utseende kan være krevende å stå i. Unge som er sikre på seg selv, vil trolig håndtere denne usikkerheten bedre og ikke la seg «vippe av pinnen» av andres dømmende blikk.

Selvbilde dannes gjennom samvær og opplevelser med andre, der det ifølge mine analyser var forholdet til foreldre og skoletrivsel som i størst grad korrelerte. Et familiemiljø med tilgjengelige voksne som sensitivt responderer og anerkjenner de unge er med å styrke de unges sosioemosjonelle utvikling, utvikling av selvbilde og deres livskvalitet (jfr. Punkt 2.4.1).

De unge møtes av ulike forventinger fra ulike mennesker og grupper i løpet av dagen. Forventningene og tilbakemeldingene fra omgivelsene er med å forme ungdommen slik han/hun opplever seg selv (jfr. Punkt 2.5). Også her er det de viktigste personene i de unges liv som har størst påvirkningskraft for utviklingen. Det at de aller fleste av ungdommen trives på skolen kan tyde på at de opplever å bli møtt på en respektfull måte av sine medelever og sine lærere. En kan også tenke seg at trivsel kan handle om at en opplever å mestre de utfordringene en møter og at omgivelsene på den måten virker oppbyggende.

Når vi ser hvor viktig og avgjørende et godt selvbilde er for ungdommens livskvalitet, vil det være av stor betydning å fremme ny og bred kompetanse om hva som kan bidra

til å forbedre de unge, og da gjerne spesielt jenters selvbilde. Det er foreldre i denne avhandlingen som sterkest korrelerer med selvbilde, og det vil derfor være viktig å gjøre foreldre bevisste den viktige rollen de spiller for sine barns utvikling. Foreldre får i dag råd og veiledning om samspill og tilknytning til egne barn gjennom helsestasjonen. Etter hvert som barna blir eldre, blir det færre og færre obligatoriske avtaler og ansvaret legges over til foreldrene som selv må ta kontakt ved behov. For å styrke unges selvbilde vil det derfor være lettere å bruke skolen som arena. Universelle tiltak som rettes mot hele skoleklasser kan oppleves samlende og mindre stigmatiserende enn å ta enkelte sårbare unge ut for støttetimer. Det foregår i dag et slikt prosjekt, ROBUST, som er et undervisningsprogram i regi av Læringsmiljøsenteret i Stavanger (Læringsmiljøsenteret, 2018). Det er et undervisningsopplegg for hele klasser som har for mål å styrke sosial og emosjonell utvikling hos elevene. Programmet prøves ut i disse dager, og det vil bli spennende å se effekten av ROBUST på elevenes stressnivå, psykiske helse, faglige prestasjoner og sosiale relasjoner, samt om deres generelle livskvalitet påvirkes av dette.

Metodiske betraktninger

Selvbilde hadde som vist i Punkt 5.2.4 en sterk korrelasjon og høy grad av forklart varians sett i forhold til ungdommens livskvalitet. Selvtillit må dermed ses på som et svært relevant aspekt i forhold til ungdoms livskvalitet. Men kan det tenkes at begrepene representerer relativt like størrelser som i høy grad utfyller hverandre? Det er gjerne en selvsagt antagelse at barn og unge som liker seg selv, også i større grad vil være fornøyde og glade. Kan det tenkes at selvbilde dermed inngår som en nødvendighet i dimensjonen livskvalitet?

Ut fra faktoranalysen foretatt i Punkt 4.2 mener jeg å ha godt belegg for at det likevel er snakk om to størrelser som bør ses hver for seg. Men som korrelasjonsanalysen viser er variablene i sterk samvariasjon med hverandre. Dersom det var snakk om én størrelse ville faktoranalysen vist et mer overlappende mønster med de ulike variablene. Samtidig ville en forventet en enda sterkere korrelasjon.

6.2.5 Jenter mest sårbare

Kjønn hadde en svak men signifikant korrelasjon med livskvalitet. Analysene i Punkt 5.5 viste moderat samvariasjon mellom kjønn og selvbilde. Analysene viste mer markante kjønnsforskjeller enn forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn. Jenter var i alle variablene overrepresentert på dårlig skår. Det betyr at det var en større andel jenter med dårlig forhold til foreldre, som ikke hadde en trofast venn, som mistriivdes på skolen, hadde lavt selvbilde og som totalt sett hadde dårligere livskvalitet, enn det guttene hadde.

I tråd med andre studier (Helseth mfl., 2007, s. 19) har jentene i mine analyser signifikant lavere selvbilde enn guttene, og funnene kan tyde på at jentene er mer sårbare for negative tilbakemeldinger og reaksjoner fra omgivelsene.

Samtidig er det jentene som klarer seg best på skolen, som avslutter ungdomsskolen med høyest karakterpoeng og som har lavest frafall i løpet av videregående skole (Hobbelstad, 2018). Ut fra de siste rapportene til Camilla Stoltenberg om kjønnsforskjeller i skolen, ses det med bekymring på at gapet mellom jenter og gutter i skolen øker, og at guttene henger lenger og lenger etter i forhold til jentene, og det konkluderes med at skolen må bli bedre til å løfte guttene (Bjerve, 2019).

Guttene bør absolutt løftes, men vi må ikke glemme at flere og flere jenter blir syke av flinkhetsidealet i samfunnet (Søyland, 2004). Jenter fra alle samfunnsklasser viser høyere grad av stress-symptom og symptom på psykiske lidelser enn gutter (Bakken, 2016, s. 72; Søyland, 2004). Som mine funn viser, har også jentene i Stavanger lavere selvbilde og skårer dårligere på alle de psykososiale variablene i analysen enn guttene.

Enkelte mener at jenters selvbilde er nært knyttet opp mot dette flinkhetsidealet om å være dyktigst mulig både i forhold til skole og privatliv (Søyland, 2004). Jentene blir dermed sett på som mer sårbare enn guttene, og at de i større grad bebreider seg selv dersom de ikke lever opp til forventningene og idealet. Samtidig bidrar denne selvbebreidelsen til at jentene gjerne i større grad opplever å kunne ta kontroll, gjøre endringer og ta tak i det som er utfordrende og der de føler å mislykkes (Hobbelstad, 2018). Studier viser at gutter ofte har større forhåpninger om egen prestasjon enn jenter, og når resultatene ikke matcher forventningene har guttene større tendens til å skyldes på ytre faktorer som uflaks eller at de har blitt motarbeidet (Hobbelstad, 2018). Guttene skylder med andre ord i større grad på utenforliggende faktorer når de ikke lykkes, som

kan skape opplevelse av maktesløshet (Hobbelstad, 2018). Denne maktesløsheten og opplevelsen av å ikke selv kunne påvirke det som er vanskelig kan ha sammenheng med at flere gutter enn jenter faller fra i løpet av videregående skole (Hobbelstad, 2018).

Samlet så vi at jenter var overrepresentert på alle de psykososiale stressfaktorene i undersøkelsen (jfr. Figur 15 og 16). Hvordan kan det ha seg? Er det virkelig så mye verre å være jente enn gutt i dagens samfunn? Helsebilde som presenteres i media og som er det rådende bilde, er en ungdomsgenerasjon av unge kvinner som sliter (Bakken, 2016, s. 73; Schille-Rognmo, 2017; Søyland, 2004). Jenter har vært overrepresentert med selvrapporterte depressive symptomer siden 2010, og tendensen har hatt en svak økning siden da, mens andelen blant gutter har gått svakt ned (Bakken, 2016, s. 73). Dersom disse betydelige kjønnsforskjellene er riktige, forutsetter det at spørsmålene i undersøkelsen måler det de er tenkt å måle, og «at måleredskapet påvirker kjønnene likt» (Schille-Rognmo, 2017). Media bidrar til å male et bilde av dagens jenter som flinke, men som sliter. Schille-Rognmo stiller spørsmålene «Er det ikke tenkelig at unge jenter responderer annerledes enn unge gutter på spørsmålsformuleringer innen en tematikk de allerede er assosiert med og skrevet inn i?» og «Er det gitt at gjennomføringen av spørreundersøkelsen i seg selv er en kjønnsuavhengig aktivitet?» (Schille-Rognmo, 2017). Jeg opplever spørsmålene som svært aktuelle også for min undersøkelse som har tatt utgangspunkt i disse spørreskjemaene, ikke direkte om depressive symptomer, men om livet generelt og selvbilde spesielt.

Med utgangspunkt i forventningsteori, kan tendensen med at jenter rapportere om dårlig forhold til foreldre, forhold til venner og lavt selvbilde oftere enn gutter, være mekanismer av selvoppfyllende profetier? Kan det være omgivelsenes indirekte forventninger som er med på å skape jentenes lave selvbilde? Gjennom blant annet medias presentasjon og formidling av forskningsfunn om ungdoms helse, kan en tenke seg at foreldre, lærere og andre viktige voksne i ungdommens miljø tilegner seg en del av disse tankene og ubevisst, gjennom handlinger og atferd, forventer en slik utvikling og atferd blant jentene. Vil i så fall funnene vi gjør være et bilde av virkeligheten, eller er vi, gjennom å undersøke og sette lys på, med på å skape tendensen med flere jenter som sliter?

Det andre poenget fra Schille-Rognmo som jeg finner interessant er spørsmålet om spørreundersøkelsen er en kjønnsuavhengig aktivitet. Kan det tenkes at jenter og gutter

forstår innholdet og spørsmålene i undersøkelsen på ulikt vis? I så fall, kan det tenkes at de legger forskjellig til grunn for de svarene de gir? Ungdomstiden er som sagt en tid preget av personlig, emosjonell, psykisk og fysisk utvikling. Jenter og gutter utvikler seg i ujevnt tempo, der jenter ofte er tidligere utviklet enn gutter. Sett i sammenheng med at jenter og gutter gjerne opplever å bli møtt med ulike forventninger, kan det tenkes at de svarer ut fra hvordan de opplever at omgivelsene forventer at de skal svare.

7 Konklusjon

Med utgangspunkt i masteravhandlingens problemstilling, viste mine funn en svak, men signifikant samvariasjon mellom ungdom i Stavanger sin sosioøkonomiske bakgrunn, og deres livskvalitet. Denne sammenhengen fulgte imidlertid ikke en tydelig sosial gradient.

Psykososiale faktorer som forhold til foreldre, minst en trofast venn, trivsel på skolen og selvbilde viste seg å ha en sterkere korrelasjon til ungdommens livskvalitet enn betydningen av sosial bakgrunn.

Den mest betydningsfulle variabelen med sterkest korrelasjon til livskvalitet var ungdommens selvbilde. Jeg vil også betrakte dette som studiens hovedfunn. Selvbilde var den variabelen som sterkest korrelerte med alle de andre psykososiale faktorene. Ungdommens selvbilde står dermed sentralt i forhold til hvordan ungdommen opplever forholdet til foreldre, venner og trivsel på skolen.

Kjønn viste seg å ha en sterkere samvariasjon med selvbilde, enn betydningen av sosial bakgrunn. Jenter viste seg å være overrepresentert i gruppene med alle psykososiale stressfaktorer.

Fraværet av en tydelig sosial gradient kan på den ene siden forstås som uttrykk for metodiske feil, særlig knyttet til operasjonaliseringen av sosioøkonomisk bakgrunn blant ungdom med tendenser til overrapportering av foreldres utdannelse, samt underrapportering av fattigdom. På den andre siden kan den lave sosiale gradienten og den høye korrelasjonen mellom psykososiale faktorer og livskvalitet, vise til tendenser om at sosial bakgrunn ikke har en direkte påvirkningskraft til livskvalitet. Mønsteret som da tegner seg er hvordan de mellomliggende årsakene med familiestress, de unges sosioemosjonelle utvikling og selvbilde, i større grad påvirker ungdommens livskvalitet.

Med utgangspunkt i masteroppgavens hovedfunn med selvbildes sterke samvariasjon med livskvalitet, vil psykososial satsing i skolen med sikte på å øke barn og unges selvbilde være en klar anbefaling. Som tidligere nevnt er livsmestring på vei inn i skolen om fag. Ellers har programmet ROBUST, som nå testet ut på noen norske skoler, til hensikt å styrke elevens sosiale kompetanse. Det vil bli spennende å se

effekten av det. Et annet program som har til hensikt å styrke ungdoms kroppsbilde og selvbilde er programmet «Everybody's different». Programmet kan tilpasses og implementeres i skolehelsetjenesten og fokuserer på selvfølelse og mestring blant barn og unge, og har vist å ha positiv effekt (Helseth mfl., 2007, s. 20). Programmet kan settes i gang som et universelt tilbud (primærforebygging) eller som et tilbud til de som har særskilte behov (sekundærforebyggende).

Som mine funn viste var det spesielt jentene som skåret lavt på selvbilde. I den sammenheng kan det være hensiktsmessig å prøve ut kjønnsdifferensierte tiltak med spesielt utviklede program for å styrke jentenes selvbilde.

Samtidig som det kan være hensiktsmessig å styrke ungdommens, og spesielt jentenes selvbilde, kan det være nyttig å ha fokus på å gjøre de unge mer robuste og motstandsdyktige mot medias påvirkningskraft. Mediebildet flommer over av urealistiske idealer og forventninger til de unge. Holdningsarbeid, gjerne gjennom program som eksplisitt fokuserer på medias makt og påvirkningskraft, kan kanskje være en innfallsvinkel for sosialt arbeid i skolen. Det kan bidra til at de unge får et mer bevisst forhold til hva de utsettes for av forventninger og påvirkning, og på den måten øke deres motstandsdyktighet med tanke på å motstå jaget rundt kroppsfiksering, slanke- og motepress.

7.1 Veien videre

Med utgangspunkt i funn fra denne avhandlingen reises en del relevante og spennende spørsmål for videre forskning.

Datamaterialet viste at ungdommen overrapporterte i forhold til foreldres utdanning og underrapporterte om fattigdom. Når vi vet at de unge svarer usant på disse spørsmålene, kan det tenkes at de også svarer usant på andre spørsmål? Jeg vurderer det slik at variablene måler det de er tenk å måle, men når gruppen som svarer ikke har svart med nøyaktighet og ærlighet, kan dette bidra til svekket reliabilitet. Samtidig er det et stort antall enheter med i undersøkelsen, og en kan vanskelig forestille seg at de sammen har konspirert usanne svar. Funnene må derfor i det minste ses på som tendenser til trender i ungdomsmiljøet.

Spørreundersøkelsen har foregått i ungdommens vanlige klasserom, der de gjerne sitter relativt tett, eller to og to. Man kan tenke seg at ungdommen dermed har mulighet for å se hva de andre svarer. Er undersøkelsen da så anonym som den hevder, og ønsker å være? En kan tenke seg at unge som ikke er fornøyde eller som ønsker å fremstå som noe annet enn det de er, kan kompensere med uærlige svar i undersøkelsen i frykt for at andre skal kunne avsløre dem.

De unøyaktige svarene på spørsmål som danner grunnlag for sosioøkonomisk bakgrunn er med å understreke behovet for andre måter å måle dette på. Fremtidige studier bør gjerne derfor ta utgangspunkt i mål for økonomisk og kulturell kapital fra registerdata. Det vil gi mer nøyaktige data og vil kunne si noe om validiteten også i denne undersøkelsen.

Samtidig som det knyttes en viss usikkerhet på hvor sikre vi kan være på funnene i denne undersøkelsen, skal en ikke undervurdere verdien av den enorme datamengden som samles inn gjennom ungdataundersøkelsene. Datamaterialet gir forskere og politikere mye nyttig kunnskap om tendenser i ungdomsmiljøene og ungdoms liv, som gir styringsnyttig informasjon både i et forebyggende og et helsefremmende perspektiv.

8 Referanser

- Bakken, A. (2004). Økt sosial ulikhet i skolen? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(1). Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1142>
- Bakken, A. (2016). *Ungdata. Nasjonale resultater 2016* (NOVA Rapport Nr. 08/16). Oslo: NOVA.
- Bakken, A., Frøyland, L. R., & Aarboen Sletten, M. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene?* (NOVA Rapport Nr. 3/16). Oslo: NOVA.
- Bakken, A., & NOVA. (2009). Kan skolen kompensere for elevenes sosiale bakgrunn? *Utdanning 2009*, 22.
- Barstad, A. (2014). *Levekår og livskvalitet: vitenskapen om hvordan vi har det*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bjerve, N.-G. H. (2019, februar 4). 64 forslag for gutter som strever på skolen. *Rbnett*. Hentet fra <https://www.rbnett.no/nyheter/2019/02/04/64-forslag-for-gutter-som-strever-p%C3%A5-skolen-18404211.ece>
- Borge, A. I. H. (2018). *Resiliens: risiko og sunn utvikling* (3. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Braut, G. S. (2018). Helse. I *Store medisinske leksikon*. Hentet fra <http://sml.snl.no/helse>
- Bøe, T. (2015). *Sosioøkonomisk status og barn og unges psykologiske utvikling: Familiestressmodellen og familieinvesteringsmodellen*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Chango, J. M., McElhaney, K. B., Allen, J. P., Schad, M. M., & Marston, E. (2012). Relational Stressors and Depressive Symptoms in Late Adolescence: Rejection Sensitivity as a Vulnerability. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(3), 369–379. <https://doi.org/10.1007/s10802-011-9570-y>
- Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). An Interactionist Perspective on the Socioeconomic Context of Human Development. *Annual Review of Psychology*, 58(1), 175–199. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085551>

- Corsano, P., Majorano, M., & Champretavy, L. (2006). Psychological Well-Being in Adolescence: The Contribution of Interpersonal Relations and Experience of Being Alone. *Adolescence; Roslyn Heights*, 41(162), 341–353.
- Corsano, P., Musetti, A., Caricati, L., & Magnani, B. (2017). Keeping secrets from friends: Exploring the effects of friendship quality, loneliness and self-esteem on secrecy. *Journal of Adolescence*, 58, 24–32. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.04.010>
- Dahl, E., Bergsli, H., & van der Wel, K. (2014). *Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt Sammendragsrapport*. Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Dalgard, O. S. (2008). Psykisk helse og sosial ulikhet. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 5(03), 247–257.
- Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., & Weissberg, R. P. (2017). Social-Emotional Competence: An Essential Factor for Promoting Positive Adjustment and Reducing Risk in School Children. *Child Development*, 88(2), 408–416. <https://doi.org/10.1111/cdev.12739>
- Dølvik, J. E. (2013). *Grunnpilarene i de nordiske modellene: et tilbakeblikk på arbeidslivs- og velferdsregimenes utvikling - Universitetsbiblioteket i Stavanger [Fafø-rapport 2013:13]*. Oslo.
- Finansdepartement. (2016). *Perspektivmeldingen 2017* (Meld. St. nr. 29). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/aefd9d12738d43078cbc647448bbeca1/no/pdfs/stm201620170029000dddpdfs.pdf>
- Finansdepartementet. (2018). *Muligheter for alle - Fordeling og sosial bærekraft* (Meld. St. nr. 13). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20182019/id2630508/>
- FN-Sambandet. (1989). Barnekonvensjonen. Hentet 18. april 2019, fra <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/Barnekonvensjonen>

- Folkehelseinstituttet. (2015). Fakta om livskvalitet og trivsel hos barn og unge. Hentet 8. mai 2019, fra <http://www.fhi.no/fp/barn-og-unge/oppvekst/fakta-om-livskvalitet-og-trivsel-ho/>
- Folkehelseinstituttet. (2018). *Barn og unge: livskvalitet og psykiske lidelser* [Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge]. Hentet fra <http://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/>
- Frønes, I. (2011). *Moderne barndom* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Frøyland, L. R. (2017). *Ungdata - Lokale ungdomsundersøkelser Dokumentasjon av variablene i spørreskjemaet*. Hentet fra <http://www.ungdata.no/ungdata/Forskning/Metode-og-dokumentasjon/Ungdata-dokumentasjonsrapport-2010-2019>
- Goldbeck, L., Schmitz, T., Besier, T., Herschbach, P., & Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. *Quality of Life Research, 16*(6), 969–979.
- Grimen, H. (2004). *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Haraldstad, K., & Richter, J. (2014). Måleegenskaper ved den norske versjonen av KIDSCREEN. *PsykTestBarn, 2:1*, 10.
- Haugland, K. K. (2018). – Blir det verre når noen spør? *Aftenbladet*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/article/sa-1kpGrM.html>
- Helse- og omsorgsdepartement. (2006). *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller* (Meld. St. nr. 20). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/bc70b9942ea241cd90029989bff72d3c/no/pdfs/stm200620070020000dddpdfs.pdf>
- Helse- og omsorgsdepartement. (2017). *Mestre hele livet. Regjeringens strategi for god psykisk helse (2017–2022)*. Hentet fra

https://www.regjeringen.no/contentassets/f53f98fa3d3e476b84b6e36438f5f7af/strategi_for_god_psykisk-helse_250817.pdf

Helsedirektoratet. (2018). Sosial ulikhet i helse. Hentet 19. mars 2019, fra

<https://helsedirektoratet.no/folkehelse/folkehelsearbeid-i-kommunen/sosial-ulikhet-i-helse>

Helseth, S. (2001). Livskvalitet hos barn: Livskvalitet som styrende begrep i helsefremmende og forebyggende arbeid blant barn. *Nordic Journal of Nursing Research*, 21(1), 40–44.
<https://doi.org/10.1177/010740830102100108>

Helseth, S., Christophersen, K.-A., & Lund, T. (2007). Helserelatert livskvalitet hos ungdom: Kunnskap om helserelatert livskvalitet hos ungdom som grunnlag for tilnærming i skolehelsetjenesten. *Nordic Journal of Nursing Research*, 27(1), 15–21.
<https://doi.org/10.1177/010740830702700104>

Helseth, S., & Misvær, N. (2010). Adolescents' perceptions of quality of life: what it is and what matters. *Journal of Clinical Nursing*, 19(9–10), 1454–1461.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2009.03069.x>

Hobbelstad, I. M. (2018, oktober 14). Kan det være at jenter i større grad enn gutter tror det nytter å jobbe med seg selv? *Dagbladet*. Hentet fra
<https://www.dagbladet.no/a/70313555>

Klepp, K.-I. (2009). *Ungdom, livstil og helsefremmende arbeid* (L. E. Aarø, Red.). Oslo: Gyldendal akademisk.

Kroll, C., & Delhey, J. (2013). A Happy Nation? Opportunities and Challenges of Using Subjective Indicators in Policymaking. *Social Indicators Research; Dordrecht*, 114(1), 13–28. <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-013-0380-1>

- Letourneau, N. L., Duffett-Leger, L., Levac, L., Watson, B., & Young-Morris, C. (2013). Socioeconomic Status and Child Development: A Meta-Analysis. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 21*(3), 211–224.
- Lindström, B., & Eriksson, Monica. (2005). Salutogenesis. *Journal of Epidemiology & Community Health, 59*(6), 440–442. <https://doi.org/10.1136/jech.2005.034777>
- Lindström, Bengt., & Eriksson, Monica. (2015). *Haikerens guide til salutogenese: helsefremmende arbeid i et salutogent perspektiv*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Læringsmiljøsenderet. (2018). ROBUST. Hentet 28. april 2019 fra <https://laringsmiljosenteret.uis.no/forsknings-og-utviklingsprosjekter/psykisk-helse/robust/forskning/?s=23461>
- Læringsmiljøsenderet. (2019). Livsmestring i skolen – noen definisjoner -. Hentet 19. mai 2019, fra <https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/psykisk-helse/livsmestring/livsmestring-i-skolen-noen-definisjoner-article131993-25521.html>
- Manger, T., & Wormnes, B. (2015). Slik formes vi av andres forventninger. Hentet 3. mai 2019, fra <https://psykologisk.no/2015/06/slik-formes-vi-av-andres-forventninger/>
- Mæland, J. G. (2010). *Forebyggende helsearbeid: folkehelsearbeid i teori og praksis* (3. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Nielsen, A. M., & Hansson, K. (2007). Associations between adolescents' health, stress and sense of coherence. *Stress and Health, 23*(5), 331–341. <https://doi.org/10.1002/smi.1155>
- Næss, S. (2011). *Livskvalitet: forskning om det gode liv*. Bergen: Fagbokforl.
- Pollock, G. (2018). *Measuring youth well-being: how a pan-european longitudinal survey can improve*. Cham, Switzerland: Springer.

- Samdal, O., Mathisen, F. K. S., Torsheim, T., Diseth, Å. R., Fismen, A.-S., Larsen, T., ...
Årdal, E. (2016). *Helse og trivsel blant barn og unge* (HEMIL-rapport Nr. 1). HEMIL-senteret: Universitetet i Bergen.
- Schille-Rognmo, M. (2017). Generasjonsdiagnosen: hvor sann er sannheten om de deprimerte tenåringsjentene? Hentet 2. mai 2019, fra <http://tidliginnsats.forebygging.no/Artikler--Kronikker/Generasjonsdiagnosen-hvor-sann-er-sannheten-om-de-deprimerte-tenaringsjentene/>
- Statistisk sentralbyrå. (2018). Her er økningen i høyere utdanning størst. Hentet 2. mai 2019, fra <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/her-er-okningen-i-hoyere-utdanning-storst>
- Statistisk sentralbyrå. (2019a, juni 2). Befolkningens utdanningsnivå. Hentet 6. februar 2019, fra <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar/2018-06-08>
- Statistisk sentralbyrå. (2019b, oktober 2). Fattigdomsproblemer, levekårsundersøkelsen. Hentet 10. februar 2019, fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fattigdom/aar/2018-07-04>
- Stavanger kommune. (2017). *Helsetilstand og påvirkningsfaktorer i Stavanger kommune*. [Oversiktsdokument]. Stavanger: Stavanger kommune.
- Svartdal, F. (2018). psykososial. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/psykososial>
- Søyland, B. T. (2004). Flinke jenter sliter. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/rogalandsavis/flinke-jenter-sliter-1.528535>
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ungdata. (2016). Ungdata-undersøkelsen i Stavanger 2016, Nøkkeltall (ungdomsskolen). Hentet fra <http://www.ungdata.no/Fylker-og-kommuner/Rogaland/Stavanger> 29.10.18

- Wold, B. (2014). Sosial ulikhet og trender i subjektiv helse og livsstil blant norsk ungdom i perioden 1985-2001. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 5(1).
- Zaborskis, A., Grincaite, M., Lenzi, M., Tesler, R., Moreno-Maldonado, C., & Mazur, J. (2019). Social Inequality in Adolescent Life Satisfaction: Comparison of Measure Approaches and Correlation with Macro-level Indices in 41 Countries. *Social Indicators Research*, 141(3), 1055–1079. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1860-0>
- Østbø, H. M. (2018, mars 25). 900 flere fattige barn på fem år i Stavanger. *Aftenbladet*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/article/sa-0EX52A.html>
- Aalen, I. (2015). Sosial sammenligning. I *Store norske leksikon*. Hentet fra http://snl.no/sosial_sammenligning

9 Vedlegg

9.1 Statistiske tabeller

Tabell 1 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – økonomisk- og kulturell kapital

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,150 ^a	,023	,022	4,95039

a. Predictors: (Constant), Økonomisk kapital, Kulturell kapital

Tabell 2 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – økonomisk- og kulturell kapital

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,106 ^a	,011	,011	4,97872
2	,131 ^b	,017	,015	4,96768
3	,131 ^c	,017	,015	4,96866
4	,194 ^d	,038	,035	4,91778

a. Predictors: (Constant), Far og mor utdanning på universitet eller høyskole?

b. Predictors: (Constant), Far og mor utdanning på universitet eller høyskole? Har familien din bil?, Har du eget soverom?, Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?, Hvor mange datamaskiner har familien din?

c. Predictors: (Constant), Far og mor utdanning på universitet eller høyskole? Har familien din bil?, Har du eget soverom?, Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?, Hvor mange datamaskiner har familien din? Hvor mange datamaskiner har familien din?, Hvor mange bøker tror du det er hjemme hos dere?

d. Predictors: (Constant), Far og mor utdanning på universitet eller høyskole? Har familien din bil?, Har du eget soverom?, Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?, Hvor mange datamaskiner har familien din? Hvor mange datamaskiner har familien din?, Hvor mange bøker tror du det er hjemme hos dere? Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients Beta		
1	(Constant)	22,690	,369		61,499	,000
	Far høyere utd.	-,639	,297	-,049	-2,150	,032
	Mor høyere utd.	-,998	,311	-,073	-3,214	,001
2	(Constant)	23,184	1,236		18,758	,000
	Far høyere utd.	-,550	,299	-,042	-1,838	,066
	Mor høyere utd.	-,841	,313	-,062	-2,686	,007
	Har familien din bil?	,186	,193	,020	,963	,336
	Har du eget soverom?	-1,837	,582	-,064	-3,159	,002
	Antall ferier siste året	,136	,109	,025	1,243	,214
	Antall datamaskiner	,050	,199	,005	,250	,803
3	(Constant)	23,186	1,289		17,992	,000
	Far høyere utd.	-,551	,301	-,042	-1,829	,067
	Mor høyere utd.	-,842	,316	-,062	-2,664	,008
	Har familien din bil?	,186	,193	,020	,963	,336
	Har du eget soverom?	-1,838	,582	-,064	-3,158	,002
	Antall ferier siste året	,136	,110	,025	1,232	,218
	Antall datamaskiner	,050	,200	,005	,249	,803
	Antall bøker hjemme	-,001	,100	,000	-,006	,995
4	(Constant)	25,442	1,312		19,392	,000
	Far høyere utd.	-,299	,300	-,023	-,998	,318
	Mor høyere utd.	-,742	,313	-,054	-2,371	,018
	Har familien din bil?	-,001	,193	,000	-,005	,996
	Har du eget soverom?	-1,509	,578	-,053	-2,613	,009
	Antall ferier siste året	-,031	,111	-,006	-,279	,780
	Antall datamaskiner	-,020	,198	-,002	-,099	,921
	Antall bøker hjemme	-,032	,099	-,007	-,326	,745
	Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	-,936	,127	-,154	-7,343	,000

Dependent Variable: Livskvalitet

Tabell 3 – Korrelasjonsanalyse med variablene krangling i familien, økonomisk situasjon og livskvalitet

		Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	Jeg krangler ofte med foreldrene mine	Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie	Livskvalitet
Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	Pearson Correlation	1	-,207**	-,204**	-,170**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000
	N	3241	3207	3188	2977
Jeg krangler ofte med foreldrene mine	Pearson Correlation	-,207**	1	,464**	,221**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000
	N	3207	3266	3217	2994
Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie	Pearson Correlation	-,204**	,464**	1	,177**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	3188	3217	3244	2971
Livskvalitet	Pearson Correlation	-,170**	,221**	,177**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	2977	2994	2971	3025

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabell 4 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – økonomisk situasjon, kranling i familien

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,176 ^a	,031	,031	4,87635
2	,268 ^b	,072	,071	4,77419

a. Predictors: (Constant), Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?

b. Predictors: (Constant), Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?, Det er ofte kranling mellom de voksne i min familie, Jeg kranler ofte med foreldrene mine

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	22,609	,208		108,643	,000
	Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	-1,057	,110	-,176	-9,647	,000
2	(Constant)	17,605	,505		34,871	,000
	Har familien din hatt god eller dårlig råd, økonomi de siste to årene?	-,762	,111	-,127	-6,893	,000
	Jeg kranler ofte med foreldrene mine	,907	,118	,156	7,691	,000
	Det er ofte kranling mellom de voksne i min familie	,499	,123	,083	4,065	,000

a. Dependent Variable: Livskvalitet

Tabell 5 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – forhold til foreldre + minst en trofast venn

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,313 ^a	,098	,098	4,64670

a. Predictors: (Constant), Forhold til foreldre, minst en trofast venn

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	8,965	,695		12,908	,000
	minst en trofast venn	1,008	,139	,134	7,279	,000
	Forhold til foreldre	,329	,024	,255	13,826	,000

a. Dependent Variable: Livskvalitet

Tabell 6 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – skoletrivsel + en trofast venn + forhold til foreldre

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,378 ^a	,143	,142	4,52698

a. Predictors: (Constant), minst en trofast venn, forhold til foreldre, Skoletrivsel

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	5,717	,730		7,833	,000
	Skoletrivsel	1,797	,149	,230	12,100	,000
	Forhold til foreldre	,236	,024	,183	9,659	,000
	minst en trofast venn	,740	,137	,099	5,403	,000

Dependent Variable: Livskvalitet

Tabell 7 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – skoletrivsel + en trofast venn + forhold til foreldre + økonomisk kapital + kulturell kapital

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,372 ^a	,139	,138	4,55664
2	,376 ^b	,142	,140	4,55054

a. Predictors: (Constant), minst en trofast venn, forhold til foreldre, Skoletrivsel

b. Predictors: (Constant), minst en trofast venn, forhold til foreldre, Skoletrivsel, Økonomisk kapital, Kulturell kapital

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	5,985	,798		7,499	,000
	Skoletrivsel	1,857	,162	,237	11,496	,000
	Forhold til foreldre	,217	,027	,168	8,173	,000
	minst en trofast venn	,737	,150	,098	4,924	,000
2	(Constant)	4,861	1,002		4,851	,000
	Skoletrivsel	1,825	,162	,233	11,288	,000
	Forhold til foreldre	,203	,027	,157	7,461	,000
	minst en trofast venn	,703	,150	,093	4,688	,000
	Kulturell kapital	,100	,047	,045	2,136	,033
	Økonomisk kapital	,105	,086	,025	1,227	,220

a. Dependent Variable: Livskvalitet

Tabell 8 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet – skoletrivsel, trofast venn, forhold til foreldre, selvbilde

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,461 ^a	,213	,211	4,27824

a. Predictors: (Constant), Skoletrivsel, minst en trofast venn, Forhold til foreldre, selvbilde

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	15,213	,995		15,283	,000
	Selvbilde	-,327	,023	-,289	-14,222	,000
	Forhold til foreldre	,133	,025	,104	5,300	,000
	minst en trofast venn	,447	,134	,060	3,335	,001
	Skoletrivsel	1,232	,152	,157	8,094	,000

Tabell 9 – Korrelasjonsanalyse mellom de avhengige- og de uavhengige variablene i masteravhandlingen.

		Livskvalitet	Økonomisk kapital	Kulturell kapital	Forhold til foreldre	Minst en trofast venn	Skoletrivsel	Selvilde
Livskvalitet	Pearson Correlation	1	,072**	,142**	,277**	,178**	,314**	-,413**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	3025	2987	2578	2827	2975	3020	2867
Økonomisk kapital	Pearson Correlation	,072**	1	,319**	,040*	,068**	,051**	-,066**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,032	,000	,004	,000
	N	2987	3265	2765	2943	3202	3258	2881
Kulturell kapital	Pearson Correlation	,142**	,319**	1	,267**	,131**	,159**	-,191**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	2578	2765	2795	2540	2749	2791	2486
Forhold til foreldre	Pearson Correlation	,277**	,040*	,267**	1	,215**	,346**	-,436**
	Sig. (2-tailed)	,000	,032	,000		,000	,000	,000
	N	2827	2943	2540	2979	2931	2974	2745
Minst en trofast venn	Pearson Correlation	,178**	,068**	,131**	,215**	1	,211**	-,236**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	2975	3202	2749	2931	3246	3241	2871
Skoletrivsel	Pearson Correlation	,314**	,051**	,159**	,346**	,211**	1	-,414**
	Sig. (2-tailed)	,000	,004	,000	,000	,000		,000
	N	3020	3258	2791	2974	3241	3306	2912
Selvilde	Pearson Correlation	-,413**	-,066**	-,191**	-,436**	-,236**	-,414**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	2867	2881	2486	2745	2871	2912	2917

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabell 10 – Korrelasjonsanalyse mellom kjønn, livskvalitet de uavhengige variablene i masteravhandlingen.

		Kjønn	Forhold til foreldre	Minst en trofast venn	Skoletrivsel	Selvbylde	Livskvalitet
Kjønn	Pearson Correlation	1	-,033	,015	,044*	-,301**	,075**
	Sig. (2-tailed)		,075	,394	,012	,000	,000
	N	3237	2914	3168	3227	2854	2958
Forhold til foreldre	Pearson Correlation	-,033	1	,215**	,346**	-,436**	,277**
	Sig. (2-tailed)	,075		,000	,000	,000	,000
	N	2914	2979	2931	2974	2745	2827
Minst en trofast venn	Pearson Correlation	,015	,215**	1	,211**	-,236**	,178**
	Sig. (2-tailed)	,394	,000		,000	,000	,000
	N	3168	2931	3246	3241	2871	2975
Skoletrivsel	Pearson Correlation	,044*	,346**	,211**	1	-,414**	,314**
	Sig. (2-tailed)	,012	,000	,000		,000	,000
	N	3227	2974	3241	3306	2912	3020
Selvbylde	Pearson Correlation	-,301**	-,436**	-,236**	-,414**	1	-,413**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000
	N	2854	2745	2871	2912	2917	2867
Livskvalitet	Pearson Correlation	,075**	,277**	,178**	,314**	-,413**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	2958	2827	2975	3020	2867	3025

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabell 11 – Krysstabell kjønn og kulturell kapital

			Jente	Gutt	Total
Lav kulturell kapital	Høykulturell kapital	Count	1259	1289	2548
		% within Kjønn dummyvariabel	94,2%	94,9%	94,5%
Lav kulturell kapital	Lav kulturell kapital	Count	78	69	147
		% within Kjønn dummyvariabel	5,8%	5,1%	5,5%
Total		Count	1337	1358	2695
		% within Kjønn dummyvariabel	100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 12 – Krysstabell kjønn og økonomisk kapital

			Jente	Gutt	Total
Lav økonomisk kapital	Høy økonomisk kapital	Count	1560	1572	3132
		% within Kjønn dummyvariabel	97,6%	98,7%	98,1%
	Lav økonomisk kapital	Count	39	21	60
		% within Kjønn dummyvariabel	2,4%	1,3%	1,9%
Total		Count	1599	1593	3192
		% within Kjønn dummyvariabel	100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 13 – Korrelasjonsanalyse mellom kjønn og psykososiale stressfaktorer

		Kjønn	Dårlig forhold til foreldre	Ingen fortrolig venn	Mistrivsel på skolen	Dårlig selvbilde	Dårlig livskvalitet
Kjønn	Pearson Correlation	1	-,039*	-,040*	-,005	-,213**	-,034
	Sig. (2-tailed)		,037	,023	,795	,000	,064
	N	3237	2914	3168	3227	2854	2958
Dårlig forhold til foreldre	Pearson Correlation	-,039*	1	,118**	,214**	,229**	,055**
	Sig. (2-tailed)	,037		,000	,000	,000	,004
	N	2914	2979	2931	2974	2745	2827
Ingen fortrolig venn	Pearson Correlation	-,040*	,118**	1	,114**	,136**	,037*
	Sig. (2-tailed)	,023	,000		,000	,000	,041
	N	3168	2931	3246	3241	2871	2975
Mistrivsel på skolen	Pearson Correlation	-,005	,214**	,114**	1	,193**	,108**
	Sig. (2-tailed)	,795	,000	,000		,000	,000
	N	3227	2974	3241	3306	2912	3020
Dårlig selvbilde	Pearson Correlation	-,213**	,229**	,136**	,193**	1	,021
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,262
	N	2854	2745	2871	2912	2917	2867
Dårlig livskvalitet	Pearson Correlation	-,034	,055**	,037*	,108**	,021	1
	Sig. (2-tailed)	,064	,004	,041	,000	,262	

N	2958	2827	2975	3020	2867	3025
---	------	------	------	------	------	------

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabell 14 – Krysstabell kjønn og selvbilde

		Kjønn dummyvariabel			
		Jente	Gutt	Total	
Dårlig selvbilde	Godt selvbilde	Count	1259	1372	2631
		% within Dårlig selvbilde	47,9%	52,1%	100,0%
	Dårlig selvbilde	Count	195	28	223
		% within Dårlig selvbilde	87,4%	12,6%	100,0%
Total	Count	1454	1400	2854	
	% within Dårlig selvbilde	50,9%	49,1%	100,0%	

Tabell 15 – Lineær regresjonsanalyse mellom livskvalitet, sosioøkonomisk bakgrunn, psykososiale faktorer og kjønn

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,155 ^a	,024	,023	4,75573
2	,467 ^b	,219	,216	4,25904
3	,468 ^c	,219	,216	4,25912

a. Predictors: (Constant), Økkap, Kultkap

b. Predictors: (Constant), Økkap, Kultkap, minst en trofast venn , Skoletrivsel snudd fra lav-høy, Forholdforeldresamlet, Selvbildesamletmutseende

c. Predictors: (Constant), Økkap, Kultkap, minst en trofast venn , Skoletrivsel snudd fra lav-høy, Forholdforeldresamlet, Selvbildesamletmutseende, Kjønn

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	17,287	,760		22,736	,000
	Kultkap	,317	,048	,144	6,549	,000
	Økkap	,115	,093	,027	1,236	,216
2	(Constant)	19,139	1,202		15,922	,000
	Kultkap	,059	,045	,027	1,310	,190
	Økkap	,087	,083	,021	1,050	,294
	Skoletrivsel snudd fra lav-høy	1,223	,165	,158	7,428	,000
	Selvbildesamletmutseende	-,328	,025	-,293	-13,217	,000
	Forholdforeldresamlet	-,118	,028	-,093	-4,289	,000
	minst en trofast venn	,418	,147	,056	2,842	,005
3	(Constant)	18,918	1,224		15,458	,000
	Kultkap	,058	,045	,026	1,275	,202
	Økkap	,091	,083	,022	1,091	,275
	Skoletrivsel snudd fra lav-høy	1,218	,165	,157	7,396	,000
	Selvbildesamletmutseende	-,337	,027	-,301	-12,699	,000
	Forholdforeldresamlet	-,113	,028	-,089	-4,066	,000
	minst en trofast venn	,412	,147	,055	2,801	,005
	Er du gutt eller jente?	,187	,195	,019	,960	,337

a. Dependent Variable: Livskvalitet

9.2 Avtale NSD

NSD

Mari Thu Rygh
Strandflåtveien 9
4018 Stavanger

Vår dato: 08-10-2018 Vår ref.: 201800323/2 GAVLIAHR Arkiv: 411 Deres dato: 05-10-2018

Tilgangsnummer: 4656

TILGANG PÅ INTERVJUDATA FRA NSD

Ungdata 2010-2016

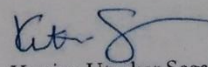
Du gis herved tillatelse til å benytte data fra nevnte undersøkelse i prosjektet, "Ulikhetens pris; En kvantitativ studie av sammenhengene mellom sosioøkonomisk bakgrunn og opplevelse av egen helse og trivsel og psykososiale forhold blant unge i Stavanger.", slik som beskrevet i søknaden. Tilgang på data fås først når vedlagte taushetserklæring og veiledererklæring er fylt ut og returnert til NSD.

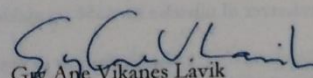
Som bruker forplikter du deg til

- 1) **kun å bruke dataene til det prosjektet som er beskrevet i søknaden.** Dersom du ønsker å bruke dataene til annet formål, må det søkes om ny tilgang.
- 2) **ikke å gi andre personer tilgang til dataene du disponerer.** Dersom andre assisterer deg i bruken av data, må de også underskrive taushetserklæring.
- 3) **å bekrefte via e-post til NSD** at datafilen(e) er slettet etter endt prosjekt eller senest 08-10-2020.
- 4) **å referere til produsent og distributør av dataene** ved å skrive følgende i forord eller fotnote i eventuelle publikasjoner:

"(En del av) de data som er benyttet her er hentet fra "Ungdata 2010-2016". Undersøkelsen er finansiert av Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av NOVA gjennom NSD – Norsk senter for forskningsdata AS. Verken NOVA, Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene, eller de tolkninger som er gjort her."
- 5) **å sende en elektronisk kopi av eventuelle rapporter/publikasjoner** som er utarbeidet på basis av dataene, til NSD. Publikasjoner vil bli referert til på våre nettsider og kan, om ønskelig, gjøres tilgjengelig online der.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal
Seksjonsleder

Gry Anje Vikanes Lavik
Seniorrådgiver

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS Harald Hårfagres gate 29 Tel: +47-55 58 21 17 nsd@nsd.no Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data NO-5007 Bergen, NORWAY Faks: +47-55 58 96 50 www.nsd.no

Taushetserklæring

for personer som har fått tilgang til individdata fra NSD

Navn: Mari Thu Rygh
Arbetssted: Universitetet i Stavanger
Undersøkelse: Ungdata 2010-2016

Jeg forplikter meg med dette til

- 1) **kun å bruke dataene til det prosjektet som er beskrevet i søknaden.** Dersom jeg ønsker å bruke dataene til annet formål, må det søkes om ny tilgang.
- 2) **ikke å gi andre personer tilgang til dataene jeg disponerer.** Dersom andre assisterer meg i bruken av data, må de også underskrive taushetserklæring.
- 3) **å bekrefte via e-post til NSD** at datafilen er slettet etter endt prosjekt eller senest 08-10-2020.
- 4) **å referere til produsent og distributør av dataene** ved å skrive følgende i forord eller fotnote i eventuelle publikasjoner:

"(En del av) de data som er benyttet her er hentet fra "Ungdata 2010-2016". Undersøkelsen er finansiert av Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av NOVA gjennom NSD – Norske senter for forskningsdata AS. Verken NOVA, Helsedirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene, eller de tolkninger som er gjort her."

- 5) **å sende en elektronisk kopi av eventuelle rapporter/publikasjoner** som er utarbeidet på basis av dataene, til NSD. Publikasjoner vil bli referert til på våre nettsider og kan, om ønskelig, gjøres tilgjengelig online der.

Jeg er kjent med at forskeres taushetsplikt er regulert i forvaltningslovens § 13e. Jeg er videre kjent med at forsettlig eller uaktsomt brudd på taushetsplikten, eller medvirkning til dette, kan straffes med bøter eller fengsel.

Sted *Stavanger*

Dato *15/10-18*

Underskrift

Mari Thu Rygh

Tilgangen refererer til tillatelse nr. 4656 og gjelder følgende prosjekt:

Ulikehetens pris; En kvantitativ studie av sammenhengene mellom sosioøkonomisk bakgrunn og opplevelse av egen helse og trivsel og psykososiale forhold blant unge i Stavanger.

Veiledererklæring

Navn: Jan Otto Jacobsen
Arbetssted: Universitetet i Stavanger

Jeg erklærer med dette at jeg er oppnevnt som veileder for Mari Thu Rygh som har fått tilgang til data fra følgende undersøkelse:

Ungdata 2010-2016

Jeg er kjent med at de data som er utlevert fra NSD til dette studentarbeidet skal tilbakeleveres eller destrueres etter bruk.

Sted

Stavanger

Dato

15/10-18

Underskrift

Jan O. Jacobsen

Tilgangen refererer til tillatelse nr. 4656 og gjelder følgende prosjekt:

Ulikhetens pris; En kvantitativ studie av sammenhengene mellom sosioøkonomisk bakgrunn og opplevelse av egen helse og trusel og psykososiale forhold blant unge i Stavanger.